

ŠVENTASIS RAŠTAS
SENOJO IR NAUJOJO ĮSTATYMO arba TESTAMENTO
su Vulgatos tekstu

Vertė ir komentorių pridėjo
Kauno Arkivyskupas-Metropolitas Juozapas Skvireckas

TURINYS

Senojo Testameto knygos:	Naujojo Testamento knygos:	IŠMINTIES KNYGA
Pradžios	Mato	Įvedimas
Išejimo	Morkaus	1 perskyrimas
Kunigų	Luko	2 perskyrimas
Skaitlių	Jono	3 perskyrimas
Atkartoto Įstatymo	Apaštalų darbai	4 perskyrimas
Jozuēs	Rymiečiams	5 perskyrimas
Teisėjų	1 Korintiečiams	6 perskyrimas
Rutos	2 Korintiečiams	7 perskyrimas
1 Samuēlio “1 Karalių” *	Galatams	8 perskyrimas
2 Samuēlio “2 Karalių” *	Efeziečiams	9 perskyrimas
1 Karalių “3 Karalių” *	Pilypiečiams	10 perskyrimas
2 Karalių “4 Karalių” *	Kolosiečiams	11 perskyrimas
1 Kronikų	1 Tesalonikiečiams	12 perskyrimas
2 Kronikų	2 Tesalonikiečiams	13 perskyrimas
Ezdro	1 Timotiejui	14 perskyrimas
Neemijo	2 Timotiejui	15 perskyrimas
Tobijo	Titui	16 perskyrimas
Juditos	Filemonui	17 perskyrimas
Esteros	Žydams	18 perskyrimas
1 Makabiejų	Jokubo	19 perskyrimas
2 Makabiejų	1 Petro	
Jobo	2 Petro	
Psalmių	1 Jono	
Patarlių	2 Jono	
Pamokslininkas	3 Jono	
Giesmių giesmė	Judo	
Išminties	Apreiškimas	
Ekleziastikas		
Izajjo		
Jeremijo		
Raudos		
Baruko		
Ezekiēlio		
Daniēlio		
Ozéjo		
Joēlio		
Amoso		
Abdijo		
Jonos		
Mikējo		
Naumo		
Abakuko		
Sofonijo		
Agėjo		
Zakarijo		
Malakijo		

* Taip šios knygos vadinamos
1921 metų leidime

IŠMINTIES KNYGA.

Į V E D I M A S.

1. Išminties knyga kituose tekstuose vadinasi dar Saliamono Išmintis (It. LXX: Σοφία Σαλωμῶντος), didi Saliamono Išmintis (Syr.), o pas šv. tėvus kaikada taip pat kaip ir Patarlių knyga: *ἡ πανάρχετος σοφία* (išmintis parupinanti visokių dorybių), *ἡ θεῖα σοφία*, dieviškoji išmintis. Visi tie vardai nurodo vyriausią knygos mintį, nes joje ištakrųjų kalbama apie išmintį, jos kilmę ir jos vaisius.

Išminties knygos autorius visupirma skelbia Dievo suteiktą praktinę (gyvenimo) išmintį, kuria žmogus vedamas į galutiną savo tikslą, t. y. į Dievą, ir su juo vienijamas. Išmintis jam yra taip pat toks tobulas žmogaus gyvenimo sutvarkymas, kokio reikalauja Dievo duotasai ir žmogaus pilnai pažintas įstatymas; nes tas įstatymas rupinasi iš piliečių susidedančia valstybe, bet atsižvelgia ypač į religijinę draugiją, kurios nariai turi buti, tiesa, geri piliečiai, bet visupirma žmonės tikrai šventi ir atsidavę Dievui. Išminties knygoje ypač aiškinama įstatymo dvasia ir

užmanymas, t. y. giriama dorybės ir peikiama ydos. Dorybės skelbiamos tos, kuriomis gerai tvarkomi žmogaus santikiai su Dievu, kaip tai tikėjimas, viltis, meilė, nuolankumas ir maldingumas link Dievo, ir užsipuolama ne tik ant prasikaltimų, griaunancių žmonių draugiją ir žmonių įstatais baudžiamų, bet taip pat ir ant vidujinių nuodėmių, kurios pačios ižeidžia taip pat Dievą ir uždraustos Dievo įstatymu. — Ta praktinė išmintis, kadangi tobulindama žmogų tvarko jo santikius su Dievu, gauna knygoje teisybės vardą.

Knygos autorius, girdamas Dievo suteiktą žmonėms išmintį, skelbia taip pat ir paties Dievo išmintį, ir tai ne tik tą, kuri yra jo privalumas (atributas), bet ir asmeninę, t. y. Dievo Žodi. Nes nevisur vien prosopopėjos keliu jis įveda kalbančią ir veikiančią Dievo išmintį, bet kaikuriose vietose mokina, kad dieviškoji išmintis yra Dievo pagimdytas Asmuo (7, 25, 26) ir taip tarsi taiso kelią N. Testamente mokslui apie Dievo Žodi, amžiną

amžinojo Tėvo Sunų ir tobulą jo paveikslą.

2. Turinio žvilgsniu Išminties knygą galima padalinti į dvi pusį. Pirmoje (1, 1—9, 19) jos autorius kalba apie išmintį, svarstydamas jos esmę ir jos vaisius: taigi, čia jis įrodo, kad išmintis yra tikros laimės šaltinis (1, 1—5, 25) ir tikras žmogaus gyvenimo vadas (6, 1 iki 9, 19). Antroje knygos pusėje (10, 1—19, 20) nurodoma stebėtinės išminties veikimas kaikuriuose žydų istorijos atsitikimuose; iš jo gi pasirodo išminties galybė ir gelbėti ir bausti (10, 1—12, 27); išminties šviesoje paaiškėja stabmeldystės paikumas (13, 1—15, 19) ir didžiausis skirtumas, koks yra tarp pagonių ir Viešpaties garbintojų (16, 1—19, 20).

3. Nors kaikuriuose tekstuose Išminties knyga vadinama Saliamono išmintimi, nors nemažoje jos dalyje atsiliepama Saliamono vardu ir nors kaikurie rašytojai laikė ją Saliamono veikalų, bet ištikrujų ji parašyta žymiai vėliaus. Su Saliamonu gi tiek teturi bendra, kad joje svarstoma ta pati išmintis, apie kurią yra rašęs Saliamonas (typač Patarlių knygoje) ir kad Išminties knygos autorius rasi galėjo pasinaudoti kokiais nors jo laiku dar tebebuvisiais Saliamono raštais.

Kad Išminties knyga ne Saliamono parašyta, apie tai liudija visupirma jos kalba, kuri buvo ne ebraiška, bet graikiška ir tai gana gerai žinoma autoriuui, nors nevisai liuosa nuo ebraizmų. Knygoje matome nemaža sutrauktų į vieną vietą panašiai skambančių ir vienos galunes turinčių graikiškų žodžių; taip gi negalėjo atsitikti išnetycių, juo gi mažiaus, jei knyga butu buvusi tik versta graikų kalbon. Sutinkama taippat daugybė sudėtinių žodžių, kuriuos mėgsta

graikų kalba ir kurių beveik visai negalima išreikšti ebraiškai. Sakinių sąstata ir surišimas dažniausiai tikrai graikiški ir beveik visai nesutinkami, sakysime, Aleksandrijiečių vertime.

Neesant jokių tikrų žinių padavime apie tai, kas buvo Išminties knygos autorius, iš pačios tiek galima numanyti, kad jis turėjo buti Žydas Aleksandrijietis, gana gerai apsipažinęs su graikų raštais, nes kaikada sekā pagonių išsireiškimo budus ir vartoja jų filosofų pasakymus, iš kitos gi pusės žinovas Mozės įstatymo, istorinių ir pranašinių S. Testamento knygų, nuo kurių mokslo jis netik nesiskiria, bet kaikada tobuliaus jি išreiškia; jis matomai turėjo dažnai skaityti ebraišką tą knygą teksta, arba bent Aleksandrijiečių vertimą, pilną ebraizmų, kurių nedidelė dalelė pateko jo paties veikalan.

Taip pat iš knygos turinio reikia padaryti išvadas, kad jि parašyta gana vėlai. Jos rašymo metu jau buvo įsigalėjęs trečiame šimtmetyje (pirm Kr.) pradėtas platinti Epikuro mokslas, su kuriuo Išminties knygos autorius kovoja; buvo jau tuomet ir Aleksandrijiečių šv. Rašts vertimas, kurs autoriuui žinomas. Kadangi Išminties knygoje yra dar aliuzijų į tautos varginimą ir persekiojimą dėlei įstatymo, niekinamo tų, kurių rankose buvo valdžia, toks gi dalykų stovis galėjo buti pas žydus gyvenusius Aigypę, viešpataujant Ptolemejui IV Filopatoriui (222—205 pirm Kr.) arba Ptolemejui VII Fiskonui (145—117 pirm Kr.), todėl ir pati Išminties knyga matomai tuo laiku parašyta.

4. Išminties knygos autorius nevienu syki atsiliepia į karalius ir kunigaikščius, kurie jo laiku buvo

ne žydai, bet iš pačios knygos pasi-
rodo, kad ji, skiriama visupirma
tikintiems žydams, nes tik jieems
buvo gerai žinomas ir jų pripa-
žintas Mozės įstytamas, jie tik
galėjo suprasti, kas knygoje pasa-
kyta Saliamono vardu apie išmintį
ir tik žydai galėjo rasti sau paguo-
dos priminime atsitikimų iš senobės
žydų istorijos. Atsiliepimai gi į
karalius ir kunigaikščius reikia su-
prasti rasi taippat kaip panašūs
dalykai pranašų veikaluose, kurie
skirdami juos žydams paguosti atsi-
liepia taippat į svetimas pagonių
tautas ir skelbia apie jas ilgų prana-
šysčių. Rasi dar turėta omenyje
ir tie žydai, kurie, pametę savo
tikėjimą ir papročius, buvo susi-
vieniję su pagonimis ir draug su
jais valdė ir slégė savo vientaučius.
— Išminties knygos autorius tiks-
las buvo paraginti savuosius la-
biaus jieškoti išminties ir buti išt-
tvermingais tikėjime, apsaugoti
juos nuo pasidavimo netikėjimui ir
stabmelystei, padrašinti ir paguo-
sti kentėjimuoze, o taippat paža-
dinti juose vilti išsiluosisavimo.

5. Išminties knygos Palestinos
žydai nelaikė šv. Rašto dalimi.
Taippat iš jų žiuri dabartinių žydai
ir protestantai; bet iš žydų Ale-
ksandrijiečių kanoną ji buvo pri-
imta. Apaštalai ją vartojo kaipo
šv. Dvasios įkvėptą veikalą ir savo
išteigtomis bažnyčiomis davė ją
draug su kitomis į graikų kalbą
išverstomis Sen. Testamento kny-
gomis. Todėl nuo pat pirmųjų
katalikų Bažnyčios laikų jai buvo
ir tebéra pripažystama ta pati die-
viška vertybė kaip ir kitoms šven-
tomis ir kanoninėmis knygoms.

Kad ji buvo žinoma Apaštalams
ir nemažiaus kaip kitos šv. Rašto
dalis jų vartojama, tai patvirtina
daugybė aliuizijų sutinkamų ypač
Apaštalų laiškuose. Palyginant
tekstus, galima rasti visą eilią, išsi-
reiškimų, sakinių ir palyginimų,
liudijančių apie Išminties knygos
artimybę su N. Testamento raštais.
Iš to gi reikia padaryti išvadas, kad
ji buvo N. Test. rašytojų laikoma
šventa ir dieviška, nes jei butu
buvasi jų akyse tik apokryfas arba
šiaip jau pasaulinis veikalas, ji
nebutu radusi sau pas juos tokios
pagarbos, tokio pasisavinimo. Pri-
pažinta Apaštalų Išminties knyga
buvo paduota draug su kitomis
šv. Rašto knygomis jų išteigtomis
krikščioniškomis draugijoms, ir to-
dėl nuo seniausių laikų šv. Bažny-
čios tévai ir rašytojai vartoja ir
mini jos žodžius su lygia pagarba
kaip ir kitų šv. Knygų. Neabejo-
tinų aliuizijų iš jų randame jau
viename iš seniausių veikalų „Dvy-
likos Apaštalų moksle“ ir šv. Kle-
menso Rom. raštuose. Ji išvardi-
jama tarp šv. knygų Muratorio
saraše, buvo taippat seniausiam
lotyniškame šv. Knygų vertime,
Italeje, iš kurios liko priimta į
Vulgatą. Šv. Ireniejus, šv. Ipolitas,
Klemensas Aleks., Origenas, Ter-
tulianas, šv. Kyprianas, Laktanci-
jas, šv. Ambrozijus, šv. Augusti-
nas ir kiti pripažino Išminties
knygą įkvėptu raštu. Todėl tai
ir katalikų Bažnyčia Florencijos,
Tridento ir Vatikano susirinkimuose
neabejojo savo nutarimais pa-
tvirtinti visų amžių tikėjimą apie
dievišką Išminties knygos kilmę.

LIBER SAPIENTIAE.

ĮŠMINTIES KNYGA.

I. Išmintis savo esmėje ir vaisiuose.

1. Išmintis tikros laimės ir nemarumo šaltinis.

a) *Salygos reikalingos išminčiai igyti.*

Caput I. ¹ Diligite justitiam, qui judicatis terram. Sentite de Domino in bonitate, et in simplicitate cordis quærите illum: ² quoniam invenitur ab his, qui non tentant illum: apparet autem eis, qui fidem habent in illum: ³ perversæ enim cogitationes se-

1, 1—11. Trumpai paraginęs jieškoti išminties (1. 2), autorius nurodo kaiku- rias reikalingas jai igyti salygas; reikia gi visupirma vengti iškreiptų minčių, kurios atskiria žmogų nuo Dievo ir išvaro iš jo sielos šv. Dvasią (3—5), taip pat piktų šnekų, kurias visas žino Dievas ir nepalieka be bausmės (6—11).

(1, 1) *Mylékite teisybę.* Teisybė čia pavadinta dorybė, kuria palaikoma viešoji tvarka, tobulas pritaikymas sielos prie pažintų Dievo įstatymo įsakymų. Ji kitu vardu vadinas gyvenimo (praktikinė) išmintis. Taip tai teisybę arba išmintį mylēti autorius pirmais žodžiais ragina savo viengenčius; liepia mylēti ją viršesne ir tyra meile (plg. gr. ἀγαπήσατε), kuri pasiremdama pažintu išminties tobolumu ir naudingumu verčia žmogų visu rupestingumu sau jos jieškoti, kolei dar neturi, igyta gi stropiai sergėti. — *Kurie teisiate žemę.* Taip vadinauti tie, kurie eidami viešas pareigas valdo valstybę. Tačiau nuo mylėjimo teisybės neprašalinami ir kiti žmonės, nes toliaus pamokinimai duodami visiems, ir jie turi visuotinę vertybę. — *Manykite apie...* Liepiama mastytį apie Dievą ne vien šaltu protavimui, bet prisidedant valiai su palankumu ir gera intencija ir taip pasidaryti sau iš Dievo darbų apsvarstymo tikrą

1. perskyrimas. ¹ Mylékite tei- sybę, jūs, kurie teisiate žemę. Manykite apie Viešpatį gerai ir širdies neklasingume jieškokite jo, ² nes jis randamas tu, kurie jo negundo, ir apsireiškia pasitiki- tiems juomi. ³ Nės iškreiptos mintis atskiria nuo Dievo, o bandoma

idėjų apie jo privalumus. — *Ir širdies neklasingume...* Reikia rupintis igyti sau Dievo pagalbą, jo malonę ir vienybę su juomi; Dievo malonės reikia jieškoti neklasinga širdimi, t. y. tokia, kuri nesuduoda atitrauktį pašaliniai už- manymais nuo savo tiksls, kurioje nėra jokio dyvlinkumo, apsimetimo, vyliaus. Taip prisirengusios sielos maloningiausis Dievas neatstums: — (2) *Nes jis ran- damas... kurie jo negundo.* Dievas gundoma visokiai budais, bet ypač abejojant apie jo galybę ir gerumą (Atk. 33, 8 ir k.) arba gyvenant bedieviškai (Atk. 6, 16; Apd. 5, 9). — *Apsireiškia.* Turima čia omenyje vidujinis apsi- reiškimas, taigi tokis Dievo pažinimas, kurį jis duoda sieloms dievotai apie jį mašančioms ir kuri Kristus Viešpats pažadėjo taip pat apaštalam ir visiems ištikiniems krikščionims (Jo. 14, 21). — *Pasitikiintiemis juomi.* Gr. t. ta pati mintis išreikšta negacijos žodžiais: ne nepasitikiintiemis juomi.

(3) *Nes iškreiptos mintis...* Gr. t.: krei- vi protavimai. Plačiaus paaškinama, ko reikia saugotis, jieškant išminties, vedančios į Dievą. Visupirma reikia vengti iškreiptų minčių, t. y. nedorų protavimų, kurių pavyzdis duodama žem. 2, 1—20. — *Bandoma galybė...* Dievo galybę, gundoma ir mėginama,

parant a Deo: probata autem virtus corripit insipientes.⁴ Quoniam in malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.⁵ Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu, et corripietur a superveniente iniquitate.

⁶ Benignus est enim spiritus sapientiae, et non liberabit maleficum a labiis suis: quoniam renum illius testis est Deus, et cordis illius scrutator est verus, et linguae ejus auditor.⁷ Quoniam spiritus Domini replevit orbem terrarum: et hoc, quod continet omnia, scientiam habet vocis.⁸ Propter hoc qui loquitur in-

galybę sudraudžia beprocius.⁴ Nes išmintis nejeina į piktavalę sielą ir negyvena pavergtame nuodėmei kune.⁵ Nes šventoji drausmės Dvasia bėga nuo klastos ir atsitolina nuo neprotinę minčių, ir išvaroma, užeinant neteisybei.

⁶ Nes išminties dvasia maloninga ir nepalieka nenubausto piktžodžiuotojo už jo lupų žodžius, nes Dievas yra jo inkstų liudytojas ir tikras jo širdies tyrinėtojas ir jo liežuvio klausytojas.⁷ Nes Viešpaties Dvasia pripildo žemės skrituli, ir ji, kuri visa draug laiko, žino kiekvieną balsą.⁸ Todėlei kas kalba piktai, negali pasislėpti, ir

atkeršija už save; siūčiamomis bausmėmis parodo beprociams, t. y. bedieviam, kad jų pastangos buvo paikos.
— (4) *Nes išmintis nejeina...* Išmintis kaipo šv. Dvasios dovana padaro, kad mes sprendžiame, taip kaip reikia, apie dieviškus dalykus, apie visus gi kitus, taip kaip reikalauja meilė, kuri mus vienija su Dievu. Todėl ta išmintis neesti be meilės, meilė gi be pašvenčiančios malones, kuri negali pasilikti draug su mirtinga nuodėme (Tom.). — *Piktavalę.* Gr. t.: dirbančią piktą.
— (5) *Nes šventoji...* *Ἄγιον πνεῦμα* kaikada vadina ma taippat sutverta dovana, kuria žmogus padaromas šventas ir suvienijamas su Dievu (plg. Ps. 50. 13): bet čia, kaip pasirodo iš konteksto, kalbama apie šventąją Dvasią, trečiąjį švenč. Trejybės asmenį. Aptarimui *drausmės* nurodoma, kad šv. Dvasia yra žmonėms tarsi koks auklėtojas, mokinas juos šventų įpročių. Ji su noru gyvena neklastingoje sieloje, bet bėga šalin nuo visokio vyliaus, kuriuo po gerumo priedanga norima apgauti žmones. Ji šalinasi nuo sielos, kuri užsiima neišmintingais, iškreipčiais protavimais (gr. t.) ir, žmogui nusidedant, išvaroma iš jo sielos ir priverčiamą, tarsi pažeminta, atsitraukti.

(6) *Nes.* Išmintis bodisi piktų žodžių, kurie yra ženkłas sugedusios širdies. —

Išminties dvasia maloningu. Geriaus anot gr. t.: mylanti žmones Dvasia yra išmintis, t. y. Dvasia, kuri myli žmones, yra draug išmintis, arba yra savo pri-gimtimi išmintingiausi, taigi negali pasislikti su bedieviais, kurių piktas snekažino ir turi jas bausti. — *Jo inkstų liudytojas ir tikras jo širdies...* I inkstus pas žydus buvo žiurima kaipo į buveinę ir vidurių geismų, todėl ir minčių, kurios išreiškiama žodžiais (Ps. 7, 20; 15, 7; Pat. 23, 16; Jer. 11, 20 ir k.). Šv. Raštenebai, kalbant apie Dievo visažiniją, minima draug inkstai ir širdis, kad aiškiaus, tarsi dalimis išreiškus, jog Dievas pilnaiusiai mato visus ir kiekvieną dalyką, kurį daro siela. Nuo šv. Dvasios niekas nepasislepija; netikėjimo ir nepasitikėjimo mintis jai lygiog gar-siems keiksmams. Plg. Gal. 5, 22; Jer. 17, 10. — (7) *Nes Viešpaties...* Dievas visa žino, nes jis visuresas. — *Dvasia: šventoji* Dvasia (Atan., Bazil., Kyril.-Aleks., Orig., Aug., Bonav., Tom.). — *Žemės skrituli.* Gr. t.: gyvenamajā žemė. — *Ji, kuri:* šv. Dvasia. — *Visa draug laiko:* laiko visa savo buvyje ir neleidžia iširti arba kam nors iš Dievo sutvertojo pasaulio žuti. — *Kiekvieną balsą:* suprantą visa, ką žmonės kalba. — (8) *Todelei:* kadangi šv. Dvasia visur yra savo galybe. — *Negali pasislėpti.* Gr. t.: jokiu būdu nepasislėps. — *Bau-*

iqua, non potest latere, nec præteriet illum corripiens judicium. ⁹ In cogitationibus enim impii interrogatio erit: sermonum autem illius auditio ad Dœum veniet, ad correptionem iniquitatum illius. ¹⁰ Quoniam auris zeli audit omnia, et tumultus murmurationum non abscondetur. ¹¹ Custodite ergo vos a murmuratione, quæ nihil prodest, et a detractione parcite linguae, quoniam sermo obscurus in vacuum non ibit, os autem, quod mentitur, occidit animam.

jo neaplenks baudžias teismas.

⁹ Nes apie' bedievio mintis bus daromas tardymas, žinia gi apie jo žodžius ateis pas Viešpatį, kad jo neteisybės butu nubaustos. ¹⁰ Nes uoli ausis klausosi visa, ir murmėjimų užimas nepasilieka paslepitas.

¹¹ Taigi, saugokitės murmėjimo, kurs visai nenaudingas, ir sulaikykite liežuvį nuo apkalbėjimo, nes ir slaptinga šneka nenuelis be bausmės; meluojanti gi burna užmuša sielą.

b) Kilmė ir priežastis mirties.

ⁱ² Nolite zelare mortem in errore vitæ vestræ, neque acquiratis perditionem in operibus

¹² Nejieškokite taip uoliai mirties savo gyvenimo paklydimu ir nesipelnkykite sau žuvimo savo rankų

džias teismas: Viešpaties teisybė, kuomet ateis valanda bausti. — (10) Uoli ausis... Kad dar labiaus paaikištėtu, jog joki šneka nepasilieka paslepta šv. Dvasiai, autorius primena ją labai rupestingai sergint savo garbę nuo visokio ižeidimo; tuo tikslu jis pasavina šv. Dvasiai uolia ausi (οὗς ζηλώσεως), t. y. tokia kokia vyras, nepasitikėdamas savo pačios ištikimybe, stengiasi išgirsti visa, ka jí kalba, kad apsaugotu ją nuo pasidavimo suvedžiojimui. Tokia uolia ausimi klausosi šv. Dvasia visa, kas kalbama ir nei tyliausis murmėjimų šnibždėjimas (gr. t.) nepasilieka neišgirstas, nepatemytas. — (11) Taigi, saugokitės... Iš to, kas pasakyta augščiaus, daroma išvadas ir duodama perspėjimas. — Kurs visai nenaudingas: bet dar susilaikus kietos bausmės. — Nuo apkalbėjimo: neteisingu, piktų šnekų prieš Dievą. — Slaptinga: slapčia, tylomis pasakyta. — Meluojanti: kuri liuosa valia kalba mela prieš Dievą ir žeidžia artima (Aug.). — Užmuša sielą. Tas pasakymas dažnai reiškia tai pat, ką ir: atima gyvybę. Išminties kn. autorius čia tikriausiai turi omenyje ne tik laikinę gyvybę, kuri atimama, mirštant kumui, bet ir amžiną laimingą, kuri skirta teisiesiemis (plg.

žem. 3, 1—4; 4—19; 5, 16; Rom. 5, 12; 6, 21. 23; Apr. 21, 4. 8 ir k.).

1, 12—2, 25. Mirties Dievas iš pat pradžios nesutvérė, ji atsirado kaip bausmė prasikaltusiam žmogui; bedieviai jos jieškote jieško savo darbais (1, 12—16). Bedieviai, kuriuos autorius įveda atsiliepiančius ir išreiškančius savo nuomones, visai užgincija žmogaus nemarumą (2, 1—5) ir ta savo nuomone remdamies daro pasiketinimą kuopiliausiai naudotis šio gyvenimo gėriais (2, 6—9), nori slėgti beturtį, visais budais kankinti ir nužudyti teisujį, kurs jiemis ir ju pasielgimui nepritaria (2, 10 iki 20). Peikdamas ta bedievių paikuma ir aklumą, autorius sako juos esant pasekėjus piktostis dvasios, per kurias mirtis buvo įvesta į pasaulį (2, 21—25).

(12) Nejieškolite taip uoliai mirties: lyg-kad ji butu labiaus pageidaujamas dalykas kaip gyvybę. — Gyvenimo paklydimu. Bedievio gyvenimas, visas suvartotas piktoms darbams, teisingai pavadintas paklydimu; yra tai klaida ne tiek proto, kiek valios nuklystantčios nuo tiesaus kelio ir galų gale sutinkančios mirtį. Plg. Pat. 8, 36; 21, 6. — Nesipelnkykite... Anot gr. t.: netraukkite

manuum vestrarum. ¹³ Quoniam Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum. ¹⁴ Creavit enim, ut essent omnia: et sanabiles fecit nationes orbis terrarum: et non est in illis medicamentum exterminii, nec inferorum regnum in terra. ¹⁵ Justitia enim perpetua est, et immortalis. ¹⁶ Impii autem manibus et verbis accersierunt illam: et aestimantes illam amicam, defluxerunt, et sponsiones posuerunt ad illam: quoniam digni sunt qui sint ex parte illius.

Caput II. ¹ Dixerunt enim cogitantes apud se non recte: Exiguum, et cum tædio est tempus vitae nostræ, et non est

darbais; ¹³ nes Dievas nepadarė mirties ir nesilinksmina gyvujų žuvimui. ¹⁴ Nes jis sutvérē visa, kad butu, ir žemės skritulio veisles jis padarė sveikas; néra jose naikinančių nuodų, nei mirusiuju buveinės karalystės ant žemės. ¹⁵ Nes teisybė visuomet pasilieka ir ji yra nemari. ¹⁶ Bet bedievai rankomis ir žodžiais sau kviečia mirtį ir laikydam i prietele jie tirpsta ir daro su ja sutarti, nes jie verti buti jos pusėje.

2. perskyrimas. ¹ Nes negerai sau vieni protaudami jie tarė: Trumpas ir nubodus musų gyvenimo laikas; néra žmogaus gale išsi-

ant savęs. — (13) *Nes Dievas...* Patvirtindamas savo perspėjimą autorius sako, kad ne Dievas padares, bet bedievai įvedė ja į pasaulį. Plg. žem. 2, 23. 24; Ez. 18, 31. 32. — *Nesilinksmina...* Džiaugtis galima tik tuo, kas gera; tuo gi, kas pikta nesilinksminama, nes tame néra gerumo. Dievas gi, visokio gerumo priežastis, linksminti tuo gerumu, arba tikriaus sakant savo gerumu, matomu sutvertuose dalykuose. Žmogaus mirtis ne gerumas, bet atėmimas didžiausio gerumo, gyvybės, todėl Dievas negali linksmintis gyvujų mirtimi. — (14) *Nes jis néra...* Patvirtinama, kad Dievas mirties nepadarė. Dievas padarė visa, kad butu, pasiliktu ir pasiektu savo tobuluma; per mirti gi pats žmogus žuna ir naikinama žmogaus prigintis; taigi, Dievas netik nepadarė mirties, bet dar jis sutvérē žmogų nemaru. Tačiau to nemarumo negalima pratesti ant visų sutvertų esybių, nes čia kalbama tik apie žmogų. Autorius nori pasakyti, kad Dievas sutvérē visas esybes, kad jos butu taip, kaip kiekvienai jų nuosava; taigi, žmogui, kad jis sau teisingumu patikrintu nemaruną ir taip išvengtu kumiškos mirties, kitoms esybėms, kad jos butu užlaikytos savo veislėje. — *Ir žemės...* Gr. t.: ir pasaulio veisles buvo sveikos. — Ypatinga Dievo gendaryste nebuvó dalyko, kuris butu galėjęs padaryti žmogui mirtį. — *Veisles:* visas esybes. — *Néra jose naikinančių...*:

néra nuodų, kurie neštū sunaikinimą į visas sutvérīma, taip kad Dievo sumanymas visa padaryti gyva butu nieku paverstas.

— *Nei mirusiuju...*: čia yra gyvenimo karalystė; visa plėtojasi savo gyvenimo veiklumo įvykdymu, žmogus gi amžinam nemarunu. — (15) *Nes teisybė...* Tai naujas patvirtinimas, kad Dievas mirties nepadarės. Gr. t. ž.: visuomet pasilieka ir néra. Teisybė čia reiškia visokių dorybių rinkini, visa dorini tiesuma arba gyvenimo išminti; ji yra nemarumo šaltinis (Pat. 8, 18 ir k.); teisieji tos jems Dievo teisybės galybe yra nemarus. Kaikuriuose Vulg. rankraščiuose yra antra eil. dalis: iniustitia autem mortis acquisitio est, neteisybė gi mirties igijimas (nuosavybė). — (16) *Bet bedievai...* Ironijos pilnais žodžiais nurodoma, kaip atsiradusi pasaulyje mirtis. Bedievai pati jas pasišaukė ir įvedė savo pilktais darbais. — *Rankomis, t. y. rankų darbais.* — *Laikydami ją prietele.* Plg. Pat. 8, 36. — *Daro su ja sutartį:* kad jas visuomet su savim turėtu ir jos niekuomet nenustotu. Plg. Iz. 28, 15.

— *Jie verti...* Kadangi jie ja daro tarsi savo gyvenimo pagrindu ir santiesiniu, tai jie pelnosi sau amžina praudima.

(2, 1) *Nes:* kad bedievai verti patekti į mirties valdžią, parodo jų mintis ir darbai. Ilkveptas autorius peikia ir pasmerkia bedievius, net dar nepasakęs jų minčių ir žodžių. — *Trumpas ir nubodus...* Tais žodžiais išreikšta mintis visai

refrigerium in fine hominis, et non est qui agnitus sit reversus ab inferis: ² quia ex nihilo nati sumus, et post hoc erimus tamquam non fuerimus: quoniam fumus flatus est in naribus nostris: et sermo scintilla ad commovendum cor nostrum: ³ qua extincta, cinis erit corpus nostrum, et spiritus diffundetur tamquam mollis aer, et transibit vita nostra tamquam vestigium nubis, et sicut nebula dissolvetur, quæ fugata est a radiis solis, et a calore illius aggravata: ⁴ et nomen nostrum oblivionem accipiet per tempus, et nemo memoriam habebit operum nostrorum. ⁵ Umbræ enim transitus est tempus nostrum, et non est reversio finis nostri: quoniam consignata est, et nemo revertitur.

gelbėjimo, ir nežinoma neivieno, kurs butus sugrįžęs iš mirusiuju karylystęs; ² nes mes esame gime iš nieko ir po to busime lyg-kad nebutumėm buvę; kvapas juk musų nosyse yra garas, ir šneka žiežirba musų širdies pasijudinime; ³ jai užgesus, musų kunas bus pelenai, ir dvasia išsiskirstys kaip lengvas oras; musų gyvybę išnyks kaip debesies pėdsaka ir pasileis kaip rukas, kurs išvaikomas saulės spin-duliu ir jos karščio nuspaudžiamas žemyn; ⁴ taippat musų vardas bus su laiku užmirštas, ir niekas neat-simins musų darbų. ⁵ Nes inusų laikas kaip šešelio perėjimas, ir po inusų galo néra sugrįžimo; padėta antspaudas, ir niekas nebegrijžta.

teisinga, tik bedieviai toliaus daro iš jos netikus, peiktiną išvadą. Plg. Prad. 47, 9 ir k. — Néra žmogaus...: tuo laiku, kada, žiurint gamtos įstatu, žmogaus laukia mirtis, nebéra nuo jos išsigelbėjimo, néra vaistų, kuriuo butu galima ja prashaalinti. Ir ta mintis pati savyje teisinga. — Išsigelbėjimo. Gr. ζωσις, išgydymas. — Nežinoma neivieno, kurs... Nors ir Sen. Test. kaikuriu buvo prikelti iš numirusiu (Elijo, Elisiejaus), tačiau minimu čia bedievių laikais galėjo ištikrujų tokią prikelimą ir visai nebuti; bet bedieviai, kalbėdami apie prisikėlimo nebuvinimą, nori draug pasakyti, kad jo ir negali buti; tame jie jau visai klysta. Gr. t. galima dar taip išversti: nežinomas tas, kurs gražina iš mirusiuju buveinės. — (2) Nes mes... Bedieviai atvirai skelbia, kad visas žmogus kaip kunu taip ir siela žuna mirtyste. — Iš nieko: be priežasties, netyciomis. — Kvapas juk... Žmogaus gyvybę, anot bedievių, apsireiškianti kvėpavimui ir mintimis. Kvėpavimas, sako jie, esas tik garas musų nosyse, mintis gi, apsireiškiančios šneka, neesančios nieko daugiaus kaip tik žiežirba širdies susijudinimo padaroma (arba kaip dabar musų materialistai pasakytu, kažikoki smegenų celių

vibracija). Taip aptarę žmogaus gyvybę, bedieviai įrodinėja, kad ji visai pigiai žūnanti mirtyste. — (3) Jai užgesus... Kuomet ta tariama žiežirba užgesta (t. y. kada širdis jau nebeplaka, arba smegenų céles nebevibruoja), musų kunas pradeda irti ir pavirsta dulkémis, ir dvasia (nesiskirianti, bedievių nuomone, nuo kvėpavimo) kaip lengvas oras išsiskirsto į visas pusēs ir nieko daugiaus nebelieka iš žmogaus. — Išnyks kaip debesies pėdsaka. Debesys išnyksta, ne-palikdamas po savęs jokios pėdsakos. — (4) Taippat musų vardas... Gr. t. šita eil. išterpta i 3. e. viduri tuoju po žodžiu: lengvas oras. — (5) Musų laikas...: musų gyvenimo laikui pasibaigus taippat nieko nelieka, kaip kada praeina šešelis. — Ir po musų galo...: du kartu nemirštama, ir jei kas yra mięs, tas nebegali su-grižti. — Taigi, jei mes esame atsiradę be Dievo apveizdos sumanymo, netycionis kruvon susimetus atomams, tai negalima daryti išvado apie neišnykstanti sielos buvimą ir iš īgimto troškimo laimės išvedžioti, kad apveizda, kuri mus ī tą buvį įstatė, ves žmogų ir į jam priderantį išiplėtojima ir laimę. Akių pažvelgimas toliaus rodo, kad po mirties nebegalima matyti nieko iš sie-

⁶ Venite ergo, et fruamur bonis quæ sunt, et utamur creatura tamquam in juventute celeriter. ⁷ Vino pretioso, et unguentis nos impleamus: et non prætereat nos flos temporis. ⁸ Coronemus nos rosas, antequam marcescant: nullum pratrum sit, quod non per transeat luxuria nostra. ⁹ Nemo nostrum exors sit luxuriæ nostræ: ubique relinquamus signa lætitiae: quoniam hæc est pars nostra. et hæc est sors.

¹⁰ Opprinamus pauperem justum, et non parcamus viduæ, nec veterani revereamur canos multi temporis. ¹¹ Sit autem fortitudo nostra lex justitiae: quod enim infirmum est, inutile invenitur. ¹² Circumveniamus ergo justum, quoniam inutilis est

los. Prityrimas mokinia, kad niekas nesugr̄žo iš mirusiųj karalystės. Taigi, galū gale taippat aišku, kad manymas tik gryna fyzinis apsireiškimas, taippat širdies padaromas kaip žiežirba akmens skėlimu padaryta, ir kvépavimas yra tik garas. Paviršutinis tyrinėjimas gyvybės duoda bedieviam medegos jū vidujimiam širdies pilktumui pagražinti, ir taip jie lyg-kad apdengia savo pikta gyvenimą protingumo ir tikslingumo skreiste.

(6) *Taigi*: kadangi iš musų gyvenimo ir iš musų pačių neliks nieko. Taip bedievai daro išvadus iš sėvo nuomoniu ir vieni kitus ragina naudotis gyvenimu. — *Esančiomis gerybėmis*: ne dvaisinėmis ir amžinomis, kurių jieško dievobaimingieji, nes tokią bedievai visai nepripažista, bet tomis, kurias galima pasiekti kuno jausmai, matyt akimis, čiupinėti rankomis, ištirti gomuriu. — *Skubiai*: karštai, pilnai pasiduodami. — *Kaip jaunystėje*: lyg-kad dar tebebutumėm jauni. Plg. Iz 22, 13: 56, 12. — (7) *Gausiai naudockimės*...: gerkime daug brangaus vyno ir gausiai išsitepkime kvepinčiais tepala. — *Laiko žiedas*. Gr. ἀρθος ἔρως, bet geriaus: ἀρθος ἔρως pavasario žiedas. — (8) *Rozėmis*. Anot gr. t.: rožių pumpurais, t. y. ką tik pradedančiomis žydėti rožėmis. Graikai ir romėnai mėgdavo puoštis pokiliuose vainikais. Taip paproti matomai buvo pasi-

⁶ Taigi, ateikite ir džiaugkimės esamomis gerybėmis ir skubiai naudockimės sutvertais dalykais kaip jaunystėje. ⁷ Gausiai naudockimės brangiu vynu ir tepala, ir tenepraeina pro Ius laiko žiedas. ⁸ Ap-sivainikuokime rožėmis, kolei jos nenuvys; tenebuna neivienos pievos, per kuria nepereitu musų išdykiimas. ⁹ Neivienam musų te-nestinga musų paleistuvystės; visur palikkime linksmybės žymes, nes tai musų dalis ir musų likimas.

¹⁰ Slėgkime neturtingą teisiji, nesigailėkime našlės ir negerbkime žilų nuo ilgo amžio senelio plaukų. ¹¹ Musų stiprybė tebuna teisybės istatymas, nes kas silpna pasirodo nenaudinga. ¹² Patykokime tat teisiojo, nes jis mums nenaudingas

savinę ir kaikurie žydai. — *Tenebuna neivienos pievos...* Nesitenkindami rožių vainikais, jie nori surinkti sau iš visų pievų, kas tik gražu ir malonu, savo paleistuvystei patenkinti. Dabart. gr. t. šitos eil. dalies néra. — (9) *Visur palikkime...* Taip raginama viešai pasiduoti išdykiumi ir paleistuvatingam gyvenimui.

(10) *Slėgkime...* Netikėjimui negana ištvirkusių gyvenimo; su juo draug eina neteisingas pasielgimas su artima, nuožumas. Jausminiu džiaugsmu pilnybės užtenka tik nedaugeliui, ir kaip tik žmogaus „as“ pasidaro visų jo pastangų vidurys, tai artimo tiek tik težtiruma, kiek jis toms pastangoms praverčia. Tik kas artime mato to paties dangiškojo Tėvo vaika ir randa didžiausia laimę viršprigiminėse gerybėse, tas gali buti pilnai teisingas link artimo. — *Neturtingą... našlės...* Bedievai drasesni ždžiuose kaip darbuose. Jie užpuola ypač silpnus, kurie negali apsiginti, pasipriešinti prievertai. — *Teisiji*: kurs vadinas teisiu. — (11) *Musų stiprybė...* Jei kas klaustu bedievius, kokiomis teisėmis jie tai daro, kas pasakyta 10. e., jie atsako: Stipresniojo teisėmis, — kaip laukiniu žvėris. Iš to, kad silpnas negali apsiginti nuo galingesnių prievertaviečių, — *Pasirodo*. Anot gr. t.: įrodyma esant. — (12) *Patykokime...* Cia prasideda straipsnis taip panašus į Ev-

nobis, et contrarius est operibus nostris, et improoperat nobis peccata legis, et diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ. ¹³ Promittit se scientiam Dei habere, et filium Dei se nominat. ¹⁴ Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum. ¹⁵ Gravis est nobis etiam ad videntum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, et immutatæ sunt viæ ejus. ¹⁶ Tamquam nugaces æstimati sumus ab illo, et abstinet se a viis nostris tamquam ab immunditiis, et præfert novissima justorum, et gloriatur patrem se habere Deum. ¹⁷ Vi-

ir priešingas musų darbams; jis mums išmetinėja nuodėmes prieš istatymą ir skelbia mus dėlei nuodėmių prieš musų drausmę. ¹⁸ Jis sakosi turis pažinimą Dievo ir vadina save Dievo sunumi. ¹⁹ Jis mums pasidarė viešas musų minčių kaltintojas. Mums sunku net žiureti į jį, nes jo gyvenimas nepanašus į kitų, ir jo kelai visai skiriasi. ²⁰ Jis laiko mus atmestinais, vengia musų kelių kaip nešvarumo; velija teisių galą ir giriasi tévą turis Dievą. ²¹ Taigi, pasižiurėkime, ar jo žodžiai tikri, išmèginkime, kas

angelijos pasakojima apie Jézaus Kristaus kancią, kad kone visi aiškintojai, kurie laiko Išminties knygą Dievo ikvėptu veikalu, mato tame tikrą pranasytę apie Mesiją. Daugelis jų aiškina tą vietą žodinėje prasmėje apie Kristų ir žydų padarytą sutartį jį nužudyti. Kiti suprantai žodžius apie Kristų tik dvasinėje prasmėje, žodinėje gi apie bedievū persekiojama Izraēlio tautą. Kiti dar sako, kad visa, kas čia pasakyta, tinkta, tiesa, visiems teisiesiems, bet pilnai ir tobulai reikią suprasti tik apie teisių-teisiaus, apie Jésu Kristų, žydų pasinerktą mirti. — *Nenaudingas*. Geriaus: nepatogus, įkyrus; kodėl gi jis nepatogus, tuojuo panaškinama: *priešinas*, t. y. jis priešinasi *musų darbams*. — *Nuodėmes prieš istatymą*: peržengimus Mozès istatymo. Taigi, bedieviai, kurie čia išreiskia didžiausios neapykantos jausmų link teisiojo, buvo žydati. Plg. 1 Mak. 1; 2 Mak. 4. — *Dėlei nuodėmių prieš musų drausmę*. Drausmę čia reiškia išauklėjimą, kokį buvo gavę tie atpuoleliai žydati savo jaunystėje, šventus pamokinimus, kokiu jie tuomet buvo gave, kuriuos dabar pamina po kojomis. Neapykantos link teisiojo priežastis čia pasakomas laipsniuojuant: Teisusis visai nepadeda, nenaudingas bedieviams jų išdykime, dargi jis yra jiems tame dalyke kliutis, jo manymas ir jo esmė priešinasi jų pasielgimui, jo žodžiai tai išmetinėjimai jiems jų prasikaltimų, jis skelbia juos, kad jie gyvena paleistuvingai (netaiip kaip reikalauja jų religjinis išauklėjimas). — (13) *Jis sakosi*: tvirtina su pasitikėjimu. Anot gr. t.:

garsiai ir iškilmingai skelbia. — *Pažiniama Dievo*: kaip reikia į Dievą tiketi, ji garbinti ir jam tarnauti. — *Dievo sunumi*. Teisusis tvirtina, kad Dievas jি laiko savo vaiku ir jि myli. Gr. παιδία Κυρίος rasi nurodoma, kad čia kalbama apie Mesiją, kurs buvo vadinamas pañašiu ebr. išsireiškimu: ‘ebed’ *Jahve*. Viešpaties tarnas. — (14) *Viešas musų minčių kaltintojas*. Bedieviai pyksta, nes jaučia, kad pats teisiojo buvimas yra tikras pasmerkimas jų nedorumo; palygindami jo gyvenimą ir pasielgimo budas su savo ipročiais, jie negali nerausti. Teisusis su nemažesne reikšme pasmerkia bedievī tylėdamas, kaip kad garsiai kalbėtu. — (15) *Jo kelai visai skiriasi*: jo religijinės pažiuros ir jo pasielgimo budas visai kitoks. Plg. Apd. 24, 4. — (16) *Atmestinalis*. Gr. ψ. ζιβδηλός sakomas apie nauges, nuo kurių dar neat skirta visokių priedų, todėl reiškia netikrą nauge. Taigi, čia bedieviai dejuoja, kad teisusis juos laikas tarsi netikrais savo tautos vaikais, t. y. žydais atpuoleliais. — *Kaip nešvarumo*: kaip dalyko. kurs Mozès istatymo nutarimu sutepdavo žmogų. — *Velija teisių galā*...: tikros laimės jis laukia po mirties ir tai dėlto, kad jis giriasi Dievu kaipo savo tévu. Tokios laimės bedieviai negali pripažinti, nes jie sau įkalbėjo, buk visas žmogus žunas mirtyste, ir todėl jie pyksta ant teisiojo, kurs savo mokslu patvirtina tos laimės buvimą. Patėminta, kad bedieviai čia jau antra kartą (Vz. 18. e.) kaltina teisių, jog jis giriasi tévą turis Dievą. — (17) *Taigi*: kadangi teisusis skelbia teisių galą esant lai-

deamus ergo si sermones illius veri sint, et tentemus quæ ventura sunt illi, et sciemus quæ erunt novissima illius. ¹⁸ Si enim est verus filius Dei, suscipiet illum, et liberabit eum de manibus contrariorum. ¹⁹ Contumelia et tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, et probemus patientiam illius. ²⁰ Morte turpissima condemnemus eum: erit enim ei respectus ex sermonibus illius.

²¹ Hæc cogitaverunt, et erraverunt: excæcavit enim illos malitia eorum. ²² Et nescierunt sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt justitiæ, nec judicaverunt honorem animalium sanctorum. ²³ Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, et ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. ²⁴ Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum: ²⁵ imitantur autem illum qui sunt ex parte illius.

minga ir giriiasi téva turis Dievą. — *Ar jo žodžiai tikri:* ar jo galas laimingas, ar yra Dievas jি ginas Tėvas. — *Išmęginkime...* Vulg. išreikšta dviem sakiniams kas gr. vienu; ištirkime, kas jam atsitiks gale (mirtys). — **(18)** *Nes jei jis tikras...* Anot gr. t.: nes jei teisusis Dievo sunus. Plg. Mt. 27, 40—43; Ps. 21, 9; Jer. 11, 19. — *Pasidavimą:* Dievui, ir jo pagarbos pilna tikėjima į amžinojo gyvenimo užmokesnį. Gr. t.: romuma (lėtuma). — *Kantrumą:* ištvermę kentėjimų pakėlime. — **(20)** *Nes jam bus suteikta apsilankymas...*: nes Dievas aplankys jি, suteikdamas jam pagalbos, taip kaip teisusis yra gyresis. Taip bedieviai vėl supasityojimu primena nekarta teisiojo išreikšta pasitikėjima Dievo pagalba. Plg. Mt. 27, 39—43.

(21) *Tai:* kas pasakyta aug., pradedant nuo 1. eil. — *Nes juos...* Toki jи pragaištingo paklydimo priežastis. Plg. Rom. 1, 18. 32. — **(22)** *Jie nežino.* Kalti jie patis, nes patis save apakinio. — *Dievo paslapčių:* Dievo užmanymą, kurių laikydamos jis stebétina apveida čia ant žemės visokiomis nelaimėmis ir vargais rengia ir veda teisiusis i laimingą nemirtingą gyvenimą. — *Teisybės:*

jam atsitiks, ir žinosime, koks bus jo galas. ¹⁸ Nes jei jis tikras Dievo sunus, tasai jи apgins ir išliuosuos jи iš priešininkų rankų. ¹⁹ Tardykiame jи sugédinimu ir kankinimu, kad pažintumėm jo pasidavimą ir išmègintumėm jo kantrumą. ²⁰ Pasmerkkime jи bjauriausiai mirti, nes jam bus suteiktas apsilankymas, kaip jis yra sakes.

(21) Jie tai mano ir klysta, nes juos apakina jü piktumas. ²² Jie nežino Dievo paslapčių, nesitiki teisybës užmokesnio ir nebrangina šventujų sielų garbës; ²³ nes Dievas sutvérë žmogų nemirtingą ir padarë jи savo panašumo paveikslu; ²⁴ bet velnio pavydu mirtis jéjo ī pasauly; ²⁵ jи gi sekioja tie, kurie yra jo puséje.

švento gyvenimo. — *Garbës:* garbingo užmokesnio. — **(23)** *Nemirtinga:* Gr. t. ε̄ ἀφθαροῖς. Tuo gi žodžiu paprastai (plg. žem. 6, 19. 20; Rom. 2, 7; 2 Tim. 1, 16) vadinama amžinas gyvenimas ir tai laimingas, kuri teisieji turës pas Dievą. — *Savo panašumo paveikslu.* Vulgata labiaus laikosi Pradžios kn. žodžiu, ī kuriuos čia daroma aliužija (Vz. Prad. 1, 27; 5, 1), nėkaip originalinio teksto, kuriamo pasakyta: savos esmës (ἰδιότητας, proprietatis, i. e. suae naturae) paveikslu. Ta aplinkybë, kad žmogus padarytas Dievo paveikslu, yra jo laimingo nemirtingumo priežastis; nors kiekvienas žmogus panašus ī Dievą savo protu ir gali jи pažinti bei mylëti, tačiau tik teisusis ištikrujy jи pažista ir myli, nors dar netubulai. Ta pažintis ir meilë bus tobulos danguje; joms Dievas yra žmogų paskyrës (Tom.). — **(24)** *Velnio pavydu:* kurs pavydėjo garbës, gaunamos iš žmonių, žmonëms jü nemirtingumo siela ir kunu ī tos vietos, kuria jie turéjo gauti amžinastyje. Paminiemu velnio pavydo daroma aliužija ī žmogaus nupuolimo istorija, Prad. 3. — **(25)** *Ji gi sekioja:* sekiodami piktajā dvasią, kurios pavydu mirtis

c) *Teisieji ir bedieviai šiame gyvenime.*

Caput III. ¹ Justorum autem animæ in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis. ² Visi sunt oculis insipientium mori: et æstimata est afflictio exitus illorum: ³ et quod a nobis est iter, exterminium: illi autem sunt in pace. ⁴ Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est. ⁵ In paucis vexati, in multis bene disponentur: quoniam Deus tentavit eos, et invenit illos dignosse. ⁶ Tamquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausti hostiam accepit illos, et in tempore erit respectus illorum. ⁷ Fulgebunt justi, et tamquam scintillæ in arundinetu discurrerent. ⁸ Judicabunt nationes, et domina-

3. perskyrimas. ¹ Bet teisiųjų sielos Dievo rankoje, ir jų nepaliečia mirties kankinikas. ² Neišmingtingųjų akims jie rodosi mirštą, ir jų išėjimas laikomas suspaudimū, ³ ir jų atsiskyrimas nuo musų sunaikinimu; tuotarpu jie yra ramybėje. ⁴ Ir nors jie žmonių akyvaizdoje kentėjo kancią, tačiau jų viltis pilna nemarumo. ⁵ Jie buvo truputį varginti, bus gi jiems suteikta daug gerumo, nes Dievas juos mēgino ir rado juos vertus savęs. ⁶ Jis ištyrė juos kaip auksą krosnyje ir priémė juos kaip deginamają auką; savu laiku jis aplankys juos. ⁷ Teisieji žibės ir plėsis kaip kibirkštis nendryne. ⁸ Jie teis pagonis ir viešpataus ant tautų, ir Viešpats

įėjo į pasauli, bedieviai rengia sau amžiną mirtį. Bet gr. t.: mēgina ją (mirtį) arba: pritiria jos. Taigi, autorius sako, kad bedieviai savo prityrimu pažins, kai jiems yra prirengusi piktuoju dvasia, t. y. mirtį, kuri jiems atneš amžiną kančią. — *Kure yra jo pusėje:* kurie yra jam lyg-kad pasidavę nuosavybėn.

3, 1—4, 20. Teisiuosius reikia laikyti laimingais, nors jie kentėti daug vargų iš nusidėjelių, nes jų mirtis yra tik perėjimas į laimingą gyvenimą (3, 1—9); bedieviai nelaimingi (3, 10, 11), nes jau šiame gyvenime jie turi kentėti bausmę, kadangi jų darbai neneša vaisių ir jų šeimyna prakeikta, tuotarpu kad dievobaimingieji, nors jie ir neturėtu aimojos, laimingi ir turi daug vaisių (3, 12 iki 4, 6); nors kaikurie iš teisiųjų mirštą jaunystėje, bet ta jų mirtis palaiminta, nusidėjelių gi mirtis, priešingai, visais žvilgsniais nelaiminga (4,7—20).

(3, 1) *Dievo rankoje:* ant jų ištiesta téviška ir visagalinti Viešpaties globa kaip šiame gyvenime taip ir po mirties. — *Mirties kankinimas:* toks kankinimas, kurs padaro mirtį; bet gr. t. ž. *mirties* visai nėra. Bedieviai, persekioldami ir kaikindamai teisiuosius, vargina jų kūną, bet negali pasiekti sielos. Kan-

kinimas gali čia reikšti pragaro kančias; jos taip pat visai nepaliečia teisiųjų. — (2) *Mirštą:* rodosi žusią kūnų ir siela, bet tik neišmingtingiemis bedieviams. — *Išėjimas:* — iš šio pasaulio, mirtis. — (3) *Ramybėje:* laimėje. Nors amžinoji laimė gali taip vadintis kiekvienam teisiajam, bet ypač teisingai taip vadina kentėtojų laimė; Bažnyčios mal-dose šitie žodžiai ypatingu budu apie juos sakomi. — (4) *Ir nors...* Anot gr. t.: nes jei jie žmonių akyvai doje ir butu plakami... — *Pilna nemarumo:* jie tikisi sau tik nemarumo ir netroksta jokio kito gerumo. — (5) *Jie buvo...* 5. ir 6. eil. nurodoma, koks tikslas nelaimiu, kurias kentėti teisieji. Dievas nori juos išauklieti (kad pasidarytu šventi), išméginti, apvalytu, duoti jiems progos visai pasiaukoti Dievui, tos aukos priémimu juos gausiai apdovanoti. — *Varginti.* Gr. t.: (kietoje kentėjimo mokykloje) auklieti. — (6) *Savu laiku jis aplankys:* aplankys savo malone ir meile. Taigi, jiems bus duota atsilyginimo. Gr. t. štaišas žodžiai prasideda 7. e.: ir jų aplankymo metu jie blizgés ir kaip kibirkštis lakišiauduose. — Maloningo aplankymo metas tai užmokesnio suteikimas po mirties. — (8) *Jie teis...* Vyriausis Teisėjas, Dievas, dalinsis su jais savo vieš-

buntur populis, et regnabit Dominus illorum in perpetuum.⁹ Qui confidunt in illo, intelligent veritatem: et fideles in dilectione acquiescent illi: quoniam donum et pax est electis ejus.

¹⁰ Impii autem secundum quæ cogitaverunt, correptionem habebunt: qui neglexerunt justum, et a Domino recesserunt. ¹¹ Sapientiam enim, et disciplinam qui abiicunt, infelix est: et vacua est spes illorum, et labores sine fructu, et inutilia opera eorum.

¹² Mulieres corum insensatae sunt, et nequissimi filii eorum. ¹³ Maledicta creatura eorum, quoniam felix est sterilis: et incoquinata, quæ nescivit thorum in delicto, habebit fructum in respectione animarum sanctarum: ¹⁴ et spado, qui non operatus est per manus suas iniquitatem, nec cogitavit adversus Deum nequis-sima: dabitur enim illi fidei

bus jū karalius per amžius.⁹ Kurie pasitiki juomi, supras tiesą, ir ištikimi meilėje laikysis jojo, nes dovana ir ramybė suteikiama jo išrunktiesiems.

¹⁰ Bedieviai gi bus nubausti, žiurint jū minčių, dėlto kad jie nieku laikė teisųjį ir atstojo nuo Viešpaties. ¹¹ Nes kas atmata išminti ir drausmę, tas nelaimingas; tokiu viltis tuščia, jū vargai be vaisiaus ir jū darbai nenaudingi.

¹² Jū moterių paikos, ir jū vaikai nedoriausi. ¹³ Prakeikta jū giminė; nes laiminga nevaisinga ir nesutepita, kuri nepažino moterystės patalo su nuodėme; ji gaus vaisiaus aplankyme šventųjų sielų; ¹⁴ laimingas ir romytinis, kurs nedarė neteisybės savo rankomis ir nemanė prieš Dievą pikčiausią dalykų, nes jam bus duota rinktinė ištikimybės dovana ir maloniausi dalis Vieš-

patavinciu (plg. 1 Kor. 6, 1...; Mt. 19, 28; 25, 34). — (9) Kurie pasitiki. Gr. t.: kurie pasitikėjo. — *Tiesq;* vyriausiaja tiesa, kuri yra Dievas. — *Ištikimi meilėje laikysis jojo.* Gr. t.: ištikimieji pasiliks pas Dievą meilėje, t. y. suvienyti su juo meile gyvens per amžius. — *Dovana ir ramybė:* Gr. t.: malone ir pasigalėjimas.

(10) *Bedieviai:* žydai atpuoleliai, kuriuos autorius visupirma turi omenyje. — *Žiurint jū minčių:* už piktus jū sumanyimus ir darbus. — *Teisųj:* teisinosis. — (11) *Išminti:* ta dorybę, kuria padaroma, kad žmogus laikosi savo paskutinio tikslø, Dievo. — *Drausmę:* mokinimą sujungta su bandimu, kuriais Dievas veda žmogų kaip tévas sunų į tobuluma. — *Nelaimingas:* nes negalima atsitolinti nuo Dievo, neatsitolinant taip pat nuo tikros laimės. — *Tuščia:* nes šio pasaulio dalykai, kurių jie jieško, neduoda tikros laimės, kitame gi pasaulyje jie jos negali laukti.

(12) *Paikos.* Turima omenyje moteris, neištikimas savo vyrams, svetimoteres. — *Vaikai...* Juos pagadina netikęs

auklėjimas, negeras tévu pavyzdis. Taigi, bedieviai neturi laimingo šeimyninio gyvenimo, kurs yra pirma žemškos laimės salyga. — (13) *Giminė:* aimija. — *Nes laiminga...* Laimingesni už bedievius nevaisingos ir romytiniai, nes nors jieims neskirta skaitlingos šeimynos laimė, nors todėlei jieims net tenka kenčteti siek tiek paniekimimo (Atk. 23, 1), bet kitame gyvenime, jei jie ištikimi Dievui, jie gaus gražiausią užmokesnį. — *Kuri nepažino...:* neprasilalto prieš moterystės pareigas. — *Aplankyme šventųjų...* kuomet Dievas duos amžinajį užmokesnį. Gr. t. néra ž. *šventųjų.* — (14) *Romytinis:* žmogus prigimtimi nevaisingas. — *Nedarė...:* nenusidėjo Dievui nei darbais, nei mintimis, buvo vi-same jam ištikimas. — *Rinktinė ištikimybės...:* amžinas užmokesnis su ypatingu atsižvelgimu į jo bevaikystę. — *Viešpaties bažnyčioje:* danguje. Mozės ištatymu buvo uždrausta romytiniams ieiti į bažnyčią; geresnė dalis jū laukia amžinoje Viešpaties bažnyčioje (plg. Iz. 56, 3...). Pažadėjimas be abejointa ir tiems, apie kuriuos kalba Išg.

donum electum, et sors in templo Dei acceptissima. ¹⁵ Bonorum enim laborum gloriosus est fructus, et quæ non concidat radix sapientiæ. ¹⁶ Filii autem adulterorum in inconsuptione erunt, et ab iniquo thoro semen exterminabitur. ¹⁷ Et si quidem longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, et sine honore erit novissima senectus illorum. ¹⁸ Et si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem, nec in die agnitionis allocutionem. ¹⁹ Nationis enim iniquæ diræ sunt consummationes.

Caput IV. ¹ O quam pulchra est casta generatio cum claritate: immortalis est enim memoria illius: quoniam et apud Dœum nota est, et apud homines. ² Cum præsens est, imitantur illam: et desiderant eam cum se eduxerit, et in perpetuum coronata triumphat in coinquinatorum certaminum præmium vincens. ³ Multigena autem impiorum multitudo non erit utilis, et spuria vitulamina non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt. ⁴ Et si in ramis in tem-

paties bažnyčioje. ¹⁵ Nes gerų darbų vaissius garbingas, ir išminties šaknis nežuna. ¹⁶ Svetimoterių gi vaikai pasiliks neužbaigtī, ir ainija iš neteisingo patalo bus išnaikinta. ¹⁷ Nors ilgai gyventu, jie bus palaikytī nieku, ir jų giliausi senatvė bus be pagarbos. ¹⁸ Jei mirtu anksčiaus, jie neturi vilties nei paguodos pažinimo dieną. ¹⁹ Nes neteisingos giminės galas nelaiminges.

4. perskyrimas. ¹ O, kaip gi graži nesutepta giminė su skaistumu! nes jos atmintis nemari, ir ji žinoma ir pas Dievą ir pas žmones. ² Kuomet ji čia yra, žmonės ja sekioja; trokšta jos, kuomet ji pasitraukia; ir apvainikuota triumfuojā per amžius, laimėjus kovą be susitepimo užmokesnį. ³ Skaitlinga gi bedievių daugybė netarpsta, ir netikros atžalos neleidžia gilių šaknų ir negauna tvirto pagrindo. ⁴ Ir nors su laiku išleidžia žaliuojančių šakų, tačiau silpnai stovēdami jie vėjo kratomi ir audrū

Mt. 19. persk. — (15) *Vaisius garbingas.* Kuno vaisiaus, ainijos, jis neturi, bet iš jo dievobaimingų jausmų (išminties) šaknys ir iš gerų darbų liemens, išauga gražiausis vaisius. — *Nežuna.* Tiltriaus: stipri ir pastovi. — (16) *Neužbaigtī:* nei šiame, nei kitame gyvenime nepasieks savo tikslą ir tobulomo, bet pasiliks visuomet nelaimingi. — (17) *Nors jie ilgai...* Plg. žem. 4, 8. — (18) *Vilties:* gauti dangų. — *Pažinimo:* teismo.

(4, 1) *O, kaip gi...* Gr. t.: geresnė bevaikystė sujungta su dorybe. — Naujas pagyrimas nekalto gyvenimo. Vz. aug. 3, 13, 14. — *Nes jo atmintis...* Gr. t.: nes yra nemarumo jos atmintyje. — Prasmėta pati. — *Ji žinoma:* maloningedai pripažištama, giriama ir gauna užmokesnio.

— (2) *Pasitraukia:* persiskiria su šiuo pasaulyu. — *Ir apvainikuota:* danguje. — *Per amžius.* Gr. t.: amžinastyje. — *Kovą be susitepimo.* Musų gyvenimas dažnai (ypač šv. Povilo) palyginamas su kova arba bégimu į tikslą, ir amžinas išganymas su vainiku, kurį gaudavo apgaletojas. — (3) *Daugybė:* ainija, gimus iš svetimoteriavancių bedievių. — *Ir netikros atžalos...* Geriaus gr.: ir (skaitlinga) bedievių daugybė kaipo atsiradusi) iš netikrų atžalų, neturės gilio šaknies ir neprirengs sau pastovios vienos. — *Kaip iš netikrų atžalų negalima laukti naudingų vaisių,* bet tik iki laikui pasileikančią lapą ir daugiausia nepribrendusių vaisių, taip ir iš nuodėmingų gimdytojų tik netobulų vaikų. — (4) *Su*

pore germinaverint, infirmiter posita, a vento commovebuntur, et a nimietate ventorum eradica-buntur.⁵ Confringentur enim rami inconsu-mati, et fructus illorum inutiles, et acerbi ad manducan-dum, et ad nihilum apti.⁶ Ex iniquis enim somnis filii, qui nascuntur, testes sunt nequitiae ad-versus parentes in inter rogatione sua.

⁷ Justus autem si morte præ-occupatus fuerit, in refrigerio erit.⁸ Senectus enim venerabilis est non diuturna, neque annorum numero computata: cani autem sunt sensus hominis,⁹ et ætas senectutis vita immaculata.¹⁰ Placens Deo factus est dilectus, et vivens inter peccatores trans-latus est.¹¹ raptus est ne mali-tia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam illius.¹² Fascinatio enim nugacitatis obscurat bona, et inconstantia con-

smarkumo išraunami.⁵ Nes jū šakos nulaužiamos dar neužaugu-sios; jū vaisiai nenaudingi, aitrūs valgyti ir niekan netinka.⁶ Nes iš neteisingo miego gimę vaikai esti liudytojai nedorybės prieš gimdy-tojus jū tardyme.

⁷ Teisasis gi, jei butu pirm laiko mirties užkluptas, bus atilsyje.

⁸ Nes pagarbos verta senatvę ne ta, kuri ilga, ir ji nematuojama metų skaitlumi, bet žmogaus išmonė yra jam žili plaukai⁹ ir nesuteptas gyvenimas tai jo senatvės amžius.

¹⁰ Kadangi jis patiko Dievui, buvo mylimas, ir kadangi gyveno tarp nusidėjelių, jis liko atimtas.¹¹ Jis buvo pagautas, kad piktybė neper mainytu jo išmanymo ir kad klasta nesuklaidintu jo sielos.¹² Nes niekniekių žavėjimas padaro gerus daly-

laiku. Gr. t.: iki laikui, arba: laikinai.—
(6) Iš neteisingo miego: sugulimo, taigi, iš svetimoterystės. — Jū tardyme: kuomet Viešpats paskutiniame teisine tardys ta pikta giminę, gimdytojus draug su jū vaikais.

(7) Teisasis gi... Kad bedievai ne-sakytu, jog jū mirtis be laiko neesanti bausmė, nes taip pat miršta ir kaikurie teisieji, autorius plačiaus svarsto tokia teisiųjų mirti ir irodo ja esant laiminga, nes teisusis miršta ne be vilties, nors ir pirm laiko; jis perkeliamas iš kentėjimų į džiaugsmą (7. e.); jis pasitraukia ne neužbaigtas kaip kad bedievai, jo dorybė užvaduoja jam užbaigtą, garbės pilna senatvę (8. 9. e.); Dievas jī atėmė iš šio pasaulio ne bausdamas kaip bedievius, bet turėdamas tame pasimégi-mo (10. e.); jis pagautas į savo am-žima išganyma, kad jo nesuvedžiotu piktyjų vyliojimai (11.—13. eil.); jis mirė, trumpu laiku pasiekęs savo tikslą, tuotarpu kad bedieviams nieko nepadeda ir gila senatvė; taigi, savo trumpu gy-venimu jis daro gėdos žilai anų senatvei (16. e.). — **(8)** Bet žmogaus išmonė...

Juo daugiaus turi žmogus išminties, juo jis senesnis. — **(9)** Ir nesuteptas... Keno gyvenimas buvo nesuteptas, tas atejo pas savo paskyrimo tikslą, kaip senis gy-venimo gale. — **(10)** Patiko Dievui. Savo gyvenimu ir veikimu jis pasidare patin-kas Dievui. — Gyveno tarp nusidėjelių: todėl buvo nuolatiniam pavojuje. — **(11)** Kad piktybė... Taigi, Dievas žino ir tokiuos ateities dalykus, kurie ištirk-rujų neįvykssta, bet tam tikrose salygose galėtū ivykti (plg. 1 Kar. 23, 12; Mt. 11, 21; 24, 22). Bet kodėl Dievas nepa-lieka to teisiojo pasaulyje ir negina jo taip, kad jis nepasiduotu suvedžioji-mui? Kodėl jis ne kiekviena teisijų atima iš pavojaus ir kodėl jis leidžia kaikuriems nupulti? Dievo teismai begalo teisingi, atsako šv. Aug., bet neiš-tiriami. — **(12)** Nes niekniekių... Že-miškuose dalykuose yra kažilkoks meilu-mas, kurs tarsi žavi žmogų ir traukia jī į save ir draug meta šešėli ant dorybės gražumo. — *Geidulio nepastovumas.* Geidulis pavadinta čia nepastoviu, nes jis nuolat puldinėja nuo vieno žemiško da-lyko į kita. — *Be piktybės:* nekaltą, ne-

cupiscentiae transvertit sensum sine malitia.¹³ Consummatus in brevi explevit tempora multa:¹⁴ placita enim erat Deo anima illius: propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatum: populi autem videntes, et non intelligentes, nec ponentes in præcordiis talia:¹⁵ quoniam gratia Dei, et misericordia est in sanctos ejus, et respectus in electos illius.¹⁶ Condemnat autem justus mortuus vivos impios, et juventus celerius consummata, longam vitam injusti.¹⁷ Videbunt enim finem sapientis, et non intelligent quid cogitaverit de illo Deus, et quare munierit illum Dominus.¹⁸ Videbunt et contemnent eum: illos autem Dominus irridebit,¹⁹ et erunt post haec decidentes sine honore, et in contumelia inter mortuos in perpetuum: quoniam disrumpet illos inflatos sine voce, et commovebit illos a fundamentis et usque ad supremum desolabuntur: et erunt gementes, et memoria illorum peribit.²⁰ Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, et traducent illos ex adverso iniquitates ipsorum.

kus tamsius, ir geidilio nepastovumas iškreipia dvasią be piktybės.¹³ Trumpu laiku užbaigtas, jis pasiekė daug metų,¹⁴ nes jo siela patiko Dievui; todėl jis skubinosi į išvesti iš neteisybių vidurio; taučios gi tai matė ir neišmanė, nei dėjo į savo širdis,¹⁵ kad Dievo malonė ir pasigailejimas suteikiama šventiesiems ir maloningas apsilankymas išrinktiesiems.¹⁶ Bet miros teisusis pasmerkia dar tebegyvenančius bedievius, ir jo anksti užbaigta jaunystė ilgą neteisijo gyvenimą.¹⁷ Nes jie mato išminingojo galą ir nesupranta, kokių užmanymų turėjo apie jį Dievas ir kodėl Viešpats pastatė jį į tikrą vietą.¹⁸ Jie mato ir jį niekina, juos gi išjuoks Viešpats.¹⁹ Po to jie puls be pagarbos ir bus per amžius sugedlinime tarp numirelių; nes jis perplėš tuos puikiuosius ir privers juos tylėti; jis sukratys juos iš pamatų, ir jie pateks į didžiausį liudnumą; jie vaitos, ir jų atsiminimas pražus.²⁰ Jie ateis savo nuodėmių apyskaitos išgąsdinti, ir jų piktadarystės bus jų kaltintojos, kurios prieš juos stos.

klastingą. — (13) *Trumpu laiku...* Jis sau iškovojo darybės tikslą, nesuteptą gyvenimą ir draug amžinają laimę, taigi jis, nors jaunas metais, tiek padarė, kiek kiti ilgai gyvendami. — (14) *Tautos.* Nežinančionis Dievo tautomis čia pavadinta apskritai piktieji. — (15) *Kad Dievo malonė...* Teisiojo mirtis yra jau malonė; bet dar pilniaus apsireiškia maloningas Dievo pasigailejimas po mirties. — (16) *Mires teisusis...* Bedieviai, kurie tyčiojosi iš teisiojo dėlei jo kentėjimo ir mirties be laiko, sugedinami jo trumpu gyvenimu, nes jis jam pasiekė tobulumą, jie gi, nors ilgai gyvena, savo tikslą nepasiekia. — (17) *Pastatė jis į tikrą vietą:* į vieta, kurioje jam nebéra jokio

pavojaus. Plg. aug. 11, 12. e. — (18) *Ji niekina:* tarsi jo dievobaimingas gyvenimas butu jam buvęs visai nenaudingas. — *Išjuoks:* teisme. Plg. Ps. 2, 4 ir k. — (19) *Po to:* pasibaigus šiam gyvenimui, po to kaip jie paniekino dievobaiminguosis. — *Jie puls:* Gr. t. galima taip išversti: jie bus bjaurus lavonas (plg. Iz. 14, 19) ir pasityciojimas (sugedimimo dalykas) tarp mirusiųjų per amžinasti; nes jis (Dievas) umai nublokšjuos be žado ir sukratys juos iš pamatų, ir jie bus visiskai sunaikinti, ir bus skausme, ir jų atsiminimas pražus. — (20) *Jie ateis...* Plg. žem. 17, 10; Rom. 2, 15. — *Nuodėmių apyskaitos.* Bedieviai, sažinei diktuojant, surinks kruvon savo atmintyje visus savo praeito gy-

d) Nerienoks teisiųjų ir piktyjų likimas kitame gyvenime.

Caput V. ¹ Tunc stabunt justi in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt, et qui abstulerunt labores eorum. ² Videntes turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, ³ dicentes intra se, pœnitentiam agentes, et præ angustia spiritus gentes. Hi sunt, quos habuimus aliquando in derisum, et in similitudinem improprii. ⁴ Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore: ⁵ ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est. ⁶ Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit

5. perskyrimas. ¹ Tuomet teisieji stovës su didžia ištverme prieš tuos, kurie yra juos spaudë ir kurie yra atėmę jų darbų vaisius. ² Tai pamatę anie nusigas baisiu išgaščiu ir stebesis netikėto išgelbėjimo umumu; ³ jie sakys sau vieni, gailėdamies ir dvasios suspaudime vaitodami: Tai tie, kuriuos mes kitados laikëme apjuoka ir pasityčiojimo dalyku. ⁴ Mes neišinanėliai laikëme jų gyvenimą beprotyste ir jų galą negarbe. ⁵ Štai, kaip jie paskaityti tarp Dievo vaikų ir jų dalis tarp šventujų. ⁶ Taigi, mes išklydome iš tiesos kelio, mums nešvietë teisybës šviesa ir pažinimo

venimo prasikaltimus, taip gi atsitiks, kad jie bus labai išgasdinti ir jausis be galio sugédinti. — *Bus jų kaltintojos...* Gr. t.: įrodys jų akyse juos esant kaltus.

5, 1—24. Mirusiuju teisiųjų likimas bus garbingas, baisus gi likimas nusidėjelių, kurie turi išpažinti, kad jų nuomonës apie teisiųjų gyvenimą lygiai kaip ir apie žmonių dalykų vertybę buvo klaida (1—15). Toliaus autorius trumppai paminëjęs garbingą laimę, kokia dievobaimingieji džiaugsis kitame gyvenime (16. 17), aprašo Dieva tarsi apsišarvojusią ginklais ginanti savo dievobaimingus tarnus, kovojanči gi prieš bedievius ir visai juos sunaikinantį (18 iki 24).

(5, 1) *Tuomet:* kaip tik bedieviai stosi Dievo teisma. — *Teisieji.* Gr. t. čionai ir toliaus (1—5 e.) kalbama apie teisiųjį vienskaitlyje. Nors toks vienskaitlis gana dažnai ištikrujų reiškia didesnį vienokių dalykų arba asmenų skaitlių, bet nemaža aiškintojų teisingai mano, kad čia kalbama ne apie teisiuosius apskritai, bet apie Teisiųjį *zar' ἔχογῆν*, t. y. apie musų Viešpatį Jézū Kristų, taip pat kaip ir aug. 2, 12... — *Ištverme...* Gr. t.: pasitikėjimu ties tais, kurie ji spaudë (vargino) ir kurie niekino jo

darbus. — **(2)** *Tai pamatę...* Aprašoma išgästis bedievii, netikëtai išvystančių garbę tą, kuri jie persekojo ir niekino. Anot Vulg. bedieviai visai nustoja drąsos teisine, pamatę pasitikėjimo pilnus teisiuosius. Jie juos niekino kaipo svajotojus, dabar jie pasirodo išgelbëti, tuo tarpu kad pačių bedievii išganymas prarastas. Jie netikéjo i tolesni gyvenimą, juo gi mažiaus i busima teisiųju viešpatavimą. — *Stebesis...* Gr. t.: subaime stebesis netikétu (arba: nelauktu) išgelbëjimu. — **(3)** *Sakys sau...* Bedieviai pilnai supras savo kaltybę, jaus gëda, bus pilni sumišimo ir gailesčio, tačiau atgailai nebebus laiko. Gr. t.: kalbës tarp savęs... — *Tai tie, kuriuos.* Gr. t.: tai tas, kuri. — **(4)** *Mes neišmanelai.* Bedieviai priversti išpažinti, kad ne teisisus (teisieji), bet jie patis buvo tikri beprociai. — *Jų.* Gr. t.: jo. — *Galą negarbe.* Plg. aug. 2, 20. — **(5)** *Jie.* Gr. t.: jis. — *Tarp Dievo vaikų.* Bedieviai driso tyčiotis iš to garbingo pasivadinimo. Vz. aug. 2, 16. 18. — *Jų dalis.* Gr. t.: jo dalis. — **(6)** *Mes išklydome...*: mes nepažinome tikrojo gyvenimo tikslø ir nesistengëme ji pasiekti. — *Mums nešvietë...* mes nejautëme ir nepriëmëme šviesos (18, 4), kokia platino Teisiojo (teisiųjų) pasielgimas ir

nobis, et Sol intelligentiae non est ortus nobis. ⁷ Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus. ⁸ Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? ⁹ Transierunt omnia illa tamquam umbra, et tamquam nuncius percurrens, ¹⁰ et tamquam navis, quae pertransit fluctuantem aquam: cuius, cum præterierit, non est vestigium invenire, neque semitam carinæ illius in fluctibus: ¹¹ aut tamquam avis, quae transvolat in aere, cuius nullum invenitur argumentum itineris, sed tantum sonitus alarum verberans levem ventum: et scindens per vim itineris aerem: commotis alis transvolavit, et post hoc nullum signum invenitur itineris illius: ¹² aut tamquam sagitta emissa in locum destinatum, divisus aer continuo in se reclusus est, ut ignoretur transitus illius: ¹³ sic et nos nati continuo desivimus esse: et virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere: in malignitate autem nostra consumpti sumus.

¹⁴ Talia dixerunt in inferno hi, qui peccaverunt: ¹⁵ quoniam

saulė mums neužtekėjo. ⁷ Mes pavargome neteisybės ir prapulties kelyje ir vaikščiojome sunkias keliais, Viešpaties gi kelio nežinojome. ⁸ Ką mums padėjo puikybė? arba ką mums atnešė pasididžiavimas turtais? ⁹ Visa tai praėjo kaip šešelis, kaip bėgas pro žalį žinnešys, ¹⁰ kaip laivas, kurs plaukia per banguojančių vandenį, kuomet gi perplaukė, nebegalima rasti jo pėdsakos, nei jo apačios tako bangose; ¹¹ arba kaip paukštis, kurs skrenda oru, kurio kelio nerandama jokios žymės, bet girdisi tiktais užimtas sparnų užgaunancią lengvą orą ir varu darančią sau ore kelią; judindamas sparnus jis praskrido, ir po to nerandama jokios jo skridimo žymės; ¹² arba kaip vilyčia paleista į paskirtą vietą: padalintas oras tuoju vėl susiglaudžia, taip kad nebežinoma, kur ji praėjo. ¹³ Taip ir mes ką tik gimę tuoju liovėmės buvę ir neįstengiamė parodyti jokio dorybės ženklo, bet esame sunaikinti musų piktybėje.

¹⁴ Taip kalba pragare nusidėjelių, ¹⁵ nes bedievio viltis kaip pu-

kuri rodo sektinają kelią (Pat. 24, 25). — (7) *Mes pavargome...* Bedieviai jau pažista savo darbų tuštybę ir nenaudinguma. Gr. t.: mes pasisotinome... — *Sunkiai keliais.* Gr. t.: per tyrumas be kelių. Plg. Jer. 12, 10. — *Nežinojome:* juo neéjome. — (8) *Pasididžiavimas turtais.* Gr. t.: turtai su pasididžiavimu. — (9) *Visa tai...*: visos tos gerybės. Plg. aug. 2, 5; 1 Kron. 29, 15; Jono 9, 25, 26. — (10) *Kaip laivas.* Plg. Pat. 30, 19. — (11) *Arba kaip paukštis...* Gr. t.: arba kaip nerandama jokios žymės skrendančio oru paukščio: lengvas oras išsiestų sparnų plasnojimu užgautas ir

užgavimu perskirtas judinant sparnus perskrendamas ir po to nerandama jame skridimo pėdsakos. — (13) *Ką tik užgime...*: Pasibaigę žmogaus gyvenimas rodosi taip trumpas, lyg-kad jis butu buvę sudėtas tik iš gimimo ir mirties. — *Neįstengiamė parodyti...* Gr. t.: neturime, kad galėtumėm parodyti... Dorybės ženkliai bedieviai dabar vadina gerus darbus, kurių turėdami ir kuriais papuošti turėjo stoti į teisma.

(14) *Taip kalba...* Gr. t. šitos eil. visai nėra. — (15) *Pukas.* Gr. γροῦς šapas, arba γοῦς dulkė. Autorius palyginimais patvirtina, kad bedieviai negalėjo laukti

spes impii tamquam lanugo est, quæ a vento tollitur: et tamquam spuma gracilis, quæ a procella dispergitur: et tamquam fumus, qui a vento diffusus est: et tamquam memoria hospitis unius diei prætereuntis.

¹⁶ Justi autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum, et cogitatio illorum apud Altissimum. ¹⁷ Ideo accipient regnum decoris, et dia-dema speciei de manu Domini: quoniam dextera sua teget eos, et brachio sancto suo defendet illos,

¹⁸ Accipiet armaturam zelus illius, et armabit creaturam ad ultionem inimicorum. ¹⁹ Induet pro thorace justitiam, et accipiet pro galea judicium certum, ²⁰ sumet scutum inexpugnabile æquitatem: ²¹ acuet autem duram iram in lanceam, et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. ²² Ibunt directe emissiones fulgurum, et tamquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur, et ad certum locum insilient. ²³ Et a pe-

kas, kurs vėjo nešamas, ir lengva puta, kuri audros ištaškoma, ir kaip dumai, kurie vėjo išskirstomi, ir kaip atsiminimas praeinančio vienos dienos svečio.

¹⁶ Teisieji gi gyvena per amžius, jų užmokesnis pas Viešpatį, ir rupesnis apie juos pas Augščiausijį.

¹⁷ Todėl jie gaus garbės karalystę ir blizgantį vainiką iš Viešpaties rankos, nes jis dengs juos savo dešine ir savo šventu petimi gins juos.

¹⁸ Jo uolumas ims ant savęs šarvus ir jis apginkluos visą su-tvėrimą neprieteliams atkeršyti.

¹⁹ Jis apsivilks teisybe vietoje šarvo ir užuot šalmo ims tikrą teismą;

²⁰ ims lygybę kaipo nenugalima skydą; ²¹ išgalas kietą rustybę kaip jieti, ir draug su juo kovos pasaulis prieš beprocius. ²² Žaibų vilyčios tiesiai eis naikintų iš debesų kaip iš gerai išlenkto kilpinio ir pataikys į tikrą vietą. ²³ Iš vilpstynės bus paleista pilna rustybės kruša; pasi-pils ant jų juros vanduo, ir upės

kitokio galo, kaip tik tas, kurs juos sutiko. Plg. 1—3 eil.

(16) *Gyvena per amžius:* ir tas jų gyvenimas yra amžinoji laimė. Ta laimė yra ne tik dorybės vaisius, bet ir užmokesnis už dorybę, pas Viešpatį laikomas, jo suteikiamas ir susidedas iš vienybės su juomis, kaip aišku iš gr. t., kuriame pasakyta: *Ἐν Κυρῷ, Viešpatyje.* Plg. Prad. 15, 1: Apr. 22, 12. — (17) *Todėl:* kadangi Dievas jais rupinasi. — *Garbės karalystę...* Plg. Iz. 28, 5; 62, 3; 2 Tim. 4, 8; 1 Petro 5, 4. — *Savo šventu.* Tu ž. gr. t. nėra. — *Gins juos.* Gr. t.: laikys ant jų skyda.

(18) *Jo uolumas...* Aprašoma Dievas kovoja prieš piktuosius. Plg. Iz. 59, 17... Efez. 6, 11—17; 1 Tes. 5, 8. Kovojo tarnauja Dievui visa gamta. Gr. t.: kaipo šarvus jis ims ant savęs savo uolumą ir iš sutvėrimu padarys ginklus prieš savo neprietelius (kad juos nuva-

rytu šalin nuo teisiųjų). — (19) *Tikra.* Anot gr. t.: neveidmainingą, t. y. ne tokį, kurs turi tik teismo išvaizdą, kuriame gali rasti sau vietas neteisybę, paklydimai, žiurėjimas žmogaus asmens ir tt. — (20) *Ims lygybę...* Gr. t. galima versti taip: ims nenugalima šventumą kaipo skyda. — (21) *Jieti.* Gr. t.: (dviašmenių) kalavija. — *Draug su juo...* Plg. aug. 18. e. Visupirma veikia uolumas iš meilės link teisiųjų, toliaus teisingumas, atsilyginas kiekvienam žiuriint darbu, toliaus Dievo šventumas, kurs bodisi viso kas pikta ir mėgsta tai kas gera, Dievo išmintis, pasiekianti širdžių gilybes, rustybę, kuri padaro, kad jis energingai veda keršto kovą ir gražina tikrą tvarką. Dievas elgiasi ne geidulio sujudintas, bet šventumo. — (22) *Naikintų.* To ž. nėra gr. t. — (23) *Bus paleista pilna...* Visi gamtos gaivalai padės bausti nusidėjelius. —

trosa ira plenæ mittentur grandines, excandescet in illos aqua maris, et flumina concurrent duriter. ²⁴ Contra illos stabit spiritus virtutis, et tamquam turbo venti dividet illos: et ad erenum perducet omnem terram iniquitas illorum, et malignitas evertet sedes potentium.

užlies be pasigailėjimo. ²⁴ Prieš juos pakils galybės dvelkimas ir kaip viesulas padalins juos; jų nedorumas pavers visą žemę į tyrumą, ir jų piktenybė išgriaus galiunų sostus.

2. Išmintis gyvenimo vadovas.

a) Išmintis giriama ypač karaliams ir galiunams.

Caput VI. ¹ Melior est sapientia quam vires: et vir prudens quam fortis. ² Audite ergo reges, et intelligite, discite judices finium terræ. ³ Præbete aures vos, qui continetis multitudines, et placetis vobis in turbis nationum: ⁴ quoniam data est a Domino potestas vobis, et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur: ⁵ quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte judicastis nec custodistis legem justitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. ⁶ Horrende

6. perskyrimas. ¹ Išmintis geres-
nė už jiegas ir gudrus žmogus už
galingą. ² Klausykite tat, karaliai,
ir išmanykite; mokinkitės žemės
ribų teisėjai. ³ Išgirskite, jūs, kurie
valdote daugybes ir randate sau
pasinėgimo tautų miniose; ⁴ nes
valdžia jums Viešpaties duota ir
galybė Augščiausiojo, kurs tardys
jusų darbus ir tyrinės mintis: ⁵ nes,
budami jo karaliaivimo tarnai, jūs
teisėte negerai, nesergėjote teisybės
išstatymo ir nesielgėte, žiurėdami
Dievo valios. ⁶ Baisiai ir veikiai
ji jums pasirodys, nes bus padary-
tas kiečiausis teismas viršininkams.

(24) Dievo galybės dvelkimus... Dievo galybė taip didelė, kad gana jos kvėpimo bedieviams išblaškyti. — *Padalins*. Gr. t.: išvėtys. — *Pavers* visą žemę... Dievo teismo pasekmės apsireikš ant žemės, kuri dėlei bedievių bus sunaikinta.

6, 1—23. Autorius kreipiasi su paraginimu į didžiumas ir primena didžiausią kunigaikščių atsakomybę ir daug didesnę nekaip kitu bausmę, kokią jie ant savęs užtraukia savo piktadarystems (1—11). kviečia, juos jieškoti išminties, kuri norinčių pigiai randana, ypač naudinga karaliams ir jų turi butimylimą (12—23).

(6, 1) *Išmintis*... Tos eil. ž. visai néra gr. t. Mintis joje išreikštasis randame

Pam. 9, 16; Pat. 24, 5. — (3) *Randate sau...* Anot gr. t.: pradėjote didžiuotis. — (4) *Viešpaties duota...* Todėl nevaliaja naudotis, taip kaip tinka, bet taip kaip to paties Viešpaties išaktyta. Plg. Rom. 13, 4, 6. — (5) *Budami jo karaliaivimo tarnai.* Kaipo tokie jūs turėjote jam padėti, kad jusų pavaldiniai jums paskirtoje žemiško buvimo srityje butu vedami į galutiną tikslą. — *Teisybės išstatymo...* Gr. t. néra ž. *teisybės*. Turima omoneyje Mozés išstatymas. Kiti karaliai, ne žydai, turėjo laikytis prigmities išstatymo, parašyto žmogaus širdyje. Plg. Rom. 1, 19... — (6) *Jums pasirodys.* Gr. t.: užėis ant jusų. — *Viršininkams.* Jū pašaukimas reikalauja didžiausios

et cito apparebit vobis: quoniam judicium durissimum his, qui praeſunt, fiet. ⁷ Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur. ⁸ Non enim subtrahet personam cuiusquam Deus, nec verebitur magnitudinem cuiusquam: quoniam pusillum et magnum ipse fecit, et æqualiter cura est illi de omnibus. ⁹ Fortioribus autem fortior instat cruciatio. ¹⁰ Ad vos ergo reges sunt hi sermones mei, ut discatis sapientiam, et non excidatis. ¹¹ Qui enim custodierint justa juste, justificabuntur: et qui didicerint ista, invenient quid respondeant.

¹² Concupiscite ergo sermones meos, diligitе illos, et habebitis disciplinam. ¹³ Clara est, et quæ numquam marcescit sapientia, et facile videtur ab his qui diligunt eam, et invenitur ab his qui quærunt illam. ¹⁴ Praeoccupat qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat. ¹⁵ Qui de luce vigilaverit ad illam, non laborabit: assidentem enim illam foribus suis inveniet. ¹⁶ Cogitare ergo

⁷ Nes mažam suteikiama pasigailėjimo, galiunai gi galingai kentės kančias. ⁸ Nes Dievās neaplenks neivieno asmens ir nesidrovės keno nors didybės; nes jis yra padaręs mažą ir didį, ir lygiai jis rupinasi visais. ⁹ Stipresniųjų gi laukia stipresnis kankinimas. ¹⁰ Taigi jums, karaliai, štie mano žodžiai, kad mokintumėtės išminties ir nesuklystumėtė. ¹¹ Nes kas teisingai laikysis teisybės, tie bus išteisinti: ir kas išsimokins šitų dalykų, ras ką atsakyti.

¹² Geiskite tat mano žodžių, mēgkite juos ir īgykite drausmės. ¹³ Išmintis šviesi ir niekuomet nevystanti; ji pigiai pamatoma tū, kurie ją myli, ir randama tū, kurie jos jieško. ¹⁴ Ji skubinasi į tuos, kurie jos geidžia, kad pirma jiems pasirodytu. ¹⁵ Kas dėlei jos budi nuo aušros, tas nevargs, nes ras ją sėdinčią prie savo durų. ¹⁶ Manyti tat apie ją yra tobulas gudrumas. ir kas budi dėlei jos, greitai bus be

dorybės, nes jie Dievo atstovai. — **(7) Mažam.** Gr. t.: mažiausiam. — Kas gavo tik vieną talentą, iš to vieno ir reikalaujama. — **(8) Dievas neaplenks...** Gr. t.: visų valdovas nesidrovės neivieno veido ir nebujos jokios didybės. — Ir galingas didžiunas Dievo sutvėrimas ir žuna jo akyvaizdoje kaip niekas. Plg. Atk. 1, 17. — **(9) Stipresniųjų gi...**: nes jie sukilsta prieš Dievą savo vertėjėje kaip jo atstovai. Jie reikalauja sau paklusnumo iš pavaldinių, taigi patis turi buti paklusnus Dievui, iš kurio vra gavę savo teises. Jie duoda papirktinimo, ne tik patis grimsta į prapultį, bet draug su savim traukia savo šeimynas, miestus ir šalis. — **(10) Nesuklystu-mėtė:** kad neipultumėtė į nuodėmes, pildydami savo karališką valdžią. — **(11) Nes kas...** Gr. t.: nes kas šventai

sergi šventus dalykus, tie bus pašventinti, ir kurie bus išmokinti jų, ras... — **Ką atsakyti:** kuo teisintis vyriausiojo Teisėjo akyvaizdoje.

(12) Geiskite... Parodžius reikalaginguma jieškoti išminties (pažinti ir daryti Dievo valia), pasakoma, kaip nesunku jos īgyti. — **Įgysite drausmės.** Anot gr. t.: busite pamokinti.

(13) Šviesi. Gr. t.: blizganti, spindinti. **Nevystanti:** niekuomet neblunkanti ir neišblykštanti savo gražume.

(14) Ji skubinasi... Ypač įsikunijusi išmintis eina maloningai pasitiktų tū, kurie jos trokšta. — **(15) Kas dėlei jos budi...**: tam nereikės vargti, jieškant jos kažinkur toli. Tik viena dalyka žmogus turi daryti: trokšti išminties. Plg. Pat. 1, 21; 8, 34. — **(16) Tobulas gudrumas.** Gr. t.: gudrumo tobūlumas. Plg. Apr.

de illa, sensus est consummatus: et qui vigilaverit propter illam, cito securus erit.¹⁷ Quoniam dignos se ipsa circuit quærens, et in viis ostendit se illis hilariter, et in omni providentia occurrit illis.

¹⁸ Initium enim illius verissima est disciplinæ concupiscentia.¹⁹ Cura ergo disciplinæ, dilectio est: et dilectio, custodia legum illius est: custoditio autem legum, consummatio incorruptionis est:²⁰ incorruptio autem facit esse proximum Deo.²¹ Concupiscentia itaque sapientiae deducit ad regnum perpetuum.²² Si ergo delectamini sedibus, et sceptris o reges populi, diligite sapientiam, ut in perpetuum regnetis,²³ diligite lumen sapientiae omnes qui præestis populis.

rupesčio.¹⁷ Nes ji pati vaikščioja aplinkui jieškodama tų, kurie jos verti ir linksmai pasirodo jiem keliuose ir pasitinka juos prie kiekvienos minties.

¹⁸ Nes jos pradžia yra tikriausis troškimas drausmės.¹⁹ Taigi, jieškojimas drausmės yra meilė, meilėgi yra jos įstatū sergėjimas; sergėjimas įstatū yra sutvirtinimas nemarumo,²⁰ nemarumas gi daro, kad prisiartinama į Dievą.²¹ Taigi, troškimas išminties veda į amžiną karaliaivimą.²² Todėl jei randate pasimėgimo sostuose ir karališkose lazdose, jus, o tautos karaliai, mylēkite išmintį, kad karaliautumėte per amžius.²³ Mylēkite išminties šviesą visi, kurie esate tautų viršininkai.

b) Aprašymas išminties.

²⁴ Quid est autem sapientia, et quemadmodum facta sit referam: et non abscondam a vobis sacramenta Dei, sed ab initio nativitatis investigabo, et ponam in

3, 20. — (17) Jieškodama tų, kurie... Plg. Iz. 65, 24. — Pasitinka juos... Plg. Pat. 1, 20; 8, 1.

(18) Nes jos: išminties. Sylogismu eilia (soritu) įrodoma išminties naudingumas, nes ji atveda žmogų į amžiną karalystę. — *Tikriausis...*: visai tikras noras duotis pamokinti. — (19) Yra meilė: meilė Dievo apsireiškianti paklusnumu. Plg. Mt. 19, 7; Jono 14, 15. 21 ir k. — *Sutvirtinimas...* Išminties įstatū sergėjimu darosi tikri nemarumas ir amžinoji laimė ir jie suvienija žmogų su Dievu. — (21) *Amžiną karaliaivimą*. Gr. t. néra ž. *amžiną*; kalbama tačiau apie karaliaivimą danguje. Plg. aug. 3, 8; 5, 17. — (23) *Mylēkite...* Tų ž. visai néra gr. t.

²⁴ Kas gi yra išmintis ir kaip ji atsirado, aš pasakysiu ir nepaslėpsi nuo jusų Dievo paslapčių, bet tyrinésiu nuo pat pradžios jos atsiradimo, ir dėsiu švieson jos

6, 24—8, 16. Autorius įveda kalbantį apie išmintį Saliamoną, kurs visupirma žada aiškiai pamokinti, kas yra išmintis (6, 24—27), toliaus paaiškinęs, kad jis taip pat yra giminės, kaip gimsta visi žmonės, todėl ir išmintį turi ne prigimtimi (7, 1—6), sakosi išmeldęs ją sau kaip lobliausiai pageidaujamą dalyką iš Dievo ir draugų su ja gaves visokių gerybių ir visokio žinojimo (7, 7—21); toliaus Saliamonas aprašo dieviškąja Išmintį, nurodydamas jos ypatybes ir vaisius (7, 22—8, 1), pagaliaus pasako, kaip didžią vertybę turi ir kaip naudinga vienybę su dieviškąja Išmintimi (8, 2—16).

(24) Kas gi yra... Nors autorius, čia jau Saliamono vardu, žada aiškiai mokinti, kas tai yra išmintis, tačiau jis stačiai jos neaptaria, bet ją aprašo tik

lucem scientiam illius, et non præteribo veritatem: ²⁵ neque cum invidia tabescente iter habeo: quoniam talis homo nō erit particeps sapientiae. ²⁶ Multitudo autem sapientium sanitas est orbis terrarum: et rex sapiens stabilitatem populi est. ²⁷ Ergo accipite disciplinam per sermones meos, et proderit vobis.

Caput VII. ¹ Sum quidem et ego mortalis homo, similis omnibus, et ex genere terreni illius, qui prior factus est, et in ventre matris figuratus sum caro, ² decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, et delectamento somni convenienti. ³ Et ego natus accepi communem aerem, et in similiter factam decidi terram, et primam vocem similem omnibus emisi plorans, ⁴ in involumentis nutritus sum, et curis magnis. ⁵ Nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium. ⁶ Unus ergo introitus est omnibus ad vitam, et similis exitus.

⁷ Propter hoc optavi, et datus est mihi sensus: et invocavi, et

pažinimą ir neužtylešiu tiesos; ²⁵ aš neesiū draug su džiustančiu iš pavyo, nes toks žmogus nedalyvaus išmintyje. ²⁶ Išmintingųjų daugybė yra pasaulio sveikata ir išmintingas karalius tautos ramstis. ²⁷ Taigi, priimkite pamokinimą mano žodžiais, ir jis jums pravers.

7. perskyrimas. ¹ Ir aš juk esu marus žmogus, panašus į visus kitus, ir iš giminės to, kurs pirmas buvo padarytas iš žemės; motinos iščioje aš gavau kuno išvaizdą, ² per dešimties mėnesių laiką sukrekau kraujuje iš vyro sėklas ir prisidedant miego pasinėgimui. ³ Ir aš užgimės kvėpavau visiems bendru oru ir nukritau į tą pačią žemę, ir pirmas balsas, kurį daviau išgirsti, buvo kaip visų kitų, verksmas. ⁴ Buvau augintas vystykluose ir didžiais rupesniais. ⁵ Nes neivienas karalius neturėjo kitokios atsiradimo pradžios. ⁶ Tai- gi, vienoks yra visiems jėjimas į gyvenimą ir panašus išėjimas.

⁷ Todėl tai aš troškau, ir duota man išmanymo; aš šaukiaus, ir

nurodydamas, ką ji padaro ir kokių palaiminimų atneša. — *Kaip ji atsirado:* koki buvo jos kilmė. Bet apie tai bus tik trumpai paminėta 7, 25. Plg. Pat. 8. 23. 24. — *Dievo paslapčių.* Plg. Jobo 28. 20... Gr. t. nėra ž. *Dievo.* Saliamonas kalbės apie paslaptis, kurios liečia išminties priginti ir padarus. — *Neužtylešiu...* Atkartoju imtos pačios minčios rasi pabrėžiamą, kad autorius nesieigs taip kaip senobės žinovali, kurie labai pavydėdavo savo žinių, laikydavo jas slapoje, skelbdavo jas tik nedaugeliui išrinktujų. — **(25) Su džiustančiu...** Gr. t. galima versti truputį kitai: su džiustančiu pavydu, nes tasai nedalyvauja išmintyje. — **(26) Išmintingųjų...** Taip nurodoma priežastis, kodėl naudinga skelbtii išminties paslaptis.

(7, 1) Ir aš juk... Išmintis Saliamonui buvo ne īgimtas dalykas. Gimės

jis nieku nesiskyrė nuo kitų žmonių. — *Kuno.* Kunas reiškia visą žmogų, tik dar draug nurodant jo silpnumą ir žemumą. — **(2) Dešimties mėnesių...** Senobės skaitliavimu žmogus paprastai gimsta dešimtame mėnesyje po pradėjimo, nes tuomet patiš mėnesiai buvo trumpesni (29 ir 30 dienų). — *Sukrekau...* Dalykas ne fyziologiskai aiškinamas, bet tik vaizdais aprašoma. Plg. Jobo 10. 10; Ps. 138, 13—16. — *Miego:* sugulimo. Visos pažeminančios žmogaus gimimo aplinkybės buvo ir Saliamono gimime. — **(3) Bendru oru:** ne kokiuo nors ypatingu vien karaliams skirtu. — *Nukritau.* Kritimas tai aiškiausis ką tik gimusio kudikio silpnumo vaizdas. — **(6) Vienoks...** Plg. Jobo 1, 21; 1 Tim. 6, 7. — **(7) Todėl...** Prigimtis nedavė Saliamonui išminties; kaip karaliu ji buvo jam ypač reikalinga, todėl jis jos troško

venit in me spiritus sapientiae: ⁸ et præposui illam regnis et sedibus, et divitias nihil esse duxi in comparatione illius, ⁹ nec comparavi illi lapidem pretiosum: quoniam omne aurum in comparatione illius, arena est exigua, et tamquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. ¹⁰ Super salutem et speciem dilexi illam, et proposui pro luce habere illam: quoniam inextinguibile est lumen illius. ¹¹ Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, et innumerabilis honestas per manus illius, ¹² et lætatus sum in omnibus: quoniam antecedebat me ista sapientia, et ignorabam quoniam horum omnium mater est. ¹³ Quam sine fictione didici, et sine invidia communio, et honestatem illius non abscondo. ¹⁴ Infinitus enim thesaurus est hominibus: quo qui usi sunt, participes facti sunt amici tiae Dei, propter disciplinæ dona commendati. ¹⁵ Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia, et præsumere digna horum, quæ mihi dantur: quoniam ipse sapientiae dux est, et sapientium emendator; ¹⁶ in manu

atėjo į mane išminties dvasia; ⁸ aš ją stačiau augšciaus už karalystes ir sostus ir, palyginant su ja, niekais laikiau turtus; ⁹ aš nelyginau su ja brangaus akmens, nes visas auksas su ja palygintas yra truputis smilčių, ir kaip dumblas laikomas sidabras greta jos. ¹⁰ Aš ją pamégau labiaus už sveikatą ir už gražumą ir nutariau laikyti jašviesa, nes jos žibėjimas neužgesomas. ¹¹ Bet draug su ja man atėjo visokių gėrybių ir per jos rankas neapskaitomo lobio: ¹² aš linksminaus visais dalykais, nes ta išmintis éjo ties manim, ir aš nežinojau, kad ji visų tu dalykų motina. ¹³ Aš išmokau jos be klastos, teikiu ją be pavydo ir neslepiu jos turtingumo. ¹⁴ Nes ji begalinis turtas žmonėms: kurie juo pasinaudojo, pasidaré Dievo prietelystés dalininkai, pagirti dleli drausmés dovanu. ¹⁵ Man gi Dievas davé kalbēti, kaip jaučiu, ir jausti tai p kaip verta man suteiktų dovanu; nes jis yra išminties vedėjas ir išmintingųjų vadovas; ¹⁶ nes jo rankoje esame ir mes, ir musų kalbos, ir visa išmintis, ir mokėjimai

ir meldė. — *Troškau.* Gr. t.: meldžiau. — *Ir duota...* Plg. 3 Kar. 3, 6...; Jok. 1, 5. — (8) *Už karalystes.* Gr. t.: už sképtrus. Saliomonas, kurio vardu čia kalbama, pastaté išmintį augšciaus už labiausiai žmonių branginamus dalykus, viespatavima (8. e.), turtus (9. e.), už sveikatą ir gražumą, net ir už saulés šviesą (10. e.); tos gėrybės ne vidujinės ir greitai gali pražuti, išmintis gi yra augšciausis ištobuuiimas sielos. — (9) Aš... Plg. Jobo 28, 15. — (11) *Bet draug...* Plg. 3 Kar. 3, 11—18. Taip pat ir tos gėrybės, už kurias išmintis buvo labiaus vertinama, atėjo draug su ja. — (12) *Išmintis éjo...* Jis džiaugési ženiskomis gėrybémis, nes turédamas išminties, galėjo jomis gerai pasinaudoti. Gr.

t.: nes jų vadovas buvo išmintis. Todėl džiaugino priežastis buvo ta, kad išmintis didino suteiktų gėrybių vertybę. — *Aš nežinojau...*: kuomet meldžiau išminties. — (13) *Be klastos:* be pasléptos užpakalinės minties gauti tuo budu ir žemiškų gėrybių. — *Be pavydo...* Plg. aug. 6, 24. 25. — (14) *Begalinis.* Gr. t.: neišsenkas. — (15) *Davé.* Gr. t.: tedu die. — *Kaip jaučiu...*: kaip trokštū, tim-kamiausiais žodžiais, ir turėti jausmų, vertū nuolat gaunamų iš augštybių malonių. — *Išminties vedėjas:* nes jis rodo išminčiai, kokiuo keliu ji turi žmonėmis apsireikšti. — (16) *Visa išmintis.* Anot gr. t.: gudrumas, t. y. mokėjimas pa siekti tikslą. — *Mokėjimas veikti:* žinojimas, kas ir kaip reikia daryti. —

enim illius et nos, et sermones nostri, et omnis sapientia, et operum scientia et disciplina. ¹⁷ Ipse enim dedit mihi horum, quæ sunt, scientiam veram: ut sciam dispositionem orbis terrarum, et virtutes elementorum, ¹⁸ initium, et consummationem, et medietatem temporum, vicissitudinum permutationes, et commutationes temporum, ¹⁹ anni cursus, et stellarum dispositiones, ²⁰ naturas animalium, et iras bestiarum, vim ventorum, et cogitationes hominum, differentias virgultorum, et virtutes radicum, ²¹ et quæcumque sunt absconsa et improvisa, didici: omnium enim artifex docuit me sapientia.

²² Est enim in illa spiritus intelligentiae, sanctus, unicus, multiplex, subtilis, disertus, mobilis, incoquinatus, certus, suavis, amans bonum, acutus,

mas veikti, ir drausmė. ¹⁷ Nes jis man davė tikrą pažininimą tų dalykų, kurie yra, kad aš žinočiau pasaulio sutvarkymą ir gaivalų jiegas, ¹⁸ laikų pradžią, pabaigą ir viduri, saulės grįžimo permainas ir laikų permainas, ¹⁹ metų bėgi ir žvaigždžių stovį, ²⁰ gyvulių prigimtį ir žvérių piktumą, vėjų galybę ir žmonių mintis, augalų įvairumą ir šaknų jiegas; ²¹ ir kas tik yra pašlepta ir nematoma, aš išmokau, nes visų dalykų dailininkė išmintis mane išmokino.

²² Nes joje yra išmanymo dvasia, šventa, vienatinė, daugeriopa, lengva, iškalbinga, judri, nesutepta, tikra, saldi, mylanti kas gera, aštri, kuriuos niekas nesulaiko, geradaranti,

(17) *Tikra*: liuosą nuo klaidos.—*Gaivalų jiegas*: tai, ką senobėje vadino pirmais keturiais gaivalais, iš kurių susideda pasaulis (ugnis, vanduo, oras, žemė), ir kokios jų jiegos. — (18, 19) *Laikų pradžia*...: kronologija ir astronomija. — (20) *Gyvulių*...: zoologija. — *Vėjų*...: meteorologija. Kaikurie tačiau verčia gr. t.: dvasių galybę, ir mano, kad čia turėta omenyje žinios apie gerus ir piltus angelus. — *Mintis*. Rasi geriaus anot gr. t.: protavimus. — *Augalų*... Botanika. — *Ir šaknų*...: medicina, kurioje vartojama augalų šaknų kaipo gydyklai. — (21) *Ir nematoma*... Gr. t.: arba atidengta. — *Nes visų dalykų*... Dievas išmokino mane ta pačia išmintimi, kuria jis visa tai yra sutvėręs.

(22) *Nes joje yra*. Dieviškosios išminties aprašymas pradedama išskaitymu jos ypatybę (atributų). Autorius tas ypatybes savina ne tiesiog Išmintčiai, bet Dvasiai, kuri yra Išmintyje. Ne maža šv. tévu (Grig.-Naz. Ambr. Aug. ir k.), taip pat senesniu ir vėlesniu aiškintoju mano, kad šioje vietoje išvardijama ir aprašoma trečiasis švenč.

Trejbės asmuo, šv. Dvasia, kuri N. Test. neretai vadinama kaip Tevo (Mt. 10, 20; Rom. 8, 11 ir k.), taip ir Sunaus, Viešpaties, Kristaus, arba Jézaus Dvasia (Gal. 4, 5; Rom. 8, 9; 2 Kor. 3, 17 ir k.), nes savo kilme ji yra Žodyje; ji juk iš jo lygiai kaip ir iš Tévo išeina ir visa, ką tik turi, gauna (Jono 16, 18...), taip kad Dvasios atributai yra tuo pačiu budu ir Žodžio arba ypostasinės Išminties kaip ir Tévo. Toks aiškinimas pilniausiai sutinka su teksto žodžiais, taip kad teisingai galima manyti, jog bent pirmasis knygos autorius, t. y. pati šv. Dvasia, tarsi darydama aliužią į N. Test. apreiškimą ir ji rengdama, čia aiškiai atskyré tris švenč. Trejbės asmenis ir nurodė esant tarp juų santiki; nors pats knygos rašytojas ir tie, kuriems ji buvo visupirma paskirta, tik neaiškią tas paslapčių suprato. — Kiti tačiau aiškintojai mano, kad vardas *dvasia* čia reiškia „dvasinę dovaną“, kone taip pat kaip jis gana dažnai vartojamas šv. Dvasios dovanoms paženklinti (pvz. *spiritus scientiae*, žinojimo dvasia ir k.). Vulgatos vertėjas rasi taip pat tokį aiš-

quem nihil vetat, benefaciens,
²³ humanus, benignus, stabilis,
certus, securus, omnem habens
virtutem, omnia prospiciens, et
qui capiat omnes spiritus: in-
telligibilis, mundus, subtilis.
²⁴ Omnibus enim mobilibus mo-
bilior est sapientia: attingit au-
tem ubique propter suam mun-
ditiam. ²⁵ Vapor est enim vir-
tutis Dei, et emanatio quædam
est claritatis omnipotentis Dei
sincera: et ideo nihil inquinatum
in eam incurrit, ²⁶ candor est
enim lucis æternæ, et speculum
sine macula Dei majestatis, et
imago bonitatis illius. ²⁷ Et cum

²³ žmoniška, maloninga, pastovi,
tvirta, be baimės, turinti visą galy-
bę, visa pramatanti, ir kuri apima
visas dvasias, išmananti, tyra,
lengva. ²⁴ Nes išmintis judresnė
už visus judrius dalykus ir visur
pasiekia dėlei savo tyruino. ²⁵ Nes
ji yra Dievo galybės garas ir koki
tai visagalinčiojo Dievo skaistumo
emanacija, ir todėl nieko sutepto
i ją nejena. ²⁶ Nes ji yra amžino-
sios šviesos spindėjimas ir Dievo
didenybės veidrodis be dėmės ir jo
gerumo vaizdas. ²⁷ Ir nors ji viena,
ji visa gali ir pasilikdama savyje
visa atnaujina, ir įeina per tautas
i šventas sielas, padaro Dievo prie-

kinimą turėjo omenyje, nes jis parašė:
išmanymo dvasia, tuotarpu kad gr. t.
yra: *išmananti dvasia*, t. y. išmintingiausi
(Grig.-Naz.), arba anot kitų: *dvasia*,
kuri yra vien išmanymas, kurioje todėl
visai nėra medegos. — *Vienatinė,*
daugeriopa. Šv. Dvasia viena savo
esmėje, daugeriopa savo veikmuose, su-
teikianti daug dovanų (plg. 1 Kor. 12,
4. 12). — *Lengva*: taip kad kuno jaus-
mais negalima jos paliesti, todėl nemede-
ginė, galinti įeiti į dalykų vidų. —
Iškalvinga. Gr. t. rasi pramatanti. —
Judri. Judrumas čia reiškia visoki
veikinė, taigi ir suprasti, ir norėti, ir
mylėti taip pat vadintas judėjimu. —
Nesuėpta. Anot kaikurių: nesutepama.
— Visa pasiekdama ji pasileika nesuly-
ginimai prakilnesnė už visus sutvertus
dalykus. — *Tikra*: aiški, visiems ma-
toma. — *Saldi*: ne tik niekam nedaranti
skriaudos, bet tik gera suteikianti. —
uſtri: stropi ir greita veikime. Stropiai
ir greitai veikdama ji nesutinka tokiu
kliucių, kurios galėtu ją sulaikyti. —
(23) *Žmoniška, maloninga*. Gr. t. tai
išreikšta vienu ž: *φιλάνθρωπον*, mylanti
žmones, arba: žmonių prietelė. — *Pa-
stovi, tikra*: be atmainos laikantisi savo
užmanymu ir nesvyruojanti jų įvykdynė,
taip kad pilnai galima ja pasitiketi. — *Be baimės*: be rupescio, arba:
liuosa nuo susirupinimo. — *Turinti...*:
visagalė. — *Visa pramatanti*: visa pri-
žiurinti. — *Kuri apima...* Geriaus gr. t.:
kiaurai pereinanti per visas dvasias iš-
manančias, tyras, lengvas. — Tuo pa-

čiu, kad šv. Dvasia kiaurai pereina per
visas (sutvertas) dvasias, nors ir didelis
yra jų tobulumas, ji pasirodo esanti už
jas visas viršesnė ir tobulesnė, tikrai
dieviška arba Dievas. — (24) *Nes iš-
mintis...* Gr. t.: nes išmintis judresnė už
kiekvieną judėjimą; kiaurai gi ji visa
pereina ir įeina dėlei tyrumo. — Kad
irodžius, jog Dvasia kiaurai pereina per
visus sutvertus dalykus, autorius
šaukiiasi į Išminties prigimtį ir veikimą;
tuo jis parodo, kad Išmintis ir Dvasia
turi ta pačią prigimtį ir esmę ir šiek-tiek
pažymi, kad ką turi Dvasia, tai ji ima
iš Išminties, t. y. kad ji iš jos išeina. —
(25) *Nes ji yra...* Dar aiškiaus nurodoma
dieviška Išminties kilmė tolesniais pen-
kiasi palyginimais; dvieju pirmaisiais iš
jujų paaškinama draug tapatybė (ben-
drumas) jos substancijos su Dievu, tri-
mis gi tolesniais tobula jos lygybė Die-
vui ir ypač jos tyrumas arba nesudėti-
numas. — *Garas*: arba kvapas, kurio
substancija ta pati kaip ir kvepičio dalyko,
iš kurio ji eina. — *Tikra*: į kuria
nieko nėra įmaišyta, todėl ji tobula
tyra. — (26) *Amžinosis šviesos*. Taigi,
Išmintis yra „lumen de lumine, šviesa
iš šviesos“ kaip Žodis, apie kurį šv. Po-
vilas štulos žodžius sako Žyd. 1, 3. —
Didenybės. Gr. t.: energijos. — *Gerumo...*
Plg. Kol. 1, 18; 8, 10. — (27) *Ir nors ji
viена...*: viena ir nesudėta savo prigim-
timi, nežiurint to, kad jos veikimai
daugeriopi. Plg. aug. 22. e. — *Pasilik-
dama savyje*: visai nesimainydamas. Vz.
28. e. — *Visa atnaujina*. Plg. Ps. 108, 80.

sit una, omnia potest: et in se permanens omnia innovat, et per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei et prophetas constituit. ²⁸ Neminem enim diligit Deus, nisi eum, qui cum sapientia inhabitat. ²⁹ Est enim haec speciosior sole, et super omnem dispositionem stellarum, luci comparata invenitur prior. ³⁰ Illi enim succedit nox, sapientiam autem non vincit malitia.

Caput VIII. ¹ Attingit ergo a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter.

² Hanc amavi, et exquisivi a juventute mea, et quæsivi sponsam mihi eam assumere, et amator factus sum formæ illius. ³ Generositatem illius glorificat, contubernium habens Dei: sed et omnium Dominus dilexit illam, ⁴ doctrix enim est disciplinæ Dei, et electrix operum illius. ⁵ Et si divitiæ appetuntur in vita, quid sapientia locupletius, quæ

telius ir pranašus. ²⁸ Nes Dievas neivieno nemyli, kaip tik tą, kurs gyvena su išmintimi. ²⁹ Nes ji gražesnė už saulę ir perviršija visą žvaigždžių sutvarkymą; palyginta su šviesa ji randama pirmesnė. ³⁰ Nes po anos eina naktis; išminties gi nenugali piktumas.

8. perskyrimas. ¹ Taigi, ji sti-priai pasieka nuo galio iki galui ir visa meiliai sutvarko.

² Ją aš myléjau ir išsirinkau nuo pat savo jaunystės ir stengiaus ją sau paimiti kaipo sužieduotinę ir pasidariau jos gražumo mylétojas.

³ Ji apreškia savo kilmés garbingumą, nes gyvena su Dievu; ir visų dalykų Viešpats ją myli; ⁴ nes ji mokytoja Dievo drausmés ir rinkéja jo darbų. ⁵ Jei trokštama gyvenime turtą, kas gi brangesnis už išmintį, kuri visa pagamina?

Ji gali atnaujinti visą pasaulio išvaizdą. — *Per tautas:* per kartas, arba karta po kartos. — *Padaro Dievo prietelius...* Išminties veiklumas sieleje dvejopas: ji (pašvenčiančiaja malone) dar žmogų Dievo prieteliu ir bendram labui dar su-teikia ypatingu dovanu. Pranašas tas, kas Dievo apšviestas jo ypatingu budu siučiamas pas žmones (plg. prefaciją djakono pašventime). — (28) *Dievas neivieno nemyli:* nei su vienu neturi artimų prietystės santikių, jei tame nera dieviškosios išminties. — (29) *Nes ji...* Dievas myli išmintį dėlei jos gražumo, taip pat ir tuos, ant kurių tarsi krinta jos spindulių vainiko atblizgis. — (30) *Išminties gi...* Šviesa gauna už-leisti vietą tamšybei, išmintis gi žiba visuomet; piqtumas negali užtemdyti kaip dieviškosios taip ir žmonėns su-teiktos išminties (Bern.). — (8, 1) *Nuo galio...*: nuo augščiausio dangaus iki žemės gilybių, nuo sutvérimo pradžios iki pabaigai, nuo augščiausio angelo iki menkiausiam kirminui (Bern.). —

Meiliai sutvarko. Stiprumas padeda pasiekti tikslą, meilingumas vartoti tokią įrankių, kurie atitinka draug-veikiančių dalyku prigimčią (Aug.).

(2) *Ją aš myléjau...* Plg. 7, 7. — *Kaipo sužieduotinę.* Tas artimiausios vienybės vaizdas ir kiti išsireiškimai čia parodo meilės didumą. — (3) *Gyvena su Dievu.* Budama vienybėje su Dievu išmintis turi garbingumo ir dalinasi juo su savo mylétoju. — (4) *Mokytoja:* ji turi žinių apie Dievo paslaptis ir jai pavesta jų mokinti. — *Drausmés.* Gr. t.: žino-jimo. — *Rinkéja jo darbų.* Ji išrenka, kaip Dievas veiks. Dievo draugininkė su-tvérimo valandoje išmintis išrinko tarp visų galimų Sutvertojo veikalų tuos, kurių įvykdymas labiausiai tiko jo gar-bei, jo šventumui, jo galybei, jo gerumu ir visiems jo begaliniems tobulumams. — (5) *Jei trokštama...* Gr. t.: jei turtai pageidaujama nuosavybė gy-venime... Nurodoma kaikuriros išminties dovanos: turtai (5. e.), išmanymas (6. e.); teisybė (7. e.), žinojimas (8. e.). —

operatorum omnia? ⁶ Si autem sensus operatur: quis horum, quae sunt, magis quam illa est artifex? ⁷ Et si justitiam quis diligit: labores hujus magnas habent virtutes: sobrietatem enim, et prudentiam docet, et justitiam, et virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus. ⁸ Et si multititudinem scientiae desiderat quis, scit praeterita, et de futuris aestimat: scit versutias sermonum, et dissolutiones argumentorum: signa et monstra scit antequam fiant, et eventus temporum et saeculorum.

⁹ Proposui ergo hanc adducere mihi ad convivendum: sciens quoniam mecum communicabit de bonis, et erit allocutio cogitationis et tædii mei. ¹⁰ Habebo propter hanc claritatem ad turbas, et honorem apud seniores juvenis: ¹¹ et acutus inveniar in judicio, et in conspectu potentium admirabilis ero, et facies principum mirabuntur me: ¹² taccentem me sustinebunt, et loquentem me respicient, et sermocinante me plura, manus ori suo imponent. ¹³ Præterea habebo per hanc, immortalitatem: et

⁶ Jei protas veikia, kas labiaus už ją esančią dalyką dailininkas? ⁷ Ir jei kas myli teisybę; jos pastangos padaro didžių dorybių; nes ji mokina blaivumo, ir gudrumo, ir teisybės, ir stiprybės, dalyką, už kuriuos nėra žmonėms nieko nauingesnio gyvenime. ⁸ Ir jei kas trokšta daug žinoti, ji žino praeitus dalykus ir išmano busimus; žino šnekų gudrybes ir mīslį išrišimą, žino ženklaus ir stebuklus, kolei dar jie neįvykę, taip pat laiką ir amžių atsitikimus.

⁹ Taigi, aš nutariau ją atsivesti, kad gyventu draug su manim, žinodamas, kad ji pasidalins su manim gėrybėmis ir kalbėsis su manim mano rupesnyje ir nuobodyje. ¹⁰ Dėlei jos aš turėsiu gyriaus pas minias ir nors jaunikaitis pagarbos pas senesniuosius; ¹¹ bus pripažinta mano akyllumas teisme, aš busiu stebėtinas galiuną akyvaizdoje, ir ant kunigaikščių veidų bus nustebimo dėlei manęs; ¹² kuomet aš tylēsiu, lauks manęs ir žiurės į mane kalbantį, ir man ilgiaus šnekant, jie dės sau ant burnos ranką. ¹³ Be to per ją aš turėsiu

(6) *Jei protas...*: jei žmogaus gudrumas pats vienas gali padaryti gerą dalyką, juo gi labiaus kada jis draugveikia su išmintimi iš augštybių. — (7) *Jei kas myli teisybę*: visą ipročių dorumą ir gyvenimo šventumą. — *Jos*: išminties. — *Teisybės*: tos dorybės, kuria valya lenkiama ir verčiama suteikti kiekvienam jo teises. — (8) *Ji*: išmintis. — *Šnekų gudrybes*. Plg. Pat. 1, 3. — *Mīsliai*... Plg. Teis. 14, 12, 14; 3 Kar. 10, 1; Pat. 1, 6 ir k. — *Ženklus*: stebuklus kaipo Dievo visa-galybės ženklus. — *Stebuklus*: viršprigimtinis prajovus sukeliančius žmonių nustebima. Plg. Mt. 24, 24; Mk. 13, 22; Jono 4, 38. — *Kolei dar jie neįvyko*. Išmintis ne tik pažista, kad stebuklai viršprigimtinis apsireiškimas, ir žino jų

tiksla, bet dar turi pranašystės dovaną. — *Laikų ir amžių žmonijos istorijos*.

(9) *Kad ji pasidalins...* Gr. t.: kad ji man bus patarėja gėrybėms igyti ir paguoda rupesniuose ir nuobodyje. — (10) *Ir nors jaunikaitis...* Čia sakomatai, ką Saliamonas manęs, kada jis dar nebuvavo gavęs išminties suteikti gerybių ir buvo visas jaunas. — (11) *Akyllumas teisme*. Plg. 3 Kar. 3, 16. 28. Daryti teisma buvo viena iš žymiausių karaliaus pareigų. — *Galiuną...*: taryboje. — *Ir ant kunigaikščių...* Kitais žodžiais išversta tas pats sakynas. — (12) *Ir žiurės...* Anot gr. t.: atidžiai klausysis manęs. — *Jie dės sau ant burnos...* Tai buvo ženklas pagarbos pilno tylėjimo. Plg. Jobo 29, 9. — (13) *Nemarumą*:

memoriam aeternam his, qui post me futuri sunt, relinquam.
¹⁴ Disponam populos: et nationes mihi erunt subditæ. ¹⁵ Timebunt me audientes reges horrendi: in multitudine videbor bonus, et in bello fortis. ¹⁶ Intrans in domum meam, conquiescam cum illa: non enim habet amaritudinem conversatio illius, nec tedium convictus illius, sed lætitiam et gaudium.

nemarumo ir paliksiu amžiną atsimimą tiems, kurie bus po manęs.
¹⁴ Aš valdysiu tautas, ir giminės bus man pavergtos. ¹⁵ Išgirdę bijos manęs baisus karaliai; tarp daugelio aš pasirodysiu geras ir karéje drasus. ¹⁶ Jeidamas į savo namus, aš išsésiuos draug su jaja; nes jos draugystė neturi kartumo ir gyventi su ja ne nuobodis, bet pasigerėjimas ir džiaugsmas.

c) Saliamono malda išminčiai igitu.

¹⁷ Hæc cogitans apud me, et commemorans in corde meo: quoniam immortalitas est in cognitione sapientiæ, ¹⁸ et in amicitia illius delectatio bona, et in operibus manuum illius honestas sine defectione, et in certamine loquelæ illius sapientia, et præclaritas in communicatione sermonum ipsius: circuibam quærens, ut mihi illam assumerem. ¹⁹ Puer autem eram ingeniosus, et sortitus sum animam bonam. ²⁰ Et cum essem

¹⁷ Tai sau vienas manydamas ir svarstydamas savo širdyje, — kad nemarumas yra giminystėje su išmintimi, ¹⁸ kad yra švento pasigerėjimo jos prietelystėje, neišsenkančių turtų jos rankų darbuose, išmanymo nuolatiname susidurime su jaja ir garbės dalyvavime jos šnekose, aš vaikščiojau aplinkui jieškodamas, kaip ją sau pasiimčiau. ¹⁹ Aš buvau gero budo jaunikaitis, ir man buvo tekusi gera siela. ²⁰ Ir kadangi buvau gerenis, aš igijau nesuteptą kūną.

amžina varda. — (14) *Giminės*: sventimos žydų kaimynystėje gyvenančios tautos. — (15) *Tarp daugelio*: savo tautoje. — (16) *Jeidamas...*: pargrįžęs iš viešų susirinkimų ar nuo kitų užsiemimų. — *Su jaja*: Anot gr. t.: prie jos. — Saliamonui išmintis bus tarsi mylima žmona.

8, 17—9, 19. Saliamonas, kurio vardu ir čia knygos autorius kalba, trumpai primena, kokių gerumų suteiktia išmintis; kadangi jis žinojęs, jog tik Dievas gali suteikti išminties, todėl jis ji meldės (8,17—21). Toliaus duodama ta Saliamonui malda (9, 1—19).

(17) *Tai*: kas pasakyta aug. 3—16. e. — *Yra giminystėje su...*: ir per tą giminystę gaunamas. Giminyste čia be abejonių pavadinta ta artimybė, kuri randasi per vestuvės tarp sužieduotinio

ir sužieduotinės ir kuri padaro, kad abudu, budamu jau vienas kunas, dalyvauja vienas kito gerybėse. Taigi, kas ima sau išminti į sužieduotines (2. 9. e.), tas dalyvauja jos vienybėje su Dievu (3. e.); toje givienybėje su Dievu yra teisiesiemis žadėta amžinoji laimė arba nemarumas. — (18) *Turtų jos rankų...* Išmintis paimita moterystėn savo darbais kaip Patarlių knygos drasi moteriškė igija savo vyru begalinį turtą, dorybių (7. e.), taip pat ir žemiškų gerybių (5. e.). — (19, 20) *Aš buvau...* Žiurint gr. t. šitų dviejų eil. prasmė tokia: mano geras kunas buvo sujungtas su mano gera siela; (tikriaus sakant) dar daugiaus, kadangi siela buvau geras, aš igijau nesuteptą kūną, t. y. gavau kūną nesubjaurinta jokia kliauda, két gerai surengtą ir pritaikytą

magis bonus, veni ad corpus inco-inquinatum. ²¹ Et ut scivi quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, et hoc ipsum erat sapientiae, scire cuius esset hoc donum: adii Dominum, et deprecatus sum illum, et dixi ex totis præcordiis meis.

Caput IX. ¹ Deus patrum meorum, et Domine misericordiae, qui fecisti omnia verbo tuo, ² et sapientia tua constituit hominem, ut dominaretur creaturæ, quæ a te facta est, ³ ut disponat orbem terrarum in æquitate et justitia, et in directione cordis judicium judicet: ⁴ da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam, et noli me reprobare a pueris tuis: ⁵ quoniam servus tuus sum ego, et filius ancillæ tuæ, homo infirmus, et exigui temporis, et minor ad intellectum judicii et legum. ⁶ Nam et si quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilum computabitur.

⁷ Tu elegisti me regem populo tuo, et judicem filiorum tuorum,

²¹ Žinodamas gi, kad negaliu kitaip jos paveldeti, jei neduos Dievas, — ir tai buvo jau išmintis žinoti, keno tai dovana, — aš kreipiaus į Viešpatį, maldavau ji ir iš visos mano širdies tariau:

9. perskyrimas. ¹ Mano tévę Dieve ir gailestingumo Viešpatie, kurs visa padarei savo žodžiu ² ir savo išmintimi paskyrei žmogų viešpatauti sutvėrimams, kurie tavo padaryti, ³ valdyti žemės skritulį lygybėje ir teisybėje ir teismo daryti širdies tiesume, ⁴ duok man draug su tavim sédinčios tavo soste išminties ir neišmesk manęs iš savo tarnų tarpo, nes aš tavo tarnas ir tavo tarnaitės sunus, žmogus silpnas ir trumpaamžis ir perdaug menkas, kad išmanyčiau teismą ir istatus. ⁶ Nes jei kas ir tobulas butu tarp žmonių vaikų, jei su juo nebus tavo išminties, jis bus niekais palaikytas.

⁷ Tu mane išrinkai savo tautai karaliumi ir savo sunų bei dukterų

gerai sielai. — (21) Jos: išminties. Kalbédamas apie išminties igijimą Saliamonas čia sau dažniausiai ja isivaizdina kai po sužiedhotinę. Plg. Ekli. 6, 27. — *Ir tariau.* Cia duodamoje Saliamono maldoje plačiaus išreiškiama tai, ko jis ištirkėjų yra meldės Viešpatį Gabaone. Vz. 3 Kar. 8, 6—9; 1 Kron. 1, 8—10.

(9, 1) *Mano tévę:* Abraomo, Izaoko, Jokubo. Tuo atsiliepimu primenama Dievui jo pažadėjimai ir tévų nuopelnai. Maldos pradžioje išreiškta toki mintis: išmintiesreikia žmogui, kad jis galėtutinkamai eiti savo pareigas, kurias Dievas jam pavedė jį pastatydamas ant visų savo sutvėrimų. — *Gailestingumo.* Visa, ką Dievas duoda, yra jo malonės ir meilės dovana. — (2) *Ir savo išmintini.* Išmintis čia gali reikšti. Dievo Žodi, asmeninę išmintį, Sunų, nes ta išmintis 4. e. sedi draug su Dievu jo soste. —

Viešpatauti... Plg. Prad. 1, 26—30; Ps. 8, 7. 9. — (3) *Ir teismo daryli...* Čia kitais žodžiais išreiškta ta pati mintis kaip ir pirmoje eil. pusėje. — *Širdies.* Gr. t.: sielos. — (4) *Draug su tavim sédinčios...* Išmintis, kurios čia meldžia Saliamonas, suprantama kai po asmuo, yra Sunus, nes jis sėdi tame pačiame Tėvo soste; kai po atributas išmintis stovi šaly Dievo duodama patarinį. — *Neišmesk:* bus išmestas, jei jam nebus suteikta išminties. — (5) *Nes aš taro...* Plg. Ps. 115, 16; 118, 125. — *Kad išmanyčiau...:* kad galėčiau tinkamai eiti svarbias teisejo pareigas. — (6) *Tobulus:* jei kas suvienytu savyje visas geras kuno ir sielos ypatybes.

(7) *Tu mane...* Saliamonui, Dievo pasodintam į Izraēlio sostą, buvo ypatingu budu reikalinga išmintis. — *Išrinkai:* iš tarpo mano tévo Dovido sunų.

et filiarum: ⁸ et dixisti me ædificare templum in monte sancto tuo, et in civitate habitationis tuæ altare, similitudinem tabernaculi sancti tui, quod præparasti ab initio: ⁹ et tecum sapientia tua, quæ novit opera tua, quæ et affuit tunc cum orbem terrarum faceres, et sciebat quid esset placitum oculis tuis, et quid directum in præceptis tuis. ¹⁰ Mitte illam de cælis sanctis tuis, et a sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit et mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te: ¹¹ scit enim illa omnia, et intelligit, et deducet me in operibus meis sobrie, et custodiet me in sua potentia. ¹² Et erunt accepta opera mea, et disponam populum tuum juste, et ero dignus sedium patris mei.

¹³ Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus? ¹⁴ Cogitationes enim mortaliū timidæ, et incertæ providentiæ nostræ. ¹⁵ Corpus enim, quod corrumperit, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. ¹⁶ Et difficile aestimamus quæ in terra sunt:

Plg. 2 Kar. 7, 12; 3 Kar. 1, 12; 1 Kron. 28, 4. 5; 2 Kron. 1, 9. — (8) *Ant* *savo švento kalno*: ant kalnelio Morija, ant kurio aukojo Abraomas ir apsireiškė angelas (Prad. 22, 2), kame Dovido laiku vėl pasirodė angelas, kurs padarė galą marui, ir kame Dovidas buvo pastates altorių (2 Kar. 24, 16...). Taip pat savo paskyrimu buti bažnyčios vietas kalnelis buvo šventas. — *Panašumq...* Aliuzija i Iš. 25, 9. 40, kame pasakyta, kad Dievas liepęs Mozei padaryti padangtę ir jos rakanodus tokiuos, kokie jam parodyta ant Sinaus. Plg. Iš. 25—30 ir 3 Kar. 6; Žyd. 8, 9. — (9) *Ir su tavim* (prirengė) *tavo išmintis*. Plg. Pat. 8, 22. 27; Jono 1, 1. — (10) *Didenybés sosto*. Gr. t.: garbės sosto, atsiųsk ją. — (11) *Blaivian*: gudriai, išmintin-

teisėju ⁸ ir man įsakei pastatyti ant savo švento kalno bažnyčią ir tavo buveinės mieste altorių, panašumą tavo šventos padangtės, kurią tu esi prirengęs nuo pat pradžios ⁹ ir su tavim tavo išmintis, kuri žino tavo darbus, kuri draug buvo ir tuomet, kada darei pasauly; ji žinojo, kas patinka tavo akims ir kas, žiurint tavo įsakymų, tiesu. ¹⁰ Siųsk ją iš savo šventojo dangaus ir nuo savo didenybės sosto, kad ji butu su manim ir draug su manim darbuotusi, idant aš žinočiau, kas tau patinka, ¹¹ nes ji visa žino ir supranta ir blaiviai ves mane mano darbuose ir savo galybe sergës mane. ¹² Taip mano darbai tau patiks; aš teisingai valdysiu tavo tautą ir busiu vertas savo tėvo sosto.

¹³ Nes kas iš žmonių galėtu žinoti Dievo užmanymą? arba kas galėtu atspėti, ko Dievas nori?

¹⁴ Nes mariujų mintis bailios ir netikri musų pramatymai. ¹⁵ Nes gendąs kunas apsunkina sielą ir žemiška buveinė slégia daug manančią dviasi. ¹⁶ Mes sunkiai suprantame, kas yra ant žemės, ir kas ties musų akimis vargai ran-

gai. — (12) *Savo tėvo*: Dovido, kurs, nežiurint laikinių savo prasikaltimų, pasilieka visuomet sektinas pavyzdis karaliams.

(13) *Nes kas...* Plg. Iz. 40, 13; Rom. 11, 34; 1 Kor. 2, 16. Be išminties menkas žmogus negali ir nemoka patikti Dievui. — *Ko Dievas nori*: kad mes kiekviename atsitikime elgtumėmes laikydamies jo įstatymo. — (14) *Mariujų*: su kunu suvienytu ir jo našta apsunkintu esybių. — *Bailios*: svyruojančios, nes žmogui nelengva nutarti, kaip jis turi veikti. — (15) *Nes gendą kunas...* Plg. Rom. 7, 24; Gal. 4, 22. — *Buveinė*: Gr. t.: padangtė. Taip dažnai vadina nepastovus ir greitai praeinas žemiškas žmogaus buvis. — *Daug manančia*: Anot gr. t.: daug rupesnių turinčia. —

et quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore. Quæ autem in cælis sunt quis investigabit? ¹⁷ Sensus autem tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris spiritum sanctum tuum de altissimis: ¹⁸ et sic correctæ sint semitæ eorum, qui sunt in terris, et quæ tibi placent didicerint homines? ¹⁹ Nam per sapientiam sanati sunt quicumque placuerunt tibi Domine a principio.

dame: Kas gi ištirs, kas yra danguje? ¹⁷ Kas pažins tavo mintį, jei tu nesuteiksi išminties ir neatasiūsi savo šventos dvasios iš augštybių, ¹⁸ ir taip nebus pataisyti esančiujų ant žemės takai, ir žmonės neišmoks, kas tau patinka? ¹⁹ Nes išmintimi buvo išgelbēti visi tie, kurie tau, Viešpatie, patiko nuo pat pradžios.

II. Kaikurie išminties veikalai išrinktosios tautos istorijoje.

1. Išminties galē gelbēti ir bausti.

a) *Išminties padaryti stebuklai teisiesiems, pradedant nuo Adomo iki Mozei.*

Caput X. ¹ Hæc illum, qui primus formatus est a Dœo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodivit, ² et eduxit illum a delicto suo, et dedit illi virtutem continendi omnia. ³ Ab hac ut recessit injustus in ira sua, per iram homicidii fraterni

10. perskyrimas. ¹ Ji sergėjo tą, kurs pirmas buvo Dievo padarytas, kad butu žemės skritulio tėvas, kada jis buvo sutvertas vienas, ² ir jį išvedė iš savo prasikaltimo ir jam davė galés valdyti visa. ³ Kuomet nuo jos atsitraukė savo pyktyje neteisusis, jis pražuvo per

(17) *Tavo minti.* Gr. t.: tavo užmanyma. — *Jei tu nesuteiksi...* Mes net nežinome to, kas mus visai arti paliečia, daug mažiaus musų pažinimas apima visus žemiškus dalykus, bet jau visai maža tolimus dangiškus; visų gi mažiausiai neištiriama Dievo užmanyma. — (19) *Visi tie, kurie...* Gr. t. šitu ž. iki eil. galui néra.

Antroje knygos dalyje (10, 1—19, 20) išminties naudingumas patvirtinama pavyzdžiais, paimitas iš žydu istorijos pradžios ir iš atsitikimų su jų neprietailiais.

10, 1—11, 4. Pavyzdžiais Adomo ir Kaino, Noës (10, 1—4), Abraomo (10, 5), Loto (10, 6—9), Jokubo (10, 10—12) ir Juozapo (10, 13, 14) parodoma, kaip išmintis daro teisiuosius laimingus, neišmintis gi atveda bausmių. Ta pat moki-

na išliuosavimas išrinktosios tautos iš Aigypio vergijos ir jai padaryti tyruose stebuklai (10, 15—11, 4).

(10, 1) *Ji sergėjo tą...* Išmintis sergėjo Adomą nuo pikto ir nuo netobulumo, kuomet jis tebebuvo pradinės teisybės stovyje. — *Kada jis buvo sutvertas vienas:* Kuomet daž jam nebuvu duota padėjėjos Jievos. Plg. Prad. 1, 27. —

(2) *Išvedė iš jo prasikaltimo:* išmintis iškvėpė jam tikrą atgailą ir gavo jam kalčios dovanojimą, nors jis nebegalėjo paliuosuoti savo aimojos nuo pradinės nuodėmės. — *Valdyti visa.* Plg. Prad. 1, 28. Išmintis padėjo žmogui viešpatauti ant sutvėrimų, kurie po jo nupuolio pasidarė jam neprietingi. Plg. Prad. 3, 17...

(3) *Neteisusis:* Kainas. Jis buvo paniekinges išminti, pasiduamas pykčiu. Rustybė jo piktenybės šaknis, bet priežastis apakimo, atvedu-

deperiit. ⁴ Propter quem, cum aquā deleret terram, sanavit iterum sapientia, per contemptibile lignum justum gubernans.

⁵ Hæc et in consensu nequitiæ cum se nationes contulissent, scivit justum, et conservavit sine quarela Deo, et in filii misericordia fortē custodivit.

⁶ Hæc justum a pereuntibus impiis liberavit fugientem, descendente igne in pentapolim: ⁷ quibus in testimonium nequitiæ fumigabunda constat deserta terra, et incerto tempore fructus habentes arbores, et incredibilis animæ memoria stans figuramentum salis. ⁸ Sapientiam enim prætereuntes non tantum in hoc lapsi sunt ut ignorarent bona, sed et insipientiæ suæ reliquerunt hominibus memoriam, ut in his, quæ peccaverunt, nec latere potuissent. ⁹ Sapientia autem hos, qui se observant, a doloribus liberavit.

savo brolžūdišką rustybę. ⁴ Kuomet dėlei jo vanduo naikino žemę, išmintis vėl pagelbėjo, vespama teisujį per paniekintiną medį.

⁵ Ji, ir tautoms sutartinai pasidavus nedorybei, pažino teisujį, išlaikė jį nepeiktiną Dievo akyvaizdoje ir padarė tvirtą pasigailėjime link sunaus.

⁶ Ji išliuosavo teisujį bégantiį iš žunancią bédievių tarpo, ugniai nužengiant į Penkiamiestį; ⁷ paliudyti apie jų nedorybę pasilieka smilkstanti apleista žemė, medžiai neša vaisių, kurie nepribresta, ir stovi netikinčios sielos atsiminimas, druskos šulas. ⁸ Nes netėmydami išminties jie ne tik tuo nupuolė, kad nežinojo gerumo, bet dar paliko žmonėms savo neišminties atsiminimą, taip kad nebegalejo pasilikti pasislėpę tuose dalykuose, kuriais nusidėjo. ⁹ Išmintis gi išliuosavo nuo skausmų tuos, kurie ją gerbė.

sio jo nuožmū pasielgimą. — (4) *Kuomet dėlei jo...* Atsitolinusieji nuo Dievo Kaino ainiai, kurie susijungė moterystėmis su Séto ainiais, buvo tvano priežastis (Prad. 6, 1). — *Vėl pagelbėjo:* kaip Adomui. Taip Noé buvo lyg-kad antras žmonių giminės tévas. — *Per paniekintiną...* Išmintis pamokino Noę pasidaryti iš menkos medegos dalyką (laičią), kurs galėjo pasipriehinti tvanui, nes ir tą laiva vėl pati išmintis vedė. Plg. Prad. 7, 21.

(5) *Tautoms sutartinai...* Aliuzija i Babelio bokšto statyma. Gr. t.: Kuomet (visuotinėje) piltumo sutartyje tautos buvo sumaišyti. — Babelio bokšto statymas buvo visuotinės bedievystės ženklas ir kalbų sumaišymas — pradžia pasileikančio sugédimo, kurs tebebuvo ir Abraomo laikais. — *Teisujį:* Abraoma. — *Nepeiktiną.* Dievo apveizda apsaugojo jį nuo visuotinio sugédimo, ir todėl jis buvo Dievo pašauktas. — *Twirtą pasigailėjime...:* išmintis sustiprino Abraomą, kad jis nežiurėdamas meilės link vienatinio sunaus buvo pa-

siryžes, pareikalavus Dievui, jį paaukoti. Plg. Prad. 22, 1; Eki 44, 21.

(6) *Teisujį, béganti...*: Lota. — I Penkiamiesti: i penkių miestų (Sodomas, Gomoros, Adamos, Sebojimo ir Segoro) plotą, nes patiš miestai nevisi präzuvo. Plg. Prad. 19, 17, 22.

(7) *Pasilieka smilkstanti...* Plg. Prad. 19, 28. — *Medžiai neša...* Gr. t.: ir augalai, kurie neša vaisių netobulais laikais, t. y. tokiuo metu, kada jie nebegali pribresti. — *Netikinčios sielos:* Loto pačios. Vz. Prad. 19, 26. Iš čia patiriame, kad jos kaltybę buvo vidujinė stoka tikėjimo. — (8) *Nes netėmydami:* nenorėdami pasiduoti jos vadovavimui. — *Nupuolė.* Gr. t.: sau pakenkė. — *Žmonėms.* Gr. t.: gyventiui, t. y. visiems gyviesiems. — *Atsiminimą:* paminklą. Kas nenori sekti išminties, dvejopai sau kenkia: atima iš savęs supratimą to, kas tikra ir gera, taip kad nebegali apsaugoti savęs nuo žuvimo, be to ustraukia ant savęs tiek ir tokiu bausmių, kad iš jų juju prasikaltimai darosi žinomi ne tik savo laiko žimo-

¹⁰ Hæc profugum iræ fratriis justum deduxit per vias rectas, et ostendit illi regnum Dœi, et dedit illi scientiam sanctorum: honestavit illum in laboribus, et complevit labores illius. ¹¹ In fraude circumvenientium illum affuit illi, et honestum fecit illum. ¹² Custodivit illum ab inimicis, et a seductoribus tutavit illum, et certamen forte dedit illi ut vinceret, et sciret quoniam omnium potentior est sapientia.

¹³ Hæc venditum justum non dereliquit, sed a peccatoribus liberavit eum: descenditque cum illo in foveam, ¹⁴ et in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi sceptrum regni, et potentiam adversus eos, qui eum deprimebant: et mendaces ostendit, qui maculaverunt illum, et dedit illi claritatem æternam.

¹⁵ Hæc populum justum, et semen sine querela liberavit a nationibus, quæ illum deprimebant. ¹⁶ Intravit in animam servi

nëms, bet negali buti paslëpti nei nuo ainiu.

(10) *Teisiji...*: Jokuba, béganti nuo savo brolio Ezavo rustybës. Plg. Prad. 27, 28. — *Dievo karalystë*: sùteikdamas regéjimą Bételyje, kame jis matë nužengiančius iš dangaus ir užžengiančius angelus, vykinančius Dievo įsakymus apie žmones, augštýbëse gi pati Dievą. Visa tai buvo Dievo karalystés vaizdas. Vz. Prad. 28, 12—20. — *Šventų dalykų*: Kurie buvo nuosavi Dievo karalystei.

— (11) *Kuomet noréta...* Turima omenyje Labano pasielgimas su Jokubu ir kaip jis gynesi. Plg. Prad. 30, 29—42; 31, 7... — (12) *Nuo suvedžiojų*. Gr. t.: nuo tykojančių, taigi, nuo neprietelių kurie noréjo slapčia, kenkti Jokubui. Rasi turėta omenyje jo brolis Ezavas (Prad. 31, 17...). — *Kietoje kovoje*: initynëse su angelu. Prad. 32, 24—29.

— *Jog išmintis...* Gr. t.: dievobaimingumas. Jokubas, pajutes, kad jo jiegos sumažéjo, karštai meldësi Dievui. Taip jis pažino, kad dievobaimingumas

¹⁰ Ji vedë teisujį, béganti nuo brolio rustybës, tiesiais keliais, parodë jam Dievo karalystę ir davë jam žinojimo šventų dalykų, padarë ji turtingą varguose ir palaimino jo darbus. ¹¹ Ji buvo prie jo, kuomet noréta apgautų ji klastą, ir padarë ji turtingą. ¹² Ji sergėjo ji nuo neprietelių ir apgynë ji nuo suvedžiojų, ir davë jam apgalëti kietoje kovoje, kad jis žinotu, jog išmintis užvis galingesnë.

¹³ Ji neapleido teisiojo parduoto, bet išliuosavo ji nuo nusidéjelių, nužengë draug su juo į duobę, ¹⁴ ir neapleido jo pančiuose, kolei jam neatneše viešpatavimo lazdos ir valdžios prieš tuos, kurie ji slégë; ir ji parodë melagius esant tuos, kurie ji sutepë, ir davë jam amžino gyriaus.

¹⁵ Ji išliuosavo teisiają tautą ir nepeiktiną ainiją nuo tautų, kurios ją slégë. ¹⁶ Ji jéjo į Dievo tarnosią ir stojo prieš baisius karalius

užvis galingesnis, nes jis net Dievą apgali.

(13) *Teisiojo parduoto*: Juozapo brolių parduoto į Aigypą. Prad. 37, 28. — *Nuo nusidéjelių*. Gr. t.: nuo nuodémés — į kuria noréjo ji ištraukti Putifaro pati. Prad. 39, 7—20. — *Į duobę*: į kaléjimą. Prad. 39, 21... — (14) *Viešpatavimo lazdos*: sképtro, t. y. valdžios lygios karališkai. Prad. 41, 37... — *Kurie ji slégë...*: jo broliai, Putifariené ir pats Putifaras. — *Amžino gyriau*: kuomet išmintis parodë ji esant pranaša ir padarë iš jo Aigypio gelbëtoja. Juozapo gyrius pasiliake visuomet, kolei jo vardas minimas.

(15) *Teisiają tautą*. Gr. t.: šventąja tauta. Žydai vadinami šventa tauta, nes ji buvo Viešpaties išrinkta ir jos pašaukimas buvo šventas. Plg. Iš. 19, 4. — *Nepeiktiną ainią*. Žydai dažnai užsipehnydavo papeikimų, bet čia jie vadinami nepeiktina ainią, palyginant juos su jų prispaudéjais. — *Nuo tautų*: nuo aigypiečių. — (16) *Dievo tar-*

Dēi, et stetit contra reges horrendos in portentis et signis.¹⁷ Et reddidit justis mercedem laborum suorum, et deduxit illos in via mirabili: et fuit illis in velenamento diei, et in luce stellarum per noctem:¹⁸ transtulit illos per Mare rubrum, et transvexit illos per aquam nimiam.¹⁹ Inimicos autem illorum demersit in mare, et ab altitudine inferorum eduxit illos. Ideo justi tulerunt spolia impiorum,²⁰ et decantaverunt Domine nomen sanctum tuum, et victricem manum tuam laudaverunt pariter:²¹ quoniam sapientia aperuit os mutorum, et linguis infantium fecit disertas.

Caput XI. ¹ Direxit opera eorum in manibus prophetæ sancti. ² Iter fecerunt per deserta, quæ non habitabantur: et in locis desertis fixerunt casas. ³ Steterunt contra hostes, et de inimicis se vindicaverunt. ⁴ Siterunt, et invocaverunt te, et data est illis aqua de petra altissima, et requies sitis de lapide duro.

su stebuklais ir ženklais. ¹⁷ Ji atidavė teisiesiemis jų darbų užmokesni, vedė juos stebétinu keliu ir buvo jiems dieną uždanga ir naktį žvaigždžių šviesa;¹⁸ ji pervedė juos per Raudonąją jūrą ir per gabeno juos per giliausį vandenį.¹⁹ Jų neprietelius ji paskandino juroje, juos gi ji išvedė iš bedugnės gilybės. Todėl teisieji ēmė bedievijу grobi²⁰ ir giedojo apie tavo, Viešpatie, šventajį vardą ir gyre visi draug tavo nugalinčią ranką;²¹ nes išmintis atvėrė nebylių burnas ir padarė kudikių liežuvius iškalbin-gus.

11. perskyrimas. ¹ Ji vedė jų darbus šventojo pranašo rankomis. ² Jie keliavo per negyvenamus tyrus ir tiesė padangtes tuščiose vietose. ³ Jie stojo prieš nepriete-lius ir apsigynė nuo priešų. ⁴ Jie troško ir šaukėsi į tave, ir duota jiems vandens iš augstos uolos ir nutildyta jų troškulys iš kieto akmens.

Mozés. — *Baisius karalius:* Paraona. — *Su stebuklais ir...* Plg. aug. 8, 8. — (17) *Teisiesiemis:* žydams. Gr. t.: šventiesiemis. Vz. 15. e. — *Jų darbų užmokesni.* Užmokesniu čia pavadinta aigyptiečių paskolinti žydams indai, kuriuos tie pasisavino (Iš. 11, 2. 3; 12, 35) kaip atsilyginimą už sunkius bau-džiavos darbus aigyptieciams (Iš. 1, 11; 5, 2...). — *Vedė juos...*: iš Aigypcio per tyrus į Kanaaną. Kelionėje dieną juos dengė debesies šūlas, naktį ugnies. — (18) *Ji pervedė...* Plg. Iš. 14, 22—31; Ps. 77, 13. — (19) *Juos gi ji išvedė.* Anot gr. t.: ir išmetė. Gr. t. kalbama apie išnestus ant Raudonosios juros kranto prigérusių aigyptiečių lavonus. — *Bedievijų grobį:* prigérusių aigyptiečių ginklus ir papuošalus (Fl. Jos.). — (20) *Giedojo...* Vz. Iš. 15, 1... — (21) Ne-

bylių burnas. Aliuzija į tą aplinkybę, kad Mozė prigimtimi buvo neiškalbin-gas. Plg. Iš. 4, 10; 6, 12. Bet tuos žodžius galima suprasti ir apie visa žydų tautą. Plg. Ps. 8, 3.

(11, 1) *Pranašo:* Mozés. Plg. Iš. 16, 1; Atk. 34, 10...; Apd. 7, 37. — (2) *Per negyvenamus...* Kadangi išmintis juos vedė, jie galėjo keliauti tenai, kame nebuvo jokio kelio, pasilikti tyruose per 40 metų ir neprazūti. — (3) *Prieš neprietelius:* amalékitus (Iš. 17, 8—16), kananiečius, amoriečius ir kitus. — (4) *Ir šaukėsi į tave:* ne visa tauta, bet jos vadas Mozė ir draug su juo rinktinės, šventos sielos. — *Duota jiems...* Plg. Iš. 17, 1—6; Sk. 20, 6...; 1 Kor. 10, 4. — *Augėtos.* Anot gr. t.: titnago, arba: kaip titnagas kietos uolos.

b) *Išminties padaryti stebuklai prieš Dievo neprietelius.*

⁵ Per quæ enim pœnas passi sunt inimici illorum, a defectione potus sui, et in eis, cum abundantaret filii Israel, lætati sunt; ⁶ per hæc, cum illis deessent, bene cum illis actum est. ⁷ Nam pro fonte quidem sempiterni fluminis, humanum sanguinem dedisti injustis. ⁸ Qui cum minuerentur in traductione infantium occisorum, dedisti illis abundantem aquam insperate, ⁹ ostendens per sitim, quæ tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, et adversarios illorum necares. ¹⁰ Cum enim tentati sunt, et quidem cum misericordia disciplinam accipientes, scierunt quemadmodum cum ira iudicati impii tormenta paterentur. ¹¹ Hos quidem tamquam pater monens probasti: illos autem tamquam durus rex interrogans condemnasti. ¹² Absentes enim et

⁵ Nes kuo jų neprieteliai buvo nubausti, kada nebeturėjo vandens atsigerti, tuo džiaugėsi Izraēlio vaikai, turėdami jo apšai; ⁶ tuojiems padaryta gera, kuomet buvo pristigę. ⁷ Nes užuot šaltinio nuolat tekančio vandens tu davei neteisiesiems žmonių krauko. ⁸ Kuomet jiems nubausti už kudikių užmušimą, jų skaitlius buvo mažinamas, tu netikėtai davei aniemis apšai vandens, ⁹ parodydamas tuomet įvykusiu troškiliu, kaip tu išaugštini savuosius ir žudai jų priešininkus. ¹⁰ Nes kuomet jie buvo mėginami, nors jų plakimas buvo sujungtas su pasigailėjimu, jie pažino, kokių kančių turi kenteti bedieviai, nuteisti su rustybe. ¹¹ Juos tu juk ištyrei kaip tėvas, kurs perspėja, anuos gi pasmerkei ištardęs kaip kietas karalius. ¹² Ir toli nuo jų ir čiapat budami jie-

11,5—12,27. Aigyptiečiai, kurių likimas palyginama su žydų, buvo teisingai, bet ne be pasigailėjimo nubausti už savo nuožmumą ir stabmelystę, laikantis keršto įstatų (11,5—12,2); taip pat buvo nubausti ir kananiečiai (12, 8—27).

(5) *Nes kuo...* Palyginimas aigyptiečių likimo su žydų parentas stebuklingu gavimu vandens iš uolos, paminėtu aug. 4. e. Aigyptiečiai buvo nubausti pavertimu vandens į krauju, tuotarpu kad kiek vėliaus žydai gavo iš Viešpaties stebuklingo vandens. 5. ir 6. eil. išreikšta tarsi téma, kuri toliaus plačiai aiškinama. Gr. t. néra žodžių: *kada nebeturéjo... apšai.* — (6) *Jaems:* žydams. — (7, 8) *Nes užuot...* Daroma alizija į pirmąją Aigypcio slogą. Nuolat tekančio vandens šaltiniu pavadinta Nilo upė, kurios vanduo, aigyptiečiams bausti, buvo paverstas į krauju. Ta bausmė surišama su nuožmiu Aigypcio Paraono nutarimu žudyti gimusius vyriškos lyties žydų vaikus, skandinant juos Nile (Iš. 1, 22). Gr. t. (kurs rasi ne visai tikras) kaikurie verčia taip: užuot gyvo (nuolat tekančio) vandens šaltinio jie

buvo nugasdinti panašiu į užmušto žmogaus (supuvusiu) upės krauju, kad tai butu bausmė už nutarimą žudyti kudikius; aniemis gi (žydams) netikėtai (stebuklu ir tai tokiuo vietoje, kur nėkas nesitikėjo rasti vandens) davei gausiai vandens. — (9) *Tuomet įvykusiu troškiliu:* kurs tuomet buvo pradėjęs varginti keliaujančius per tyrus izraēlitus. — *Kaip tu išaugštini...* Gr. t.: kaip tu baudei priešininkus. — (10, 11) *Kuomet jie:* izraēlitai. — *Bedieviai:* aigyptiečiai. — *Juos:* žydus. — *Anuos:* aigyptiečius. — Izraēlitams vandens stoka buvo išmėginimas jų pasitikėjimo, aigyptieciams gi bausmę; aniemis siunte ja Dievas su meilės pilnu pasigailėjimu, šitiems kaipo apsireiškimą savo teisingos rustybės. Anuos ta vandens stoka Dievas auklėjo, aigyptiecius gi baudė; izraēlitams Dievas pasirodė esas tėvas, aigyptieciams kietas valdovas. Aniemis tai turėjo buti perspėjimas kreiptis į Dievą, šitiems gi teismas. — (12) *Ir toli...* Taip pat ir kada izraēlitai buvo jau toli, aigyptiečiai kentėjo dėlei jų per pyktį, pavydą ir tt. Tai patvirtinama

præsentes similiter torquebantur.
¹³ Duplex enim illos acceperat tædium, et gemitus cum memoria præteriorum.
¹⁴ Cum enim audirent per sua tormenta bene secum agi, commemorati sunt Dominum, admirantes in finem exitus.
¹⁵ Quem enim in expositione prava projectum deriserunt, in finem eventus mirati sunt: non similiter justis sitientes.

¹⁶ Pro cogitationibus autem insensatis iniquitatis illorum, quod quidam errantes colebant mutos serpentes, et bestias supervacuas, immisiſt illis multitudinem mutorum animalium in vindictam:
¹⁷ ut scirent quia per quæ peccat quis, per hæc et torquetur.
¹⁸ Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, quæ creavit orbem terrarum ex materia invisa, immittere illis multitudinem ursorum, aut audaces leones,
¹⁹ aut novi generis ira plenaſ ignotas bestias, aut vaporem ignium spirantes, aut fumi odorem proferentes, aut horrendas ab oculis scintillas emittentes:
²⁰ quarum non solum læsura

lygiai buvo kankinami.
¹³ Nes juos apêmè dvigubas nuobodis ir vaitojimas, atsiminus praeitus dalykus.
¹⁴ Nes girdėdami, kad per kančias, kurias jie kentéjo, aniems gerai daroma, jie atsiminė Viešpatį, stebėdamies dalykų pabaiga.
¹⁵ Nes iš kurio jie juokësi, nuožmiai ji išmetę ir paniekine, tuo stebéjosi atsitikimo pabaigoje, kitaip trokšdami ne kaip teisieji.

¹⁶ Atkeršti gi už paikas jų nedorybës mintis, i kurias nuklydë jie garbino nebylius žalčius ir paniekintinus žvéris, tu siuntei ant jų daugybę nebylių gyvunų,
¹⁷ kad žinotu, jog kuo kas nusideda, tuo jis ir kankinamas.
¹⁸ Nes visagalei tavo rankai, kuri sutvérē žemës skritulį iš neregimos medegos, nebutu buvę negalimas dalykas siuſti ant jų daugybę lokių, arba drąſių liutų,
¹⁹ arba naujos veislės nežinomų, pykčio pilnų žvérių, kvepujančiu ugnies garu, arba paleidžiančiu dumų kvapą, arba metančiu iš akių baisių žiežirbų,
²⁰ kurių ne tik užpuolimas galéjo juos sunaikinti, bet ir pažvelgimas padaryti, kad jie mirtu iš baimës.

13. e. — (13) *Nuobodis.* Gr. t.: skaumas, liudesys. Pirmas aigyptiečių skaumas buvo mintis, kad tos pačios aplinkybës, kurios jiems tiek daug vargo padaré, izraélitemis buvo stebétinū geradaryscią priežastis (14 a), antras, kad jie turėjo pripažinti baudžiančią Dievo ranką, savo dievačių niekinguma ir Dievo meilę link jojo tautos. Jiems buvo juos skaudžiaus, kad dabar turėjo stebétis tai (15 b), kuriuos jie kitados niekino. — (14) *Jie kentéjo:* aigyptiečiai. — *Atsiminė.* Gr. t.: jauté, t. y. turėjo pripažinti jo galybę. — *Stebédamies dalykų užbaiga.* Tu ž. nera gr. t. — (15) *Nes iš kurio...:* iš Mozës, kurs kaip ir kiti žydų vaikaiturėjo buti įmestas į Nilo vandenį. Vz. Iš. 2, 3...; Plg. Iš. 7, 23; 10, 11, 12; Žyd. 11, 24, 25. — *Dalykų užbaiga:* kuomet jie nebegaléjo sugražinti izraélitų i vergiją. — *Teisieji:* žydai.

(16) *Nebylius žalčius...* Gr. t.: neprotingus slankiojančius gyvius. Plg. žem. 12, 24; Rom. 1, 21. — (17) *Jog kuo kas nusideda...* Aigyptiečiai buvo prasikalę garbindami užuot Dievo visokius gyvulius; Dievas jiems atkeršijo gyvuliais. Plg. žem. 12, 23; Sk. 33, 3, 4. — (18) *Iš neregimos.* Gr. t.: iš neturéjusios išvaizdos. Kalbama ne apie pasaulio sutvériną iš nieko, bet apie jo sutvarkymą. Plg. Prad. 1, 2. — *Siuſti ant jų...* Plg. Kun. 26, 22; Jer. 8, 17; žem. 16, 1. — (19) *Naujos veislės...* Gr. t.: naujai sutvertų. — Dievas galéjo ir tokių padaryti. Plg. Jobo 41, 9—12. — (20) *Vieniu kvépimu:* Dievo kvépimu. — *Pačių savo darbu.* Anot gr. t.: teisybës. Plg. Sk. 28, 4; 1 Tim. 5, 24. — *Žiurédamas saiko ir...* Saikas, skaitlius, svarumas aiškiausiai pasirodo regimoje gamtoje. Kuomet paprastu irankių gana ivyk-

poterat illos exterminare, sed et aspectus per timorem occidere.
²¹ Sed et sine his uno spiritu poterant occidi persecutionem passi ab ipsis factis suis, et dispersi per spiritum virtutis tuæ: sed omnia in mensura, et numero, et pondere disposuisti. ²² Multum enim valere, tibi soli supererat semper: et virtuti brachii tui quis resistet? ²³ Quoniam tamquam momentum stateræ, sic est ante te orbis terrarum, et tamquam gutta roris antelucani, quæ descendit in terram. ²⁴ Sed miseris omnium, quia omnia potes, et dissimulas peccata hominum propter poenitentiam. ²⁵ Diligis enim omnia quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti: nec enim odiens aliquid constituisti, aut fecisti. ²⁶ Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod a te vocatum non esset, conservaretur? ²⁷ Parcis autem omnibus: quoniam tua sunt Domine, qui amas animas.

Caput XII. ¹ O quam bonus, et suavis est Domine spiritus tuus in omnibus! ² Ideoque eos, qui

dyti Dievo sumanymams, jis, savo tobuloje išmintyje, nesiskubina mainyti paprastą pasaūlio tvarką. — (22) *Vieną.* To ž. néra gr. t. — (23) *Grudelis:* mažiausis sunkumas, kurio tačiau gana išardytai svarstyklų lygsvrai. Plg. Iz. 40, 15; 2 Mak. 8, 18. — *Rasos lašelis.* Taippat rasos lašelis labai mažas ir visai nepastovus dalykas; nes vos tik pasirodo saulė, jis tuoju išnyksta. — (24) *Bet tu pasigaili...* Ir bausdamas aigyp tiečius Dievos buvo gailestingas. Gailestingumo priežastis — Viešpaties visa galybė ir begalinis žmogaus silpnumas (12, 16, 18). Plg. Bažnyčios maldos žodžius: Deus... qui omnipotentiam tuam parcendo maxime et miserando manifestas (Dom. X p. Pentec.). — *Délei atgailos:* kad jie darytu atgailą. Plg. Apd. 17, 30; Rom. 2, 4. — (25) *Nes ne neapkësdamas...* Gr. t. prasmė: nes jei

²¹ Bet ir be to jie galėjo buti užmušti vienu kvépimu, pačių savo darbų persekiojami ir tavo galybés kvapo išblaškyti: bet tu sutvarkei visa, žiurėdamas saiko, ir skaitliaus, ir svarumo. ²² Nes daug galėti visuomet buvo pas tave vieną; ir kas pasipriešins tavo peties galybei? ²³ Nes kaip svarstyklų grudelis, taip tavo akyvaizdoje žemės skritulis ir kaip priešaušrinės rasos lašelis, kurs krinta ant žemės. ²⁴ Bet tu visų pasigaili, nes visa gali, ir apsimeti nematas žmonių nuodėmių délei atgailos. ²⁵ Nes tu myli visa, kas yra, ir nelaikai neapykantoje nieko iš to, ką esi padaręs, nes ne neapkësdamas tu esi ką nors paskyręs arba padaręs. ²⁶ Kaip gi galėtu kas nors pasilikti, jei tu nenorëtumei? arba kaip išsilaikytu, kas tavo nepašaukta? ²⁷ Tu pasigaili visų, nes jie tavo, Viešpatie, kurs myli sielas.

12. perskyrimas. ¹ O, kaip gi gera ir saldi, Viešpatie, tavo dvasia visame! ² Todėl tuos, kurie pa-

ko butumei nekentės, to nebutumei paskyręs. — (26) *Kaip gi galėtu...* Plg. Ps. 103, 29...; 138, 5. — (27) *Kurs myli sielas.* Jos tobulesnis Dievo gerumo atvaizdas, tuo tarpu kad kiti tvariniai parodo tik to gerumo pėdsakas; malonės gi žvilgsniu jų panašumas eina taip toli, kad jos dalyvauja dieviškoje prigimtyje ir darosi Dievo vaikais, kurie amžinastyste turi buti atvesti dar į didesnį tobulumą.

(12, 1) *O, kaip gi gera...:* kaip gi tat maloningas tavo, Viešpatie, pasielgimas su visais tvariniais. Gr. t.: nes tavo negendantai (nemari) dvasia yra visuose dalykuose. — Ta dvasia kiaurai pereina esybes kaipo gyvybés pagrindas ir ji pasilieka juose juos' palaikydama. — (2) *Dalimis:* ne visu kietumu, bet žiurėdamas savo meilės, kuri tik tiek teuždeda bausmės, kiek reikia, kad nu-

exerrant, partibus corripis: et de quibus peccant, admones et alloqueris: ut relicta malitia, credant in te Domine.

³ Illos enim antiquos inhabitatores terræ sanctæ tuæ, quos exhorruisti, ⁴ quoniam odibilia opera tibi faciebant per medicamina, et sacrificia injusta, ⁵ et filiorum suorum necatores sine misericordia, et comestores viscerum, hominum, et devoratores sanguinis a medio sacramento tuo, ⁶ et auctores parentes animalium inauxiliatarum perdere voluisti per manus parentum nostrorum, ⁷ ut dignam perciperent peregrinationem puerorum Dœi, quæ tibi omnium charior est terra. ⁸ Sed et his tamquam hominibus pepercisti, et misisti antecessores exercitus tui vespas, ut illos paulatim exterminarent. ⁹ Non quia impotens eras in bello subjecere impios justis, aut bestiis sœvis, aut verbo duro simul exterminare: ¹⁰ sed partibus judicans dabus locum poenitentiæ, non ignorans, quoniam nequam est

klysta, tu baudi dalimis ir délei to, kuo jie nusideda, tu perspēj ir ragni, kad pametę piktybę tikėtu įtave, Viešpatie!

³ Nes anuos senuosius tavo šventos žemės gyventojus, kurių bjaureibais, ⁴ délto kad jie žavéjimais ir neteisiomis aukomis darė tau neapkenčiamų dalykų, ⁵ be pasigailėjimo žudė savo vaikus, édë žmonių vidurius ir rijo kraują iš tavo šventyklos vidaus, ⁶ gimdytojus draug ir žudytojus sielą be pagalbos, tu norėjai sunaikinti musų tévų rankomis, ⁷ kad jie gautu Dievo tarnų vertą téviškę, tą žemę, kuri tau visubrangiausi. ⁸ Bet ir jų tu pasigailėjai kaipo žmonių ir siuntei savo kariuomenés pirmtakunus širšuolius, kad juos po truputį išnaikintu. ⁹ Ne kad tu butumei negalėjës karéje pavergti bedievij teisiesiemis arba vienu sykiu jų sunaikinti pléšriais žvérimes arba kietu žodžiu, ¹⁰ bet dalimis teisdamas tu davei vietas atgailai, nors ir ne nežinojai, kad jų giminë netikusi, kad jų piktumas buvo jiems igimtas, ir kad jų mintis niekuomet

sidéjeli sugražintu. Dievas baudžia ne taip ilgai, ne taip daug, ne taip greitai, kaip nuodémé savyje yra užspelniusi. — *Ir délei to, kuo jie...* Gr. t.: ir tai primindamas, kuo jie nusideda, tu juos perspēj. — *Tikėtu:* ir apreikštū savo tikėjimą meilės darbais.

(3) *Tavo šventos žemės...*: septynias kananiečių tautas gyvenusias Palestinoje. Plg. Atk. 9, 3; 12, 29; 18, 12. — (4) *Déltu kad jie...* Plg. Kun. 18, 21. — (5) *Be pasigailėjimo žudė...* Turima omenyje garbinimas dievaičio Moloko, kuriam aukodavo vaikus. — *Edë žmonių vidurius...* Darydami iš žmonių kruvinų aukų kananiečiai ir kitos tautos magijos tiokslais neretai dalyvaudavo tose aukose visai taip pat kaip ir kitose, butent suvalgydavo dalį paaukoto žmogaus kuno ir gerdavo kraugo. — *Iš tavo šventyklos vidaus.* Ka tie žodžiai čia reiškia, neaišku. Anot kaikurių: toli nuo

tavo šventyklos, nuo tavo įstatymo. Netikras ir nevienaipl skaitomas ir gr. tekstas. Tarp kitko jis skaitoma taip: *ἐν μέσον μόστας θάσσου* ir verciama: initiatios ex media rabidorum turba, pašvēstuviuos iš pasiutusiu minios tarpo. — (6) *Ir žudytojus.* Gr. ž. *ἀθέρτας* čionai reiškia: kas savo rankomis užmuša. — *Musų tévus...* Jozués vedamu Izraélitų rankomis. — (7) *Kad jie gautu...* Gr. t. kalbama apie tai, kad ta iš kananiečių atimta žemė turėjo gauti geresių gyventojų, kuriais turėjo buti Dievo vaikai, izraélitai. — *Brangiausi.* Gr. t.: labiausiai gerbiama. — (8) *Kaipo žmonių:* nes jie tik silpni tvarinių linkę i pikta. Plg. Ps. 78, 38. 39; 102, 14. — *Ir siuntei...* Vz. Iš. 23, 28...; Atk. 7, 20; Joz. 24, 12. — *Po truputį.* Plg. aug. 2. eil. — (10) *Dalimis:* po truputį, ne visus vienu kartu. — *Nors ir nenežinojai...* Jie patiš darė sau sugržimą

natio eorum, et naturalis malitia ipsorum, et quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum. ¹¹ Semen enim erat maledictum ab initio: nec timens aliquem, veniam dabas peccatis illorum. ¹² Quis enim dicet tibi: Quid fecisti? aut quis stabit contra judicium tuum? aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti? ¹³ Non enim est alius Deus quam tu, cui cura est de omnibus, ut ostendas quoniam non injuste judicas judicium. ¹⁴ Neque rex, neque tyrannus in conspectu tuo inquirent de his, quos perdidisti. ¹⁵ Cum ergo sis justus, juste omnia disponis: ipsum quoque, qui non debet puniri, condemnare, exterum aestimas a tua virtute. ¹⁶ Virtus enim tua justitiae initium est: et ob hoc quod omnium Dominus es, omnibus te parcere facis. ¹⁷ Virtutem enim ostendis tu, qui non crederis esse in virtute consummatus, et horum, qui te neisciunt, audaciam traducis. ¹⁸ Tu

negalėjo atsimainyti. ¹¹ Nes nuopat pradžios jie buvo prakeikta ainija. Ir ne ko nors bijodamas tūbuvai pasiryžęs dovanoti jų nuodėmes. ¹² Nes kas gi drįstu tau sakyti: Ką tu padarei? arba kas pakiltu prieš tavo teismą? arba kas ateitu į tavo akyvaizdą gintų neteisių žmonių? arba kas tave kaltintu, jei pražutu tautos, kurias tu esi padaręs? ¹³ Nes be tavęs nėra kito Dievo, kurs visais dalykais rupintusi, kad tu turėtumei irodinėti, jog ne neteisingai darai teismą. ¹⁴ Nėra karaliaus, nei valdovo, kurs tavo akyvaizdoje galėtu reikalauti atskaitos apie tuos, kuriuos tie pražudei. ¹⁵ Kadangi tat esi teisus, tu visa teisingai tvarkai; ir tu laikai dalyku, nesutinkančiu su tavo galybe, pasmerkti tą, kurio nereikia bausti. ¹⁶ Nes tavo galybė yra teisybės pagrindas; ir kadangi tu visų Viešpats, tu pasirodai gailestingas visiems. ¹⁷ Bet tu parodai galybę tiems, kurie netiki į tavo visagalybę, ir baudi drąsumą tų, kurie tavęs nežino. ¹⁸ Galybės valdove, tu teisi su ramumu ir valdai mus su didžiu kantrumu; nes nuo

negalima, nors, jei butu norėjė, jie butu galėjė pakrypti į gerąja pusę (pvds. Raaba ir šiek tiek gabaoniečiai). Plg. Iš. 28, 30; Atk. 7, 22. — (11) Prakeikta ainija. Vz. Prad. 9, 25. — (12) Arba kas ateitu į... Gr. t. paskutiniudu klausimu pakeista vietomis. Tais klausimais patvirtinama, kad Dievas ne ko nors bijodamas sušvelmino savo ištarmę kananiečiams. — (13) Nes be tavęs... Eil. prasmė gali buti ir toki: nėra kito Dievo, atskyrus tave, kurs juk rupiniesi visais dalykais, kad (meilės pilnais tavo rupestingumo apsireiškimais) parodytumei, jog tavo teismas ne perdaug kietas, neneteisingas. Plg. 1 Petr. 5, 7. — (15) Ir tu laikai dalyku... Tik viena téra baudžiančiai Dievo galybei riba ir ta pati ne viršujinė, bet vidujinė, butent pats jo šventumas ir teisingumas. — (16) Teisybės pagrindas. Dievas

nepriguli nei nuo vieno sutvėrimo; iš jo visagalybės ima pradžia kiekvienas tvarinys ir kiekviena tvarinio jiega; taigi, nei tame, nei tvarinijo nėra pagrindo, kad jis viena statytu augščiaus už kita, nežiurėdamas teisybės. — Ir kadangi tu... Kaikurie gr. teksto minti taip išreiškia: ir tai (ta aplinkybė), kad tu visiem viespatauji, padaro, kad tu visų pasigili. — (17) Bet tu parodai... Jei kaikada žmonės nenori tikėti į Dievo visagalybę, kaip kad darė Aigypcio Paragonas (Iš. 5, 2), tai ypač tuomet jis ja apreiškia, kad sugedintu drasulius. Plg. aug. 1, 3. — Kurie tavęs nežino. Gr. t. dar ir kitaip skaitoma: kurie tave žino, — todėl: kurie pažino Dievo visagalybę, bet pakélé prieš ją maištą. — (18) Galybės valdove: tu, kurs esi savo galybės Viešpats, arba: galingasis Valdove.

autem dominator virtutis, cum tranquillitate judicas, et cum magna reverentia disponis nos: subest enim tibi, cum volueris, posse.

¹⁹ Docuisti autem populum tuum per talia opera, quoniam oportet justum esse et humanum, et bona spei fecisti filios tuos: quoniam judicans das locum in peccatis pœnitentiæ. ²⁰ Si enim inimicos servorum tuorum, et debitos morti, cum tanta cruciasti attentione, dans tempus et locum, per quæ possent mutari a malitia; ²¹ cum quanta diligentia judicasti filios tuos, quorum parentibus juramenta et conventiones dedisti bonarum promissionum? ²² Cum ergo das nobis disciplinam, inimicos nostros multipliciter flagellas, ut bonitatem tuam cogitemus judicantes: et cum de nobis judicatur, speremus misericordiam tuam. ²³ Unde et illis, qui in vita sua insensate et injuste vixerunt, per hæc, quæ coluerunt, dedisti summa tormenta. ²⁴ Et enim in erroris via diutius erraverunt, deos æstimantes hæc, quæ in animalibus sunt supervacua, infantium insensatorum more viventes. ²⁵ Propter hoc tamquam pueris insensatis judicium in deri-

tavęs pareina galéti, kuomet tik tu nori.

¹⁹ Tokiuo pasielgimu tu pamokinai savo tautą; kad teisusis turi buti ir žmoniškas, ir savo vaikuose sužadinai tą gerą viltį, kad, budamas teisėjas, tu duodi nuodėmėse vietas atgailai. ²⁰ Nes jei savo tarnų neprietelius ir užspelinusius mirtį tu baudei su taip didžia atodaira, duodamas laiko ir vietas, kad galėtu pamesti savo piktumą, ²¹ tai su kaip didžiu rupestingumu tu teisi savo vaikus, kurių tévams esi davęs prisiekų ir sutarčių apie gerus pažadėjimus? ²² Kuomet tat tu mus baudi, musų neprietelius tu daugeriopai plaki, kad teisdami atsimintumėm tavo gerumą, ir patijs teisiami tikėtumėmės tavo pasigailėjimu. ²³ Todél tai ir tiems, kurie savo gyvenime neprottingai ir neteisingai gyveno, tu davei kentéti didžiausią kančią tuo, ką jie garbino. ²⁴ Nes jie perdaug ilgai vaikščiojo klaidos keliu, laikydamai dievais tai, kas ir tarp gyvulių paniekintina, ir gyvendami kaip neprottingi kudikiai. ²⁵ Todélei pasityčioti tu siuntei ant jų teismą kaip ant neprottingų

(19) *Tokiuo pasielgimu...* Maloningas Viešpaties pasielgimas su kananiečiais, buvo pamokinimas žydų tautai. — *Ir žmoniškas.* Gr. φιλάρθρων, žmonių prietelis. — *Savo vaikuose:* žyduose. — *Budamas teisėjos.* Tu ž. néra gr. t. — *Nuodėmėse:* kuomet žmonės nusideda. — (21) *Rupestingumu:* kad bausmę nebuntu perdaug keta. — *Tévams:* patriarchams. — *Prisiekų...:* prisieka patvirtintų. — (22) *Daugeriopai.* Anot gr. t.: tukstanteriopai. Dievo maloningumas apsireiškia kantrumu, kokiuo Dievas laukia, kad nusidėjelis pasitaisytu; kuomet kantrumo laikas praeina, prasideda kie-

tumas. — *Teisdami:* skirdami kitiems bausmę. — *Patijs teisiami:* kuomet mus baudžia. — (23) *Todél:* kadangi tu daugeriopai plaki savo neprietelius. — *Ir tiems, kurie...* Cia gržtama į aigyp tiečių pasielgimą ir svarstoma Dievo su jais pasielgimas. — Gr. t. galima taip išversti: todél ir neteisiuosius, kurie gyveno gyvenimo beprotystėje, tu kankinai jų pačių nuobodomis. — (24) *Ilgai.* Gr. t.: toli. Jų klaida buvo didesnė už didžiausias žmonių klaidas. — *Ir tarp gyvulių...* Gr. t.: ir tarp neprietielių gyvulių labiausiai paniekintina. Plg. aug. 11, 16; Rom. 1, 23. — *Gyvendami.* Gr. t.:

sum dedisti. ²⁶ Qui autem ludibriis et increpationibus non sunt correcti, dignum Dei judicium experti sunt. ²⁷ In quibus enim patientes indignabantur, per hæc quos putabant deos, in ipsis cum exterminarentur videntes, illum, quem olim negabant se nosse, verum Deum agnoverunt: propter quod et finis condemnationis eorum venit super illos.

vaikų. ²⁸ Bet jie nepataisyti pasityciojimais ir draudimais prityrė teismo, koks Dievo vertas. ²⁷ Nes per tuos dalykus, ant kurių jie pyko savo kentėjime, butent per tatai, ką jie laikė dievais, jie matė save naikinamus ir jie, kurie pirma sakėsi nežiną Dievo, pripažino jį esant tikrąjį Dievą; todėl ir jų pasmerkimo pabaiga atejo ant jų.

2. Stabmelystės atsiradimas, prigimtis, paikumas ir bausmės už ją.

Caput XIII. ¹ Vani autem sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei: et his, quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui est, neque operibus attendentes agnoverunt quis esset artifex: ² sed aut

apgauti. — (26) *Prityrė teismo, koks...* Autorius atskiria dvejopą bausmę, sutikusią aigyptiecius, vieną mažesnę, kitą daug didesnę; pirmą jis palygina su bausme, koki skiriama vaikams, kitą vadina Dievo verta. Pirmoji bausmė, anot vieną aiškintojų, buvusios pirmos Aigypio slogos, antroji gi paskutinė sloga; anot kitų, visos slogos vadinamos vaikų bausme, bausmė gi Dievo verta tai amžinas pražudymas. — (27) *Nes per tuos dalykus...* Ypač didis buvo aigyptiecių apmaudas, kada jie matė save kankinamus kaip tik tais gyvuliais, kuriuos jie laikė savo dievais; bet taip jie geriaus buvo priversti pripažinti Izraēlio Dievo galybę. Plg. Iš. 5, 2; 8, 28 ir k. Gr. t. truputį aiškiaus: nes jie (aigyptiečiai) tuose (gyvuliuose ir tt.), ant kurių kentėdami (kadanji per juos kentėjo) pyko, tuose (sakau), kuriuos mane esant dievus, kuomet jais buvo kankinami, pamatė ir pažino ta, kurio seniaus sakėsi nežina, esant tikrąjį Dievą; todėl (kadangi pažinimas pasilikuoji jiems be vaisiaus, nes pažintojo Dievo negarbino kaipo Dievo) ir pasmerkimo pabaiga (t. y. paskutinis pasmerkimo laipsnis) atejo ant juų.

13. perskyrimas. ¹ Tušti visi žmonės, kuriuose nėra žinojimo Dievo, ir kurie iš matomų gerybių negaléjo suprasti to, kurs yra, nei išžiurėdami į darbus nepažino, kas jų darytojas, ² bet arba ugnį, arba vėją, arba judrą orą, arba

13, 1—15, 19. Aigypiečių ir kananiečių stabmelystės paminėjimas duoda autoriu progos plačiaus kalbėti apie stabmelystės atsiradimą, prigimti, paikumą ir bausmės už ją. Pradėjės irodinėti, kaip paika garbinti gamtos gai-
valus ir dangaus žiburius (13, 1—9), jis labai peikia tuos, kurie nesidrovi garbinti savo rankų padarų (13, 10—14, 11), toliaus išaiškinęs žmogaus paveikslą atsiradimo garbinimo pradžią ir nurodės to garbinimo pragaistiungumą (14, 12—15, 6), išjuokia stalmeldžių beprotystę (15, 7—19).

(13, 1) *Tušti...* Gr. t.: tušti gi prigimtini visi... — Žmogaus piktumas netik netikusio auklėjimo ir viršijinių iteknių pasekmė; jis išgimtas ir pilnai išeina aikštén, kuomet prieš jį nestovi žinojimas Dievo. Plg. 12, 10. — *Ir:* tai yra. — *Iš matomų gerybių:* iš vidujinių sutvertų dalykų tobulumų. 3. eil. kalbama apie ju gražuma, 4. e. apie ju jiega ir veikima, 5. e. apie ju didumą ir gražumą. — *Negaléjo suprasti...* Panašiai protauja šv. Povilas Rom. 1, 20. — *To,* kuriamė yra buvimo pilnybė, Dievo (Iš. 3, 14). — (2) *Bet arba ugnį...* Jie stebėjosi tais dalykais ir laikė juos die-

ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem et lunam, rectores orbis terrarum deos putaverunt.³ Quorum si specie delectati, deos putaverunt: sciant quanto his dominator eorum speciosior est, speciei enim generator hæc omnia constituit.⁴ Aut si virtutem, et opera eorum mirati sunt, intelligent ab illis, quoniam qui hæc fecit, fortior est illis:⁵ a magnitudine enim speciei, et creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri,⁶ sed tamen adhuc in his minor est querela. Et hi enim fortasse errant, Deum quærentes, et volentes invenire.⁷ Etenim cum in operibus illius conversentur, inquirunt: et persuasum habent quoniam bona sunt quæ videntur.⁸ Iterum autem nec his debet ignosci.⁹ Si enim tantum potuerunt scire, ut possent æstimare sæculum: quomodo hujus Domini non facilius invenerunt?

¹⁰ Infelices autem sunt, et inter mortuos spes illorum est, qui appellaverunt deos opera manuum hominum, aurum et argentum, artis inventionem, et similitu-

žvaigždžių skriti, arba gausų vandenį, arba saulę ir ménulį laikė valdančiais pasaulį dievais.³ Jei gerėdamies jų gražumu jie laikė juos dievais, tai tegul žino, kaip daug gražesnis už juos jų Valdovas; nes grožės gamintojas yra visa tai padares.⁴ Arba jei jie stebėjosi tą dalyką galybe ir veikimu, tesupranta iš jų, kad tas, kurs tai yra padares, stipresnis už juos,⁵ nes ištvarinio didumo ir gražumo galima pažinti ir matyti jų sutvertojas.⁶ Tačiau ant jų dar netaip labai reikia dejuoti, nes jie rasi klysta, jieškodami Dievo ir norėdami ji rasti.⁷ Nes pasilikdami arti jodarbų, jie tyrinėja ir duodasi suvedžioti tiems dalykams, kuriuos mato, nes jie geri.⁸ Vélt gi ir šitiems nereikia dovanoti.⁹ Nes jei tiek ištengė žinoti, kad galėjo vertinti pasaulį, kaip gi dar lengviaus neatrado jo Viešpaties?

¹⁰ Nelaimingi gi ir ant negyvųjų remia vilti tie, kurie vadina dievais žmonių rankų darbus, auksą ir sidabrą, dailės padara ir gyvulių pavidalą arba senobés rankos pa-

vais. Plg. Atk. 4, 9; 17, 3. — Žvaigždžių skriti: žvaigždėta dangaus skliausma, kurs rodosi sukašis aplink žemę.— Gausų. Gr. t.: smarkų. — Saulė ir ménulį. Gr. t.: dangaus žiburius. — (3) Jie laikė: gamtos garbintojai, kurie žiurėjo tik į dalyką paviršį. — Tai tegul žino....: jie turėjo pažinti. Nors pagonis buvo įgię supratimą apie dievystę, bet geidilio apakinti jie jo nelavino ir jį perkélé ant gamtos jiegų. Autorius nurodo, kas turėjo juos atvesti į tikrą supratimą Dievo. — (4) Galybe ir veikimu. Gr. t.: jiega ir energija, t. y. jiega ir jos pritaikymu. — (5) Galima pažinti.... Gr. t.: analogijos keliu (išvadu paremtu ant palygimimo) galima matyti. — (6) Ne taip labai... Anot gr. t.: jie nelabai peik-

tini. — (7) Nes... Paaiškinama, kodėl mažesnė kaltybė gamtos garbintojų, palyginant su toliaus (10. e. ir tol.) aprašomais stabų garbintojais. — (8) Vélt gi ir... Nors jų kaltybė mažesnė, bet visgi ir jie kalti. — (9) Kad galėjo vertinti... Plg. Rom. 1, 18. — Kaip gi jie... Tai, ka jie darė, buvo sunkesnis dalykas kaip rasti Dievą jo darbuose.

(10) Nelaimingi... Stabų garbintojai labiaus peiktini kaip gamtos garbintojai, apie kuriuos aug. kalbėta. — Negyvųjų stabų. Jie ypatingu budu negyvi ne tik palyginti su Dievu, bet ir su gamta, kuriai Dievas yra davęs tam tikrų jiegų. — Senobés rankos... Kadangi buvo nežinoma, kaip jis atsiradės ir gavęs savo išvaizdą, tai jį laikydavo nukritusiui iš

dines animalium, aut lapidem inutilem opus manus antiquæ.
¹¹ Aut si quis artifex faber de silva lignum rectum secuerit, et hujus docte eradat omnem corticem, et arte sua usus, diligenter fabricet vas utile in conversationem vitæ, ¹² reliquiis autem ejus operis, ad præparationem escæ abutatur: ¹³ et reliquum horum, quod ad nullos usus facit, lignum curvum, et vorticibus plenum, sculpat diligenter per vacuitatem suam, et per scientiam suæ artis figuret illud, et assimilet illud imagini hominis, ¹⁴ aut alicui ex animalibus illud comparet, perlensiens ruetrica, et rubicundum faciens fuco colorem illius, et omnem maculam, que in illo est, perlensiens: ¹⁵ et faciat ei dignam habitationem, et in pariete ponens illud, et confirmans ferro, ¹⁶ ne forte cadat, prospiciens illi, sciens quoniam non potest adjuvare se: imago enim est, et opus est illi adjutorium. ¹⁷ Et de substantia sua, et de filiis suis, et de nuptiis votum faciens inquirit. Non erubescit loqui cum illo, qui sine anima est: ¹⁸ et pro sanitate quidem infirmum deprecatur, et pro vita rogat mortuum, et in adjutorium inutilem invocat: ¹⁹ et pro itinere petit ab eo, qui ambu-

darytā nenaudingą akmenį. ¹¹ Arba štai dailidė nusikerta miške tinkamą medį, dailiai nuskuta visą žievę ir, kaip reikalauja jo amatas, rupestingai padirba rakandą naudingą vartoti gyvenime; ¹² savo gi darbo liekanomis jis naudojas valgiui išsivirti; ¹³ kas gi dar lieka ir kas netinka jokiems reikalams, medį kreivą ir gumbuotą jis ima ir rupestingai drožia altiekamu laiku ir naudodamas savo amato žinojimui jis jam duoda išvaizdą ir padaro jį panašų į žmogaus paveikslą, ¹⁴ arba daro iš jo kurionors gyvulio pavidałą, patepdamas raudonais darylais ir dažais darydamas jo varsą raudoną, ir užtepdamas visas Jame esančias dèmes. ¹⁵ Pądares jam tinkamą buveinę, jis pakabina jį ant sienos ir pritvirtina geležimi, ¹⁶ kad kartais nenukristu; jis rupinasi juomi, nes žino, kad jis pats sau negali padeti; nes jis paveikslas, ir jam reikia pagalbos. ¹⁷ Ir štai darydamas apžadą teiraujasi pas jį apie savo lobį, ir apie savo vaikus, ir apie vestuves. Jis nesigėdžia kalbėtis su tuo, kurs be gyvybės; ¹⁸ meldžia sveikatos silpną, prašo gyvybės negyvą ir šaukia į pagalbą nenaudingą; ¹⁹ jis meldžia laimingos kelionės tą, kurs vaikščioti negali, prašo pelno, kloties darbuose ir pa-

dangaus ir garbindavo. — (11) *Dailidė...* Gr. t. kalbama ne apie gerą dailidę, bet apie paprastą medžių kirtėjną, kurs todėl negalėjo dailiai padaryti dievaičio, bet tik bet-kaip. — *Tinkamą...* tokį, iš kurio mano galésias pasidaryti sau reikalingą rakandą. Dievaičiu padaryti jis net nerentka medžio; jį jis darys iš to, kas niekam nebetinka. — (12) *Liekanomis.* Gr. t.: atmatomis, todėl: skiedromis. — (13) *Netinka jokiems...* net ir nedideliai ugniai susikurti. — *Altiekamu laiku:* todėl tokiuo metu, kada jis nebežino, ką geresnio turėtu daryti.

Plg. Iz. 40, 16. 17. — *Savo amato žinojimu.* Kadangi jis tik paprastas medžių kapotojas, todėl jo padarytas stabas negali buti tikras dailės darbas. — (14) *Kurio nors gyvulio.* Gr. t.: kurio nors paniekintino gyvulio. — *Jo varsą.* Gr. t.: jo oda. — (17) *Ir štai darydamas apžadą...* Po nurodyto visiško stabo silpnumo, jo garbinimas turi rodytis ypač juokingas. — *Jis nesigėdžia...* Gr. t.: jis nesigėdžia maldauti jį ir kalbėti negyvam. — (18) *Nenaudingą.* Anot gr. t.: neturintį jokio prityrimo, todėl visai negalinti duoti pagalbos.

lare non potest: et de acquirendo, et de operando, et de omnium rerum eventu petit ab eo, qui in omnibus est inutilis.

Caput XIV. ¹ Iterum alius nati-
vigate cogitans, et per feros fluctus iter facere incipiens, ligno portante se, fragilius lignum invocat. ² Illud enim cupiditas acquirendi excogitavit, et artifex sapientia fabricavit sua. ³ Tua autem, Pater, providentia gubernat: quoniam dedisti et in mari viam, et inter fluctus semi-tam firmissimam, ⁴ ostendens quoniam potens es ex omnibus salvare, etiam si sine arte aliquis adeat mare. ⁵ Sed ut non essent vacua sapientiae tuae opera: propter hoc etiam et exiguo ligno credunt homines animas suas, et transeuntes mare per ratem liberati sunt: ⁶ sed et ab initio cum perirent superbi gigantes, spes orbis terrarum ad ratem confugiens, remisit saeculo. semen nativitatis, quae manu tua erat gubernata. ⁷ Benedictum est enim lignum, per quod fit justitia. Per manus autem quod fit idolum, maledictum est et ipsum, et qui

sisekimo visuose dalykuose tą, kurs visame nenaudingas.

14. perskyrimas. ¹ Vėl kitas, manydamas plaukti laivu ir pradēdamas keliauti per siaučiančias bangas, šaukiasi į medži menkesnį už tą, kurs jি neša. ² Nes šią medij išrado troškinas pelnytis ir padirbo amatninkas savo gabumu. ³ Tavo gi, Tėve, apvezida valdo, nes ir jūroje tu davei kelią ir tarp bangų labai tikrą taką, ⁴ parodyti, kad tu gali išgelbėti iš viso ko, net jei kas ir be mokėjimo leistusi į jurą. ⁵ Bet kad tavo išminties darbai nebuntu nenaudingi, todėl ir menkam medžiui žmonės patiki savo gyvybes ir plaukdami per jurą laimingai atvyksta laivais. ⁶ Bet ir nuo pat pradžios, kuomet žuvo puikus milžinai, žemės skritulio viltis, atbėgus į sielę, kurs buvo tavo rankos valdomas, paliko pasaulliu ainijos sėklą. ⁷ Nes palaimintas medžias, per kuri daroma teisybė. ⁸ Rankomis gi padarytas stabas prakeiktas, ir jis, ir kas yra jি padarės, šitas, nes padarė, anas gi, nes budamas trupus buvo pava-

(14, 1) *I medi:* į medini stabą, koks paprastai buvo statomas ant senobės laivų priešakio. Plg. Apd. 28, 11. — (2) *Nes šią...:* laivą. Laivas be palyginimo vertesnis už stabą; jis žmonių rupestingai ir dailiai daromas ir puošiamas; Dievas jি valdo ir laiko savo globoje, nes čia žmogus pritaiko savo jiegas taip, kaip reikalauja Dievo sumanymai. Nieko panašaus nėra sustabu, kurs padaromas nedailiai, be didesnių žmogaus pastangų, be svarbaus tikslø ir yra Dievui nuoboda. — (3) *Tėve.* Plg. aug. 11, 11. — *Nes ir juro...* Aliuzija į žydu perėjima per Raudonąją jura. Plg. Iš. 14, 22. — (5) *Bet kad...* Gr. t.: bet tu nenori, kad tavo išminties darbai butu neveiklus. — Tais žodžiais tarsi atsakoma išanksto į galinti kilti klausimą: kodėl gi Dievas neveda

žmonių per jurą be laivų? Dievas nori, kad jo duoti dalykams gabumai butu lavinami. Jo apvezida pasirodo veiklesnė, kada ji duoda veikti mažesnėms priežastims, nekaip kad jи pati į visa nuolat kliusti. — (6) *Kuomet žuvo...* Vz. Prad. 6, 4. — *Žemės skritulio viltis:* Noé su savo šeimyna. — *I sielę.* Noés padaryta skrynia visuotiniame tvane ne daugiaus reiškė kaip paprastas sielis ant juros bangų. Plg. Prad. 6, 4; 7, 7. — (7) *Daroma teisybė:* norima pasiekti geri, su Dievo valia sutinkantij tikslai (plg. 1 Tim. 4, 4). Bet jei kiekvienas medis palaimintas, per kuri daroma teisybė, tai juo labiaus Kristaus kryžiaus medis, kurs prakilniausioje prasmėje pasidarė teisybės medis. — (8) *Rankomis gi...* Plg. Ps. 48, 4;

fecit illud: quia ille quidem operatus est: illud autem cum esset fragile, deus cognominatus est. ⁹ Similiter autem odio sunt Deo impius, et impietas ejus. ¹⁰ Etenim quod factum est, cum illo, qui fecit, tormenta patietur, ¹¹ Propter hoc et in idolis nationum non erit respectus: quoniam creaturæ Dei in odium factæ sunt, et in tentationem animabus hominum, et in muscipulam pedibus insipientium.

¹² Initium enim fornicationis est exquisitio idolorum: et adventio illorum corruptio vitæ est, ¹³ neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum. ¹⁴ Supervacuitas enim hominum hæc advenit in orbem terrarum: et ideo brevis illorum finis est inventus. ¹⁵ Acerbo enim luctu dolens pater, cito sibi rapti filii fecit imaginem: et illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tamquam deum colere cepit, et constituit inter servos suos sacra et sacrificia. ¹⁶ Deinde interveniente tempore, convalescente iniqua consuetudine, hic error tamquam lex custoditus est, et tyrannorum imperio colebantur figmenta. ¹⁷ Et hos, quos in

dintas dievu. ⁹ Dievas lygiai neapkenčia ir bedievio ir jo bedievystės. ¹⁰ Nes tai, kas padaryta, kentės bausmę draug su tuo, kurs padarė. ¹¹ Todėl nebus pasigailėta ir pagonių stabą, nes iš Dievo tvarinių padaryta neapykantos dalykas, pagunda žmonių sieloms ir slastai neišmingingųjų kojoms.

¹² Nes jieškojimas stabą yra paleistuvystės pradžia, ir jų išradimas yra gyvenimo sugedimas; ¹³ nes jų nebuvu iš pat pradžios, ir jie nepasilik amžinai. ¹⁴ Nes per žmonių tuštybę jie įėjo į pasaulį ir todėl jiems skirta greitas galas. ¹⁵ Nes kartaus gedulio prislėgtas tēvas pasidarė sau peranksti iš jo atimto sunaus paveikslą, ir tą, kurs tuomet buvo miręs kaipo žmogus, dabar ēmė garbinti kaipo dievą ir paskyrė tarp savo tarnų šventų apeigų ir aukų. ¹⁶ Paskui, slenkant laikui, išsigalejus nedoram papročiui, ta klaida buvo sergima kaipo ištatas ir valdovų paliepimu buvo garbinami drožiniai. ¹⁷ Taip pat tų, kurių žmonės negalėjo į akis garbinti, kadangi jie buvo toli, atsi-

Abak. 6, 3.—(9) *Bedievystės*: bedieviško darbo. Dievas nekenčia žmogaus tiek, kiek jis bedieviškai elgiasi (Jeron.). — (10) *Nes tai, kas...* Nurodoma bausmę, iš kurios mes pažiame Dievo neapykantą. — *Kentės bausmę...* Bausmę kenteti gali tik protina esybė; stabai kenčia bausmę tik netikroje to žodžio pasmėje. Bausmę už stabmelystę mirtis, pražuvimas kunu ir siela, stabai sunaikinami žmonėms nubausti. — (11) *Todėl nebus...* Gr. t.: taip pat ir pagonių stabams bus aplankymas (bus padaryta teismas ir jie bus sunaikinti), nes Dievo sutvėrimuose jie yra nuoboda... Plg. Jer. 10, 16.

(12) *Jieškojimas*: arba prasimanymas. — *Paleistuvystės*: bedievystės, t. y. visiško atpuolimo nuo Dievo ir pasi-

nérimo į visokias kaltybes. — (13) *Nes jų nebuvu...* Pačioje žmonijos pradžioje buvo tik tikrojo Dievo garbinimas; stabmelystė atsirado po tvano. —

(14) *Nes per žmonių tuštybę*: ne be žmonių kaltybės (vz. aug. 8—10 eil.), kurie todėl verti bausti. — *Jaems skirta...* Parenti ant tuštybės jie nešioja savyje prazuvimo daigus. Taigi, jų pasilikimas trumpas palyginant su pasaulio buvimu, dar gi labiaus, palyginant su amžinu tiesos buvimu. — (15) *Nes kartaus gedulio...* Kad stabus prasimanė žmonių tuštybę ir kad jų nebuvu nuo pat pradžios, autorius patvirtina savo laiko pavyzdžiais. — *Tarp savo tarnų...* Anot gr. t.: tiems, kurie buvo po jo ranka (jo valdžioje), paslapčiu ir apeigų. — (17) *Garbintu...* Gr. t.: tam... vil-

palam homines honorare non poterant propter hoc quod longe essent, e longinquo figura eorum allata, evidentem imaginem regis, quem honorare volebant, fecerunt: ut illum, qui aberat, tamquam præsentem colerent sua solicitudine.¹⁸ Provexit autem ad horum culturam et hos, qui ignorabant, artificis eximia diligentia.¹⁹ Ille enim volens placere illi, qui se assumpsit, elaboravit arte sua, ut similitudinem in melius figuraret.²⁰ Multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eum, qui ante tempus tamquam homo honoratus fuerat, nunc deum æstimaverunt.

²¹ Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio: quoniam aut affectui, aut regibus deservientes homines, incommunicabile nomen lapidibūs et lignis imposuerunt.²² Et non sufficerat errasse eos circa Dei scientiam, sed et in magno viventes inscientiae bello, tot et tam magna mala pacem appellant.²³ Aut enim filios suos sacrificantes, aut obscura sacrificia facientes, aut insaniae plenas vigilias habentes,²⁴ neque vitam, neque nuptias mundas iam custodiunt, sed alius alium per invidiam occidit, aut adulterans contristat:²⁵ et omnia commista sunt, sanguis, homicidium, fur-

gabendavo iš tolumos pavidalą ir darė sau matomą paveikslą karaliaus, kurį norėjo pagerbti, kad tą, kurio čia nebuvvo, savo uolumu taip garbintu lyg-kad čia-pat esanti.¹⁸ Jų garbinimui padidinti nepaprastas dailininko rupestingumas atvedė taippat nežinančius.¹⁹ Nes jis norėdamas patikti tam, kurs buvo ji pasamđes, pasistengė savo gabumu pagražinti paveikslo panašumą.²⁰ Žmonių gi daugybė pavyliota darbo gražumu tą, kurs anksčiaus buvo gerbiamas tik kaipo žmogus, dabar palaikė dievu.

²¹ Tai buvo žmonių gyvenimui apgavimas, kad žmonės, tarnaudami arba jausmui arba karaliams, davė nesuteiktinį vardą akmenims ir medžiams.²² Ir negana buvo, kad jie klydo Dievo pažinime, bet dar gyvendami didžioje nežinojimo karėje jie vadina ramybe taip daug ir taip didžiu blygumų.²³ Nes arba savo vaikus aukodami, arba atnašaudami slaptas aukas, arba darydami beprotystės pilnas budynes,²⁴ jie jau nebesergi nesuteptu nei gyvenimo, nei moterystės, bet vienąs kitą užmuša iš pavydo, arba nuliudina svetimoteriavimu,²⁵ ir visakas yra susimaišę: kraujas, žmogžudystė,

taviliautu. — (18) *Nežinančius*: kurie visai nežinojo, keno stovyla, bet tik stebėjosi jos gražumu. — (19) *Pagražinti*...: padaryti, kad stovyla butu gražesnė už tą, kurį ji turėjo atvaizdinti.

(21) *Žmonių gyvenimui*: gyviesiems ir jų dorai. — *Jausmui*. Gr. t.: nelaimei. — *Nesuteiktinį vardą*: vardą, kurs tinkta tik tikrajam Dievui, ir kurio niekas kitas neturėtu nešioti. Plg. Iz. 42, 8. — (22) *Klydo Dievo pažinime*... Tai buvo praktikinis nežinojimas, kurs painiojo žmones į nuolatinę kovą su

savim savo sažinėje ir su kitais žmonėmis; toje kovoje nebebuvo šventai laikytasi jokios teisės, negerbta jokios doros. — *Nežinojimo karėje*: karėje, kilusioje iš nepažinimo tikrojo Dievo. — (23) *Aukodami*: stabams, Molochui, Baalui ir k. Gr. t.: nes arba darydami vaikžudiskus pašventimus, arba slaptas mystérijas (Eleuzies, Kybelés ir tt.), arba neprotingas keistų apeigų iškilmes. — (24) *Iš pavydo*. Geriaus: patykojės. — (25) *Sumišimas*. Rasi geriaus: prieverta (iš kurios kilsta sumišimų). — *Geruju nerimastis*. Tikriaus: varginimas geruju.

tum et fictio, corruptio et infidelitas, turbatio et perjurium, tumultus bonorum,²⁶ Dei immemoratio, animarum inquinatio, nativitatis immutatio, nuptiarum inconstantia, inordinatio mœchiæ et impudicitiae.²⁷ Infandorum enim idolorum cultura, omnis mali causa est, et initium et finis.²⁸ Aut enim dum lætantur, insaniunt: aut certe vaticinantur falsa, aut vivunt injuste, aut peierant cito.²⁹ Dum enim confidunt in idolis, quæ sine anima sunt, male jurantes noceri se non sperant.³⁰ Utraque ergo illis evenient digne, quoniam male senserunt de Deo, attentes idolis, et juraverunt injuste, in dolo contemnentes justitiam.³¹ Non enim juratorum virtus, sed peccantium pœna perambulat semper injustorum prævaricacionem.

Caput XV. ¹ Tu autem Deus noster, suavis et verus es, patiens, et in misericordia disponens omnia. ² Etenim si peccaverimus, tui sumus, scientes magnitudinem tuam: et si non

vagyste ir apgavimas, sugedimas ir neiškimonybė, sumišimas ir neteisi prisieka, gerųjų nerimastis,²⁶ užmiršimas Dievo, suteimas sielą, lyties permana, moterysčių nepastovumas, svetimoterystės ir pa-leistuvystės netvarka.²⁷ Nes nelabūbų stabų garbinimas yra visokios nelaimės priežastis, pradžia ir galas.²⁸ Nes arba eina iš proto besilinksmindami arba pranašauja netiesą, arba neteisingai gyvena, arba greitai prisiekia neteisiai.²⁹ Nes pasitikėdami stabais, kurie be gyvybės, jie nebijo, kad negerai prisiekdamai sau pakenktu.³⁰ Todėl už abudu dalyku juos sutiks teisinga bausmė, nes žiurėdami stabų jie negerai manė apie Dievą ir neteisingai prisiekė, klastingai paniekindami teisybę.³¹ Nes ne galybė tų, per kuriuos prisiekiamā, bet nusidėjeliams skirta bausmė visuomet ateina ant neteisiųjų prasikaltimo.

15. perskyrimas. ¹ Tu gi, musų Dieve, esi saldus ir tikras, kantrus ir visa gailestingai tvarkas.² Nes jei mes nusidedame, mes tavo, žinodami tavo didumą, ir jei nenu-sidedame, žinoime, kad esame pa-

— (25) *Dievo.* Gr. t.: geradarysčių, todėl: nedėkingumas. — *Lyties permana.* Vz. Rom. 1, 26. 27. — (28) *Nes arba eina...* Tai, kas aug. pasakyta 23—27 eil., patvirtinama gyvenimo pratyrimu. — (29) *Nes pasitikėdami...* Galutina racija, kodėl jie neteisiai prisiekia, yra jų stabmelystėje, kuri atbukino juose supratimą baudžiančios Dievo galybės. Kadangi tačiau prisiekdamai jie turi omenyje dievystę ir taip prasikalsta (ne dievaičiu, bet tikrajam Dievui), todėl jie verti bausti. — (30) *Už abudu dalyku:* už jų stabmelystę ir už jų neteisingą prisieką. — *Teisybę.* Gr. t.: šventumą (prisiekos). — (31) *Bet nusidėjeliams...* Neteisingai prisiekiantis baudžiami už jų sažinei pasipriešinančios širdies piktumą.

— (15, 1) *Tu gi, musų...* Apsvarstęs nedorus stabmeldžių iprocius, išminčius jau nebegali susilaikyti, kad neskeltu maloningumo ir gailestingumo Dievo, kurs laikė Izraėlio vaikus tikrame tikėjime (1—3 e.) ir apsaugojo nuo stabmelystės su jos pasekmėmis (4—6 e.). — (2) *Nes jei mes...* Dievo maloningumas link žydų apsireikš tuo, kad jis jų nesunaikins kaip pagonių, nors kaikurie iš jų ir nusidėtu. — *Ir jei nusidedame...* Geriaus gr. t.: bet mes nenusidésime, žinodami... Jei izraėlitai nusidėtu, jie neprazūs; bet jie visai nenusidés, nes pažiniimas tikrojo Dievo ir jo santikių link juų sulaikia juos nuo nuodėmė vestė veda. — *Paskaityti tarp tavuųjų:* sutvėrimu, užlaikymu, stebulkrais ir tt.

peccaverimus, scimus quoniam apud te sumus computati.³ Nosse enim te, consummata justitia est: et scire justitiam, et virtutem tuam, radix est immortalitatis.

⁴ Non enim in errorem induxit nos hominum malae artis excogitatio, nec umbra picturæ labor sine fructu, effigies sculpta per varios colores,⁵ cujus aspectus insensato dat concupiscentiam, et diligit mortuæ imaginis effigiem sine anima.⁶ Malorum amatores, digni sunt qui spem habeant in talibus, et qui faciunt illos, et qui diligunt, et qui colunt.⁷ Sed et figulus mollem terram premens laboriose fingit ad usus nostros unumquodque vas, et de eodem luto fingit quæ munda sunt in usum vasa, et similiter quæ his sunt contraria: horum autem vasorum quis sit usus, judex est figulus.⁸ Et cum labore vano deum fingit de eodem luto: ille qui paulo ante de terra factus fuerat, et post pusillum reducit se unde acceptus est, repetitus animæ debitum quam habebat.⁹ Sed cura est illi, non quia laboraturus est, nec quoniam brevis illi vita est, sed concertatur aurificibus et argenteriis: sed et ærarios imitatur,

skaityti tarp tavujų.³ Nes tave pažinti yra tobula teisybė; ir žinoti tavo teisybę ir galybę yra nemirtinumo šaknis.

⁴ Nes musų neįvedė į paklydimą klastingas žmonių prasimanymas, nei nupaišytas šešelis, bergždžias darbas, drožtas paveikslas išteptas visokiomis varsomis,⁵ pažvelgimas į kurį sužadina bepročio geidulį, ir jis myli negyvą mirusio paveikslo pavidalą.⁶ Mégėjai pikto verti turėti vilties tokiuose dalykuose, taip pat ir tie, kurie juos daro, ir kurie myli, ir kurie garbina.

⁷ Nes ir puodžius minkydamas minkštą žemę su vargu lipdo mums vartoti visokių indų; iš to paties molio jis lipdo indų, kurie tarnauja švariam tikslui ir taip pat priešingam; koks gi turi buti kiekvieno iš šių indų vartojimas, nutaria puodžius.⁸ Ir taip tuščiu darbu jis lipdo iš to paties molio dievą, jis, kurs truputį anksčiaus buvo padarytas iš žemės ir po valandos grįžta atgal ten, iš kur buvo paimtas, kuomet iš jo pareikalaujama paskolos sielos, kurią turėjo.⁹ Tačiau jam nerupi, nei kad jis pavargs, nei kad jo gyvenimas trumas, bet jis eina lenktynėmis su auksakaliais ir sidabrankaliais, taip-

— (3) Nes pažinti tave... Plg. Jer. 9, 23, 24; Jono 17, 8. — Teisybę. To ž. néra gr. t. — Nemirtinumo... Plg. aug. 1, 15; 3, 4; 4, 1 ir k...

(4) Nes musų neįvedė... Izraelyje visuomet buvo ištikimų Dievo garbinėjų, o po Babylono nelaisvės visa tauta buvo galutinai pagijus iš savo linkimo į stabmelystę. — Nei nupaišytas šešelis, bergždžias darbus. Gerius anot gr. t.: nei bergždžias pašytoju darbas. — Išteptas. Gr. t.: suteptas, subjaurintas. — (5) Ikuri. Gr. t.: į kurias (varsas). Jis myli... Cia tikriausiai daroma aliužija į neprotinėjausi įsimylėjimą į stovyklas, kokį minėtaip pat senobės rašytojai

(Plin. Hist. Nat. 36, 5, 4). — (6) Vertiturēti... Savo paikybe ir piktumu jie užspelne, kad Dievas leistu taip ivykti.

(7) Iš to paties molio. Visa, ką puodžius lipdo, jis daro iš to paties molio; padarytųjų dalykų skirtumas atsiranda iš jų paskyrimo. Plg. Rom. 9, 21. — (8) Tuščiu: pasmerktimu. — Paskolos sielos. Siela suteikta žemei, iš kurios padaryta žmogus, tik tarsi koki paskola.

— (9) Kad jis pavargs, t. y. turės mirti. — Nielkingus dalykus. Anot gr. t.: netikrus dalykus, falsifikatus. — Taip gi vadinami puodžiaus padaryti stabai dėlto, kad jie buvo aptraukiami aukso arba sidabro putomis ir turėjo išvaizdą

et gloriae præfert, quoniam res supervacuas fingit.¹⁰ Cinis est enim eorum ejus, et terra supervacua spes illius, et luto vilior vita ejus:¹¹ quoniam ignoravit qui se finxit, et qui inspiravit illi animam, quem operatur, et qui insufflavit ei spiritum vitalem.¹² Sed et æstimaverunt lusum esse vitam nostram, et conversationem vitae compositam ad lucrum, et oportere undecumque etiam ex malo acquirere.¹³ Hic enim scit se super omnes delinquare, qui ex terræ materia fragilia vasa, et sculptilia fingit.

¹⁴ Omnes enim insipientes, et infelices supra modum animæ superbi, sunt inimici populi tui, et imperantes illi:¹⁵ quoniam omnia idola nationum deos æstimaverunt, quibus neque oculorum usus est ad videndum, neque nares ad percipiendum spiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti manuum ad tractandum, sed et pedes eorum pigri ad ambulandum,¹⁶ homo enim fecit illos: et qui spiritum mutatus est, is finxit illos. Nemo enim sibi similem homo poterit Dœum fingere.¹⁷ Cum enim sit mortalis, mortuum fingit manibus inquis. Melior enim est ipse his, quos colit, quia ipse quidem vixit, cum esset mortalis, illi autem numquam.

pat pamègzdžioja variakalius ir daro sau garbės iš to, kad lipdo niekingus dalykus.¹⁰ Nes jo širdis pelenai, jo viltis niekingesnė už žemes, ir jo gyvenimas menkesnis už molį;¹¹ nes jis nežino to, kurs jি padarė, kurs jam įkvėpė veikiančią sielą, ir kurs jam įputė gyvybęs dvasią.¹² Bet ir musų gyvenimą jie laikė žaishlu ir gyvenimo uždavinį, ieškojimu pelno ir manė, kad reikia pelnytis iš visako, net iš to, kas pikta.¹³ Nes tas žino, kad jis labiaus už visus prasikalstas, kurs lipdo iš žemės medegos trupius indus ir stabus.

¹⁴ Bet jie visi neišmintingi ir neapsakomai nelaimingi tie pukieji, kurie tavo tautos neprietteliai ir jos valdovai.¹⁵ Nes jie laiko dievais visus pagonių stabus, kurie nesinaudoja nei akmis regēti, nei nosimis kvėpuoti, nei ausimis girdēti, nei rankų pirštais prisiliesti, bet ir jų kojos tingios vaikščioti.¹⁶ Nes juos padarė žmogus ir kurs pats yra pasiskolinęs dvasią, juos padirbo. Nei vienas juk žmogus negalės padirbtį panašaus į save dievo.¹⁷ Nes pats budamas mirtingas jis neteisingomis rankomis daro tik negyvą dalyką. Jis pats geresnis už tuos, kuriuos garbina; nes kad ir mirtingas, jis tačiau gyvena, anie gi niekuomet.

stabu padaryto iš brangios medegos.—
 (10) Jo širdis pelenai, t. y. tuščia ir neturi augštesnių siekių. Plg. Iz. 44, 20. — Jo viltis. Rasi jo padarytas stabas, kuriuo jis pasitiki. — (11) Jis nežino: ne be savo kaltybės, todėl vertas bausti (plg. 13, 1...). — (12) Gyvenimo uždaviniai... Anot gr. t.: žmonių gyvenimą pelningu jomarku. — (13) Trupius indus ir stabus. Jie žino, kad jų padaryti stabai tik truputis žemių, ir tačiau

jie apgaudinėja žmones, parduodami juos kaipo dievus.

(14) Bet jie visi... ne tiktais tie, kurie dirba iš molio stabus. — Neapsakomai nelaimingi... Gr. t.: nelaimingesni už kudikio sielą tavo tautos neprietteliai...

— (15) Kurie nesinaudoja nei... Plg. Ps. 118, 5; 184, 16. — (16) Pats yra pasiskolinęs... Tik Dievas, kurs gyvas savo esme, gali sutverti gyvybę. Visi gi žmonių padarai negyvi.

¹⁸ Sed et animalia miscrrima colunt: insensata enim comparata his, illis sunt deteriora. ¹⁹ Sed nec aspectu aliquis ex his animalibus bona potest conspicere. Effugerunt autem Dei laudem, et benedictionem ejus.

¹⁷ Bet jie garbina ir niekingiausius gyvulius; nes su kitų neprotigumu palyginti, jie dar už šiuos menkesni. ¹⁹ Net ir pasižiurėjus, negalima pamatyti tuose gyvuliuose nieko gera; nes jie pasitraukė nuo Dievo gyriaus ir jo palaiminimo.

3. Išminties ir neišminties vaisiai.

Caput XVI. ¹ Propter hæc, et per his similia passi sunt digne tormenta, et per multitudinem bestiarum exterminati sunt. ² Pro quibus tormentis bene disposuisti populum tuum, quibus dedisti concupiscentiam delectamenti sui novum saporem, escam parans eis ortygometram: ³ ut illi quidem con-

16. perskyrimas. ¹ Todėlei jie kentėjo, kaip buvo užsipelnę, per panašius dalykus kančias ir buvo naikinami žvérių daugybe. ² Užuot šitų kentėjimų tu suteikei savo tautai gerumo ir jiems davei, kaip jie labai geidė, naujo skanaus valgio, prieengdamas jiems maistui putpelį; ³ kad anie norėdami valgyti, per tatai, kas jiems buvo pa-

(18) *Nes su kitų neprotigumu...* Kaip Vulg. taip ir gr. t. nevisai aiškus; jis rasi galima taip išversti: nes ką dėl paikybės, jei palyginami (gyvuliai su kitais dalykais), jie už šiuos kitus žemesni. Autorius mintis rasi tokį: dar didesné beprotystė garbinti gyvulį, kaip garbinti stabą. — (19) *Bet ir pasižiurėjus...* Gyvuliuose nėra tokio gražumo, kurs galėtu išaiškinti ir išteisinti jiems duodama dievišką garbę. Plg. 14, 20; 15, 4. 5. — *Nes jie pasitraukė...*: jie nebe Dievui tarnauja, bet vartoja mi piktam tikslui, stabmelystei, todėl nebegali turėti Dievo palaiminimo.

sumus, nustojo savo pirmgimių (18, 5 iki 19) ir nors Izraēlio tauta tyrumoje délei Korės gaujos maišto taippat turėjo šiek tiek kentėti, tačiau Dievo rustybė tėsesi tik trumpą laiką (18, 20—25.) Izraēlitai perėjo per Raudonąją jura sausomis kojomis, aigyptiečiai gi joje prigė. Aigyptiečiai buvo išeinančiu iš juros gyvunų kankinami, izraēlitams atėjo nuo juros paukščių, kad jie turėtu maisto (19, 1—12). Aigyptiečiai visata kentėjo, nes jie buvo nežmoniškesni už sodomečius ir buvo to paties apakimo ištikti, kaip ir anie, izraēlitams gi (kadangi jie tarnavo Dievui ir kolei jie tai darė) viskas éjo į gera (19, 18—20).

(16, 1) *Todėlei:* délei garbinimo gyvuliu. Cia gržytama į tuos dalykus, apie kuriuos kalbėta aug. 11. persk. — *Jie:* aigyptiečiai. — (2) *Putpelį.* Putpelį buvo izraēlitams siusta du sykiu: pirmą kartą Sino tyrumoje, antrą Parano (vz. Iš. 16, 13...; Sk. 11, 81...). Nors izraēlitų pasielgimas tuomet anaipitol ne girtinas, tačiau siuntimas jiems putpelį savyje ir Dievo užmanymė buvo didelė stebuklinga geradarystė. — (3) *Anie:* aigyptiečiai. — *Per tatai, kas...* Aigyptiečiai buvo panašiai alkani, bet pažvelgimas į bjaurius gyvius (varles Iš. 8, 8), kurių siusta jiems bausti, atėmė iš jų norą valgyti (apetita). —

16, 1—19, 20. Naujas pavyzdžiai, paimtais iš istorijos žydų išėjimo iš Aigypcio, parodom išminties ir neišminties vaisiai, palyginant žydų ir aigyptiečių likimą: aigyptiečiai, kurie garbino gyvulius, buvo jais nubausti, izraēlitams gyvuliai atnešė naudos, ir kuomet juos gėlė gyvatės, Dievas jiems suteikė pagalbos (16, 1—15). Aigyptiečiai buvo nubausti lietumi ir ledais, izraēlitams krito iš dangaus mannos (16, 16—29). Aigyptiečiai tikėjo galésią paslepęt savo nuodėmes ir buvo nubausti tamsybe, tuotarpu kad izraēlitams švietė skaisčiausi šviesa (17, 1—18, 4). Aigyptiečiai, kurie norėjo užmušti izraēlitų

cupiscentes escam propter ea, quæ illis ostensa et missa sunt, etiam a necessaria concupiscentia averterentur. Hi autem in brevi inopes facti, novam gustaverunt escam. ⁴ Oportebat enim illis sine excusatione quidem supervenire interitum exercentibus tyrannidem: his autem tantum ostendere quemadmodum inimici eorum exterminabantur.

⁵ Etenim cum illis supervenit sœva bestiarum ira, morsibus perversorum colubrorum exterminabantur. ⁶ Sed non in perpetuum ira tua permansit, sed ad correctionem in brevi turbati sunt, signum habentes salutis ad commemorationem mandati legis tuae. ⁷ Qui enim conversus est, non per hoc, quod videbat, sanabatur, sed per te omnium salvatorem: ⁸ in hoc autem ostendisti inimicis nostris, quia tu es, qui liberas ab omni malo. ⁹ Illos enim locustarum, et musearum occiderunt morsus, et non est inventa sanitas animæ illorum: quia digni erant ab hujusmodi exterminari. ¹⁰ Filios autem tuos, nec draconum venenatorum vicerunt dentes: misericordia enim tua adveniens sanabat illos. ¹¹ In memoria enim sermonum tuorum examinabantur, et velociter salvabantur, ne in altam incidentes oblivionem, non possent tuo uti adjutorio. ¹² Etenim neque herba, neque malagma sanavit eos, sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia. ¹³ Tu

rodyta ir siusta, nustotu net ir reikalingo apetito; štiegi, trumpą laiką kentęjė stoka, ragavo naujo valgio. ⁴ Nes ant anq, kurie darė prispaudimą, reikėjo ateiti neišvengiamai prapulčiai, štiems gi tiktai parodyti, kaip jų neprieteliai buvo naikinami.

⁵ Tiesa, ir ant šių atėjo žiaurus žvérių piktumas, ir jie buvo naikinami nuodingų žalčių įkandimais; ⁶ bet tavo rustybė ne amžinai pasiliko; sudraudimui jie buvo nugasdinti trumpam laikui, turėdami išsigelbėjimo ženkla, kad jiems butu priminta tavo įstatymo įsaikymai. ⁷ Nes kas griždavosi, buvo pagydomas, ne per tai ką matė, bet per tave, visų Gelbėtoją. ⁸ Tuo gi tu parodei musų neprieteliams, kad tu esi, kurs išliuosuojį nuo viso, kas pikta. ⁹ Nes anie buvo užmušamai skerių ir musių įkandimais ir neatrasta gydyklo jų gyvybei, nes jie buvo verti, kad tokią butu naikinami. ¹⁰ Tavo gi vaikų neapgalėjo nei nuodingų slibinų dantys, nes tavo pasigailėjimas atėjes juos gydė. ¹¹ Nes jie buvo plakami, kad atsimintu tavo žodžius, ir buvo greitai pagydomi, kad įkrisdam i gilų užmiršimą ne negalėtu naudotis tavo pagalba. ¹² Nes ne žolė ir ne lipdynys juos gydė, bet tavo, Viešpatie, žodis, kurs visa gydo. ¹³ Nes tu esi, Viešpatie, kurs turi valdžią ant gyve-

Reikalingo apetito. Jis buvo reikalingas gyvybei palaikyti. — *Štiegi:* izraéltai.

— *Prapulčiai.* Gr. t.: stokai.

(5) *Tiesa, ir ant šių...* Vz. Sk. 21, 6.

(6) *Išsigelbėjimo ženkla:* varinj žaltį. Jis buvo figura Jézaus Kristaus ant kryžiaus. Vz. Sk. 21, 8, 9; plg. Jono 3, 13, 14. — (8) *Neprieteliams:* aigyp tieciams. — (9) *Buvo užmušami...* Plg.

Iš. 8, 24; 10, 4, 17; Apr. 9, 7. — *Neatrasta gydyklo...* Jiems išsigelbėti neduota stebuklingo vaisto. — (11) *Buvo plakami.*

Gr. t.: buvo badomi. Tas išsireiškimas paimitas iš papročio badant akstinu neleisti gyvuliams išeiti iš kelio.

— *Užmiršimą:* tavo žodžių. — (12) *Žodis:* valia. — (13) *Pas mirties vartus.* Mirties karalystė įsivaizdinama kaipo

es enim, Domine, qui vitæ et mortis habes potestatem, et deducis ad portas mortis, et reducis: ¹⁴ homo autem occidit quidem per malitiam; et cum exierit spiritus, non revertetur, nec revocabit animam quæ recepta est: ¹⁵ sed tuam manum effugere impossibile est.

¹⁶ Negantes enim te nosse impii, per fortitudinem brachii tui flagellati sunt: novis aquis, et grandinibus, et pluviais persecutionem passi, et per ignem consumpti. ¹⁷ Quod enim mirabile erat, in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis valebat: vindex est enim orbis justorum. ¹⁸ Quodam enim tempore, mansuetabatur ignis, ne comburerentur quæ ad impios missa erant animalia: sed ut ipsi videntes scirent, quoniam Dei judicio patiuntur persecutionem. ¹⁹ Et quodam tempore in aqua supra virtutem ignis, exardescerat undique, ut iniquæ terræ nationem exterminaret.

²⁰ Pro quibus angelorum escantrivisti populum tuum, et paratum panem de cælo præstasti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, et omnis saporis suavitatem. ²¹ Substantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendit.

stipri mirties pilis, i kuriajeinama pro vartus. Plg. Atk. 32, 39; 1 Kar. 2, 6; Tob. 13, 2: — (14) Paimta: i mirusiųj buveinę. — (15) Iš tavo gi rankos... tavo ranka pasiekti ir požemius, tu gali atgaivinti ir bausti.

(16) Kurie sakési... Vz. Iš. 5, 2. — Kankinti negirdétu... Kalbama apie septintąją Aigypto slogą (vz. Iš. 9, 22 iki 25); tik jí čia plačiaus aprašoma, taip kaip buvo žinoma iš padavimo. — (18) Gyvuliai. Rasi skérai, kuriu noréta nusikratyti ugnimi. — (19) Isdavinij: derliu.

nimo ir mirties ir tu nuvedi pas mirties vartus ir atgal atvedi; ¹⁴ žmogus gi, tiesa, užmuša iš piktumo, bet kuomet dvasia išeina, jis jos nebesugražins ir nebeatšauks atgal sielos, kuri paimta; ¹⁵ iš tavo gi rankos negalima išstrukti.

¹⁶ Nes anie bedieviai, kurie sakési tavęs nepažištą, buvo nuplakti tavo peties stiprybe, kankinti negirdétu vandenimi, krušomis ir liečumi ir naikinami ugnimi. ¹⁷ Ir kas buvo labiausiai stebétina, vandenye, kurs visa geso, ugnis éjo stipryn, nes teisiųj keršintojas yra pasaulis. ¹⁸ Nes kartais ugnis silpnéjo, kad nesudegtu siūstieji prieš bedievius gyvuliai, bet kad patiš matydami žinotu, jog Dievo teismu jie kenčia persekiojimą. ¹⁹ Kartais gi ta ugnis vandenye degé visur smarkiaus nekaip pa-prastai, kad sunaikintu piktos žemės išdavinij.

²⁰ Priesingai, savo tautą tu penéjai angelų valgiu ir jiems suteikei iš dangaus be vargo prieengtos duonos, turinčios savyje visokio gardumo ir visokios geriausios skonies. ²¹ Nes tavo esmė rode tavo salduiną, kuri turi link savo vaikų, ir tarnaudama kiekvieno valiai jí

(20) Angelų valgiu. Plg. Ps. 77, 25. — Duonos.... mannos. Plg. Iš. 16, 4: Ps. 104, 40. — Turinčios savyje.... Manna buvo garsi tiems, kurie ja valgę, nes ji buvo pritaikinta kiekvieno iš jų skoniai. — (21) Tavo esmė: manna, ypatingu budu Dievo atsiusta substancija. Ji turėjo saldžios tešlos skoni, todėl primindavo Dievo saldumą. Plg. Iš. 16, 31; Sk. 11, 8. — Ji virto į tai, ko... Nors manna turėjo tam tikrą savo skoni, bet ji igydavo ir kitokį, žiurint valganciojo noro. Skonies permanina ivykdomo arba stebuklingu budu, arba anot kitų

debat: et deserviens uniuscujusque voluntati, ad quod quisque volebat, convertebatur.²² Nix autem et glacies sustinebant vim ignis, et non tabescebant: ut scirent quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis ardens in grandine et pluvia coruscans.²³ Hic autem iterum ut nutrimentum justi, etiam suæ virtutis oblitus est.²⁴ Creatura enim tibi Factori deserviens, exardescit in tormentum adversus injustos: et lenior fit ad benefaciendum pro his, qui in te confidunt.²⁵ Propter hoc et tunc in omnia transfigurata omnium nutrici gratia tuæ deserviebat, ad voluntatem eorum, qui a te desiderabant:²⁶ ut scirent filii tui, quos dilexisti Domine, quoniam non nativitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus hos, qui in te crediderint, conservat.²⁷ Quod enim ab igne non poterat exterminari, statim ab exiguo radio solis calefactum tabescebat:²⁸ ut notum omnibus esset, quoniam oportet prævenire solem ad benedictionem tuam, et ad ortum lucis te adorare.²⁹ Ingrati enim spes tamquam hybernalis glacies tabescet, et disperiet tamquam aqua supervacua.

aiškinoję pareidavo nuo įmaišymo į ją priedų. Senobinis žydų padavimas patvirtina tai, kas čia pasakyta apie mannos skonies permaną. Tačiau nors manna buvo savaime skanus valgis ir pigiai galėjo buti pritaikinta prie valgančių noro, žydamas galų gale ji nusibodo. To nusibodimo priežastis buvo ne skonis, bet nuolatinis jos matymas. — (22, 23) Sniegas ir ledas.... manna, turėjusi išvaizdą šerkšnos ir krušos (plg. Iš. 16, 14; Sk. 11, 7), netirpo, bet ant ugnies buvo priengiama iš jos izraėlitams maisto. Tai turėjo jiems priminti, kad jų neprieteliams nubausti ugnis degė net lede. — Teisieji: žyda. — (25) Ji

virto į tai, ko kas norėjo.²² Sniegas ir ledas išlaikydaug ugnies jiegą ir netirpo, kad jie žinotu, jog deganti krušoje ugnis ir žaibuojanči lietuje naikino neprietelių vaisius;²³ bet paskui ji vėl užmiršdavo savo galybę, kad butu maitinami teisieji.²⁴ Nes tvarinys, tárnaudamas tau kaipo Sutvertojui, užsidega kančianti neteisiųjų ir sušvelnėja geradaryti tiems, kurie tavimi pasitiki.²⁵ Todėl ir tuomet priimdamas visokių išvaizdų ji tarnavo tavo visa peninčiai malonei, kaip buvo valia tū, kurie tau išreikšdavo savo troškimius,²⁶ kad tavo vaikai, kuriuos tu, Viešpatie, myli, žinotu, jog negamtos vaisiai maitina žmones, bet tavo žodis laiko tuos, kurie įtave tiki.²⁷ Nes kas ugnies negalejo buti sunaikinta, tuoju tirpo mažo saulės spindulio sušildyta,²⁸ kad visiems butu žinoma, jog reikia dar saulei neužtekėjus tave augštinti ir auštant tave garbinti.²⁹ Nes nedékingojo viltis sutirps kaip žiemos ledas ir išnyks kaip nenaudingas vanduo.

tarnavo: manna. — Tavo visa peninčiai malonei: maloningai Dievo valiai dovanai suteikiančiai gėrybių; arba rasi geriaus: geradarančiai Dievo apveizdai, kuri tikra visų penetoja. — (26) Gamtos vaisiai, t. y. visokios rūšies augalai. — Tavo žodis....: čionai manna visagalinčiu Dievo žodžiu sutverta. Plg. Atk. 8, 3; Mt. 4, 4. — (27) Kas: manna. Plg. Iš. 16, 11. 21. — (28) Kad visiems butu... Manna reikėjo rinkti dar saulei neužtekėjus. Tai turėjo pamokinti, jog Dievo tautai reikia su didžiu karščiu skubintis garbinti ir girti savo Viešpatį nuo pat aušros. Plg. Ps. 5, 4; 56, 9; 87, 14. — (29) Nes nedékingojo... Kaip dékingumas

Caput XVII. ¹ Magna sunt enim judicia tua Domine, et inenarrabilia verba tua: propter hoc indisciplinatae animæ erraverunt. ² Dum enim persuasum habent iniqui posse dominari nationi sanctæ: vinculis tenebrarum et longæ noctis compediti, inclusi sub tectis, fugitivi perpetuae providentiæ jacuerunt. ³ Et dum putant se latere in obscuris peccatis, tenebroso oblivionis velamento dispersi sunt, paventes horrende, et cum admiratione nimia perturbati. ⁴ Neque enim quæ continebat illos spelunca, sine timore custodiebat: quoniam sonitus descendens perturbabat illos, et personæ tristes illis apparentes pavorem illis praestabant. ⁵ Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec siderum limpidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam. ⁶ Apparebat autem illis subitaneus ignis, timore

17. perskyrimas. ¹ Nes tavo, Viešpatie, teismai dideli ir tavo nutarimai neišpasakojami; todėl nemokslios sielos paklydo; ² nes kuomet neteisieji buvo įsitikrinę galésią viešpatauti ant šventosios tautos, jie supančioti tamsybės ir ilgos nakties raiščiais, uždaryti savo pastogėse gulėjo kaipo pabégeliai nuo amžinosios apveizdos. ³ Kadangi jie manė pasiliksią passilepę slaptose nuodémėse, jie buvo tamsaus užmiršimo dangalo išskirstyti, baisiai bijodami ir begal didžio nustebimo išgąsdinti. ⁴ Nes ir lindynė, kurioje jie slėpési, jų negynė nuo baimės; nužengią triukšmas juos gąsdino, ir liudnos jiems pasirodančios šméklos darė jiems baimės. ⁵ Net ir joki ugnies jiega negalėjo jiems suteikti šviesos, nei šviesios žvaigždžių liepsnos negalėjo apšvesti anos baisios nakties. ⁶ Pasirodydavo gi jiems uima baisumo pilna ugnis, ir išgąsdinti nevisai matomu reginiu, jie laikė

daro žmogų vertą nauju geradaryscių, taip nedékingas negali nieko daugiaus laukti.

(17, 1) *Tavo nutarimai.* Tū ž. néra gr. t. Dievo teismais čia tikriausiai pavadinta pasaulio Viešpaties ir valdytojo užmanymai ir nutarimai, kuriais visi žmonių dalykai sutvarkyti su išmintingiausia apveizda, ir ypač tas budas ir kelias, kuriuo Dievas buvo nutaręs išliuosuti savo tautą iš Aigypio vergijos. Plg. Rom. 11, 33. — *Nemokslios sielos:* aigyp tiečiai. Jie nemokėjo ir nenorėjo suprasti Dievo nutarimų, todėl paklydo. — (2) *Viešpatauti ant...* Gr. t.: slėgti šventają... — *Tamsybės ir ilgos...* Autorius pradeda kalbēti apie devintosios Aigypio slogos, butent trijų dienų tamsybės, baisumus; Mozės jie tik trumpai paminėti (Iš. 10, 21—23), čia gi plačiai ir poetiškai aprašinėjami. — *Kaipo pabégeliai...* Jie norejo išstruktui nuo visavaldančios Dievo apveizdos, tamsybė juos uždarė savyje lyg koks kalėjimas. — (3) *Kadangi jie manė...*

Tamsybė, kuria aigyp tiečiai pikta naujojosi slaptoms nuodémėms daryti, jiems pasidare teisinga bausmė. — *Tamsaus užmiršimo dangalo...* Tamsybės priversti kiekvienas pasilikti savo namuose, jie tuo pačiu buvo kiti nuo kito atskirti. — *Begal didžio...* Aiškiaus gr. t.: šmékli nugąsdinti (vz. 4. e.). — (4) *Lindynė.* Anot gr. t. čia kalbama apie namų giluma, kame slėpési aigyp tiečiai, bet negalėjo rasti ramybės. — *Nužengiąs...* Negirdėti garsai, kurie rodėsi iš augštynių nužengia su triukšmu žemyn, atsiliepdavo aplink baimės pilnus aigyp tiečius. — *Liudnos jiems...* Rasi tai buvo tik jų pačių vaidentuvės vaizdai ir baidykles, kokių sažinė statė jų sielos akyvaizdon (Bonav.). Gal ypač tai buvo pavidalai nukankintu žydų ir jų vaikų. — (6) *Ugnis.* Rasi žaibai. — *Jie laikė pamatyta...* Kada vėl darësi visai tamsu ir vėl veikė jų vaidentuvė, jie laikė pamatyatus, ugniai blikstelėjus, reginius dar baisesnius, nekaip kad jie ištikrujų buvo.

plenus: et timore perculti illius, quæ non videbatur, faciei, æstimabant deteriora esse quæ videbantur:

⁷ et magicæ artis appositi erant derisus, et sapientiæ gloriæ cor-
reptio cum contumelia. ⁸ Illi enim qui promittebant timores et perturbationes expellerē se ab anima languente, hi cum derisu pleni timore languebant. ⁹ Nam etsi nihil illos ex monstris per-
turbabat: transitu animalium et serpentium sibilatione commoti, tremebundi peribant: et aerem, quem nulla ratione quis effugere posset, negantes se videre. ¹⁰ Cum sit enim timida nequitia, dat testimonium condemnationis: semper enim præsumit sæva, per-
turbata conscientia. ¹¹ Nihil enim est timor nisi proditio cogitationis auxiliorum. ¹² Et dum ab intus minor est expectatio, majorem computat inscientiam ejus causæ, de qua tormentum præstat. ¹³ Illi autem qui impotentem vere noctem, et ab infimis, et ab altissi-

pamatytą apsireiškimą dar bai-
sesniu.

⁷ Taip jų mokėjimas žavėti pa-
virto išjuokimu, ir išmintis, iš kurios jie darė sau garbęs, buvo su gėda nubausta. ⁸ Nes tie, kurie žadėjo nuo sergančios sielos nuva-
ryti baimes ir neramumus, patis pilni baimės juokingai apsirgo. ⁹ Nes nors ir joki baisenybė jų negasdino, jie, sujudinti gyvulių praėjimu ir žalčių šnypštiniu, žuvo drebėdami, ir net nenorejo žiurėti į orą, kurio niekas jokiu budu negali išvengti. ¹⁰ Nes piktenybė, budama baili, pati save pasmerkia savo liudijimu, nes sąžinės išga-
dinta ji visuomet laukia didžių nelaimių. ¹¹ Nes baimė ne kas kita, kaip tik atsisakymas nuo protavimò suteikiamos pagalbos, ¹² ir juo mažiaus laukiamą pagalbos iš vidaus, juo didesniu piktumu laikoma nežinoma priežastis, per kurią kenčiamā. ¹³ Tie gi, kurie tą tikrai negalinga, iš žemiausio ir

(7) *Taip jų mokėjimas...* Aigypcio burtininkai, nežiurint jų pasigyrinę, negalėjo prašalinti aprašytųjų bausumų. Anot gr. t.: jų burtininkystės afgaulės gulėjo nublokštos ant žemės, ir nubaumimas už pasididžiavimą išmintimi buvo pilnas sugedimino. Plg. Iš. 7, 22. —

(8) *Nes tie, kurie žadėjo...* Aigyptiečių kuniogai ir žavėtojai buvo draug ir gydytojai. Jie patis sau negalėjo duoti pagalbos (plg. Lk. 4, 23), tačiau jie mėgino, nors trečioje slingoje juos jau buvo sutikę nepasisiekimas ir didelė gėda, vėl stoti prieš Mozę šeštoje slingoje (Iš. 9, 11). Jų apsirginas buvo juokingas dalimi dėlei jų pirm to išreikštū pasigyrimu, dalimi gi dėltu kad jie buvo nusigandę tik išsivaizdintų dalykų (9. e.). — (9) *Nors ir...* Toliaus aprašoma ypatinga burtininkų baimė. — *Gyvulių praėjimu ir...* Tai buvo paprasti dalykai; tačiau ir gyvulių buvo nepaprastų apsireiškimų sujudinti; be to išalkę jie su didesniu neramumui jieš-

kojo maisto. — *I orą.* Visur juos sutikdavo jų vaidentuvės sutverti vaizdai.

— (10) *Nes piktenybė...* Piktumas gali parodyti daug drasos, bet kada ant jo ateina užpelnyta bausmė, tuomet išeina aikštén jo ligimtas bailumas. Bet visuomet jis priduria savo vaidentuvejė dar ši-tą prie jam ištikrujų pripažintos bausinės. — (11) *Nes baimė...* Kaip bailq's kareiviniai atiduoda priešui vienatine savo globą, stipria pili, taip didžios baimės sumtas žmogus lyg-kad išsižada proto, kurs vienas jam rodė, kaip galėtu gintis nuo laukianio pavojaus, tarsi atsisakydamas juo naudotis, taip kad darosi panašus į beprotį. — (13) *Negalinga...* Anot gr. t.: negalima ir iš negalinų mirusiuų buveinės gilybių atnešta naktį. — Taip čia vadinama baisy trijų dienų tamasybė Aigypcie. — *Miegojo tuo pačiu miegu.* Aigyptiečių burtininkai tą naktį tiek pat tegalėjo miegoti, kiek ir visi išgasdinti Aigypcio gyventojai, todėl ir jie negalėjo užmigtis.

mis inferis supervenientem, eundem somnum dormientes, ¹⁴ aliquando monstrorum exagitabantur timore, aliquando animæ deficiebant traductione: subitaneus enim illis et insperatus timor supervenerat.

¹⁵ Deinde si quisquam ex illis decidisset, custodiebatur in carcere sine ferro reclusus. ¹⁶ Si enim rusticus quis erat, aut pastor, aut agri laborum operarius præoccupatus esset, ineffugibilem sustinebat necessitatem. ¹⁷ Una enim catena tenebrarum omnes erant colligati. Sive spiritus sibilans, aut inter spissos arborum ramos avium sonus suavis, aut vis aquæ decurrentis ninius, ¹⁸ aut sonus validus præcipitarum petrarum, aut ludentium animalium cursus invisus, aut mugientium valida bestiarum vox, aut resonans de altissimis montibus Echo: deficiente faciebant illos præ timore. ¹⁹ Omnis enim orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, et non impeditis operibus continebatur. ²⁰ Solis autem illis superposita erat gravis nox, imago tenebrarum, quæ superventura illis erat. Ipsi ergo sibi erant graviores tenebris.

Caput XVIII. ¹ Sanctis autem tuis maxima erat lux, et horum

iš giliausio pragaro užėjusią ant jų naktį miegojo tuo pačiu miegu, ¹⁴ buvo kartais šnèklų baimės kanikinami, kartais alpo sielos nusiminimu; nes ant jų buvo užėjės umas ir netiketas išgastis.

¹⁵ Toliaus, jei kas iš jų parpuolė, tas buvo laikomas tarsi uždarytas kalėjime, nors ir be grandinės. ¹⁶ Nes ar kas buvo žemdirbis, ar piemuo, ar lauko darbininkas, užkluptas, jis kentėjo neišvengiamą likimą; ¹⁷ nes visi buvo surišti viena tamasybių grandine. Ar tai švilpias vėjas, ar meilus paukščių čiulbesys tarp tankių medžių šakų, ar labai sriaunas tekančio vandens smarkumas, ¹⁸ ar galingas žemyn krintančių uolų bildesys, ar nematomas žaidžiančių gyvulių bégimas, ar smarkus kriokiančių žvérių balsas, ar atsiliepias nuo augščiausių kalnų aidas, visa tai darė, kad jie alpo iš baimės. ¹⁹ Nes visas žemės skritulis buvo spindinčios šviesos apšviečiamas ir buvo užintas be kliucių savo darbais: ²⁰ tik ant jų vienų buvo padėta sunki naktis, vaizdas tamasybės, kuri turėjo ant jų užteiti. Taigi, jie patiš buvo sau labiaus už tamasybę nepakenčiami.

18. perskyrimas. ¹ Tavo gi šventiesiems buvo didžiausi šviesa, ir

(15) Kas iš jų: iš visų aigyptiecių. — **Buvo laikomas...**: bijojo pasiūdinti, kaip žmogus prirekintas kalėjime. — **(16) Lauko.** Gr. t.: tyrumos (kame jie turėjo atlikti baudžiavos darbą savo valdovui). — **(17) Ar tai švilpias vėjas...** Visi gamtos apsireiškimai toje dėlei piktos sažinės dar baisėsnėje tamasybėje didino baimę, net ir taip nekalti kaip vėjo švilpimas, arba taip meilius kaip paukščių čiulbėjimas. — **(19) Nes visas...** Kada Aigypfas taip baisiai kentėjo, kitur visas pasaulis džiaugėsi šviesa ir

saule. — **(20) Vaizdas tamasybės...** Ta naktis buvo vaizdas amžinos tamasybės, ypač savo baisiaus apsireiškimais, kurie rodési išėjė iš požemių karalystės (13. e.).

(18.1) Tavo gi šventiesiems: izraélitams. — **Ir nors anie...** Gr. t. taip verčiama: girdėdami, tiesa, jų balsą (šventuuj, t.y. izraélitų), nematydami gi išvaizdos (aigyptiečiai negalėjo matyti ižraélitų veido, nes patiš buvo tamasybėje) jie (aigyptiečiai) skelbė anuos esant laimingus (nė buvo liuosi nuo tamasybės slogos), ką nors ir anie taippat buvo iškentėje (t. y.

quidem vocem audiebant, sed figuram non videbant. Et quia non et ipsi eadem passi erant, magnificabant te: ² et qui ante læsi erant, quia non lædebantur, gratias agebant: et ut esset differentia, donum petebant. ³ Propter quod ignis ardentem columnam ducem habuerunt ignotæ viæ, et solem sine læsura boni hospitii præstitisti. ⁴ Digni quidem illi carere luce, et pati carcerem tenebrarum, qui inclusos custodiebant filios tuos, per quos incipiebat incorruptum legis lumen sæculo dari.

⁵ Cum cogitarent justorum occidere infantes: et uno exposito filio, et liberato, in traductionem illorum, multitudinem filiorum abstulisti, et pariter illos perdidisti in aqua valida. ⁶ Illa enim nox ante cognita est a patribus nostris, ut vere scientes quibus juramentis crediderunt, animæquiores essent. ⁷ Suscepta est autem a populo tuo sanitas quidem

nors anie girdėjo jų balsą, bet nematė jų veido. Kadangi jie ta-pat nekentejo, jie augstino tave, ² ir kurie pirma buvo žeidžiami, dėkojo, kad nebežeidžiami, ir meldė malonės, kad skirtumas butu ir toliaus. ³ Todėl nežinomo kelio vedėjā jie turėjo degantį ugnies šulą, ir tu jiems suteikei nekenkiančią saulę, kad gerai keliautu. ⁴ Anie juk verti buvo neturėti šviesos ir kentēti tamsybų kalejiną, nes jie sergėjo užrakintus tavo vaikus, per kuriuos buvo pradėta duoti pasauliui negendantį istatymo šviesa.

⁵ Kadangi jie turėjo užmanymą užmušti teisiųjų kudikius ir kadangi buvo išmestas vienas vaikas ir jiems nubausti išliuosuotas, tu atėmei iš jų daugybę vaikų ir pražudei juos draug galtingame vandenye. ⁶ Nes ana naktis buvo išanksto žinoma musų tėvams, kad tikrai žinodami, kokioms prisiekoms jie tikėjo, butu ramesni. ⁷ Taip tavo tauta laukė teisiųjų išgelbėjimo ir

nežiurint kančių, kurias per visa pri-spaudimo laiką izraélitai turėjo iškentēti); ² kad gi jie nekeršijo (savo pri-spaudėjams, tamsybės varginamiams), nors pirma buvo jų (aigypiečių) skriaudžiami, tie dėkojo ir atsiprašinėjo už neprietelystę (anksčiaus buvusią). — Izraélitų kentėjimai buvo ne taip baisūs kaip aigypiečių; be to jie kentėjo nekalti, dar gi kaipo mylima Dievo tauta; už tai gi jis jiems dabar darė tokią dideilių stebuklų; baudžiami gi aigypiečiai buvo savo sažinės kankinami ir Dievo plakami. — **(3) Todėl.** Gr. t.: užuot jos (tamsybės). — *Ugnies šula...* Aigypiečiai dieną neturėjo saulės šviesos, izraélitams gi net ir naktį švietė stebuklinga šviesa. Anie mielu noru butu priéme ir svilinantį saulės karštį, izraélitai turėjo šviesos be karštumo. Ugnies šulu vedami izraélitai galėjo eiti be baimės nezinomais keiliais svetimoje šalyje, tuotarpu kad aigypiečiai negalėjo pasijudinti ir savo

namuošę. Plg. Iš. 14, 24; Ps. 77, 14; 104, 39. — **(4) Tamsybų kalejimą:** kentēti ypatinga tamsybės bausmę. — Buvo pradėta... Geriaus gr. t.: turėjo buti duota pasauliui negendantį istatymo šviesa. — Izraélitai turėjo užlaikyti Dievo suteiktajį apreiškimą, kad visas pasaulis ateitu jo semtis Dievo paskirtą valandą.

(5) Kadangi jie... Plg. Iš. 1, 16; 2, 3; 14, 27. Aigypiečiai buvo nusidėjė ižraélitų vaikų užmušimu, pirmgimių ižžydymu jie buvo nubausti (Iš. 12, 29). Nilo vandenye jie anuos girdė, Raudinosios juros vandenye patiš pražuvvo. Išgelbėtas izraélitų vaikas buvo priežastis, kad visi aigypiečių vaikai žuvo. —

(6) Ana naktis. pirmgimių nužudymo ir išėjimo iš Aigypio naktis. — *Musu tėvams:* patriarkams Abraomui, Izaokui ir Jokubui. Prad. 15, 13. Mozé buvo ja apskelbęs žydams Viešpaties vardu. Iš. 11, 4—11; 12, 11—29. — **(7) Neteisiuju.** Gr. t.: neprietelių (aigypiečių). —

justorum, injustorum autem exterminatio. ⁸ Sicut enim læsistī aduersarios: sic et nos provocans magnificasti. ⁹ Absconse enim sacrificabant justi pueri bonorum, et justitiae legem in concordia disposuerunt: similiter et bona et mala recepturos justos, patrum jam decantantes laudes.

¹⁰ Resonabat autem inconveniens inimicorum vox, et flebilis audiebatur planetus ploratorum infantium. ¹¹ Simili autem pœna servus cum domino afflictus est, et popularis homo regi similia passus. ¹² Similiter ergo omnes uno nomine mortis mortuos habebant innumerabiles. Nec enim ad sepeliendum vivi sufficiebant: quoniam uno momento, quæ erat præclarior natio illorum, exterminata est. ¹³ De omnibus enim non credentes propter beneficia, tunc vero primum cum fuit exterminium primogenitorum, sponderunt populum Dei esse.

¹⁴ Cum enim quietum silentium contineret omnia, et nox in suo cursu medium iter haberet, ¹⁵ omnipotens sermo tuus de cælo a regalibus sedibus, durus debellator in medium exterminii terram prosilivit, ¹⁶ gladius acutus in-

neteisiujų sunaikinimo. ⁸ Nes kuo nubaudei priešininkus, tuo tu mus pagarbinai, pas save pašaukdamas. ⁹ Nes teisus gerijų sunys slapčia aukojo ir sutartinai paskyrė teisybės įstatymą, kad teisieji lygiai dalyvaus gėrybėse ir nelaimėse, ir jie jau giedojo tėvų garbinimo giesmes.

¹⁰ Skambėjo gi ir nepritariasprietielių balsas ir buvo girdéti verksmingas dejavimas tū, kurie raudojo kudikių. ¹¹ Lygia bausme buvo nubaustas vergas ir valdovas, ir žmogus iš liaudies kentėjo tąpat, ką ir karalius. ¹² Taip visi draugurėjø nesuskaitomu numirėliu, numirusių ta pačia mirtimi. Jiems palaidoti nebeužteko gyvujų; nes vienu akimirksniu buvo sunaikinta geriausių jų tautos dalis. ¹³ Nes anksčiaus niekam netikėdami dėl žavėjimų, jie tik tuomet, kada buvo pirmgimiai nužudyti, išpažino tą tautą esant Dievo.

¹⁴ Nes kuomet rami tyluma buvo visa apėmusi, ir naktis savo bégymę buvo padariusi pusę kelio, ¹⁵ iš dangaus, nuo karališkojo sosto nužengė į sunaikinti paskirtos šalies viduri visagalis tavo žodis kaipo kietas kovotojas; ¹⁶ kaip aštū kala-

(8) *Mus pagarbinai...* Ta nakti velykinio avinėlio išskilme ir pirmgimiu užmušimo atvestu išėjimu iš Aigypto buvo jau padaryta ižanga į sandora, kuri buvo pabaigta ant Sinajaus. — (9) *Aukojo:* velykinį avinėli (kaip dékōjimo auką). — *Paskyrė teisybės* (kituose tekstuose: šventumo, dievystės) įstatymą: vienminčiai apsiémė garbinti tikraji Dieva, toliaus bendrais laikyti visus dalykus, kaip išeinant, taip ir kelionėje, lygiai ir įeinant į Žadėtają žeme. — *Garbinimo giesmes.* Plg. 2 Kron. 30, 11. 12.

(10) *Skambėjo....* Plg. Iš. 11, 6; 12, 30. — (13) *Dievo.* Gr. t.: Dievo sunys. — Dabar aigyptiečiai pripažino, kad Izraēlis pirmgimis Dievo vaikas.

(15) *Visagalis tavo žodis....* Kaip naktis įvaizdinama tarsi béganti (panašiai kalbama apie saulės bégimą), taip tolygiai Dievo žodis (greitai veikiantis Dievo valia, kuriai negalima pasipriešinti) lygakad kovotojas, kurs iš dangaus nušoka žemén, kojomis jos prisiliečia, viršugalviu dangaus. Išsireiškimu prakilnumas davé Bažnyčiai progos aprašyti (nédeldienio po Kalėdų oficijoje) tais pačiais žodžiais didžiausią passaulio reginį. Viešpaties nužengimą ir iškunijimą laikę. — *Nuo karališkojo sosto:* taigi, jis pasiliake labai arti karaliaus. — *Koki buvo jų mirties...* Sapnais jie buvo pomokinti, ne tik kad jiems reiks dabar mirti, bet taip pat kad ta jų mirtis yra bausmė ne-

simulatum imperium tuum portans, et stans replevit omnia morte, et usque ad cælum attin-gebat stans in terra.¹⁷ Tunc con-tinuo visus somniorum malorum turbaverunt illos, et timores supervenerunt insperati.¹⁸ Et alius alibi projectus semivivus, propter quam moriebatur, cau-sam demonstrabat mortis.¹⁹ Vi-siones enim, quæ illos turba-verunt, haec præmonebant, ne in-scii, quare mala patiebantur, perirent.

²⁰ Tetigit autem tunc et justos tentatio mortis, et commotio in eremo facta est multitudinis: sed non diu permanxit ira tua.²¹ Pro-perans enim homo sine querela de-precari pro populis, proferens ser-vitutis suæ scutum, orationem et per incensum deprecationem alle-gans, restitit iræ, et finem im-posuit necessitati, ostendens quo-niam tuus est famulus.²² Vicit autem turbas, non in virtute cor-poris, nec armaturæ potentia, sed verbo illum, qui se vexabat, subjecit, juramenta parentum, et testamentum commemorans.²³ Cum enim jam acervatim ce-didissent super alterutrum mor-tui, interstitit, et amputavit im-petum, et divisit illam, quæ ad vivos ducebat viam.²⁴ In veste enim poderis, quam habebat, totus

vijā nešdamas tavo neabejotiną paliepiną jis atsistojo ir visa pri-pildė mirtimi ir stovėdanas ant žemės siekė iki dangui.¹⁷ Tuomet juos umai nugasdino baisus sapnai ir regéjinai, ir ant jų atėjo nelaukta baimė.¹⁸ Pamesti kiekvienas kitur, pusgyviai jie aiškiai rodė, koki buvo jų mirties priežastis.¹⁹ Nes regé-jimai, kurie juos gasdino, išanksto apie tai perspėjo, kad nepražutu nežinodami, kodėl kenčia nelaimės.

²⁰ Taippat ir teisiuosius tuomet palietė mèginimas mirtimi, ir buvo pasidareš tyruose sujudimas tarp daugybės, bet tavo rustybė pasiliko neilgai.²¹ Nes nepeiktinas žmogus pasiskubino maldauti už tautą, augštai laikydamas savo tarnystės skydą, maldą, ir nešdamas smilkalų permaldavimą, jis pasipriešino ru-stybei ir padarė galą nelaimei, parodydamas, kad jis tavo tarnas.

²² Apgalėjo gi sumišimą ne kuno jiega, nei ginklų galybe, bet žodžiu jis pavergė savo baudėją, primindamas tévų prisiekas ir sandorą.

²³ Nes kuomet mirusieji jau buvo sumesti kruvomis vieni ant kitų, jis stojo i viduri, sustabdė siauti-mą ir užkirto jam kelią į gyvuosius.

²⁴ Nes ant ilgo rubo, kuri turėjo, buvo visas pasaulis, ir tévų gar-bingumas buvo iðrožtas keturiосे

tieki jiems patiemis, kiek jų gimdytojams ir visai tautai.—(19) *Reyéjinai:* sapnai.

(20) *Mèginimas mirtimi.* Nors iš-tikrujū tuomet žuvo daug žydų, bet palyginant su visa tauta ta bausmė buvo tik skaudus mèginimas. Vz. Sk. 16, 1... — *Sujudimas:* sloga.—(21) *Nepeiktinas žmogus:* Aaronas. Jis greitai stojo į kova-tautos priešakyje (gr. t.). Taippat jo priešininkas įvaizdinamas kaip kovotojas, taippat kaip aug. (t. 16. e.) bau-džias Dievo žodis. Aaronas ypatingu budu tiko Dievo rustybei atitolinti: jis

nedalyvavo tautos murmėjime (dargi tas murmėjimas buvo ir prieš ji atkreip-tas), jis buvo teisėtas vyriausis kumigas.—*Rustybei.* Apie rustybę čia kalbama taip kaip apie puolantį ant izraélitų ne-prietelį. Vz. Šk. 16, 46.—(22) *Sumi-šimą:* maištą nebe jo fyzinėje esmėje, bet jo nuodėmingume.—*Baudėja:* angelą žudytoja.—(23) *Sustabdė:* savo maldą (Sk. 16, 48).—(24) *Nes...* Ne pats smil-kalas savaine (21. 22. e.) ir ne asmeninis užtarinmas buvo taip labai pasekminges, bet dėlto kad smilkalai ir maldai buvo

erat orbis terrarum: et parentum magnalia in quattuor ordinibus lapidum erant sculpta, et magnificentia tua in diademate capitis illius sculpta erat. ²⁵ His autem cessit qui exterminabat, et hæc extimuit, erat enim sola tentatio iræ sufficiens.

Caput XIX. ¹ Impiis autem usque in novissimum sine misericordia ira supervenit. Præsciebat enim et futura illorum: ² quoniam cum ipsi permisissent ut se educerent, et cum magna solicitudine præmisissent illos, consequebantur illos pœnitentia acti. ³ Adhue enim inter manus habentes luctum, et deplorantes ad monumenta mortuorum, aliam sibi assumpserunt cogitationem inscientiae: et quos rogantes proiecabant, hos tamquam fugitivos persequebantur: ⁴ ducebat enim illos ad hunc finem digna necessitas: et horum, quæ acciderant, commemorationem amittebant, ut quæ deerant tormentis, repleret punitio: ⁵ et populus quidem tuus mirabiliter transiret, illi autem novam mortem invenirent.

akmenų eilėse, ir tavo didenybė buvo įdrožta ant jo galvos vainiko. ²⁵ Nuo tų pasitraukė naikintojas ir jų pabugo: nes gana buvo vien rustybės bandymo.

19. perskyrimas. ¹ Ant bedievių gi atejo rustybė be pasigailėjimo iki galui. Nes jis išanksto žinojo, kas su jais bus, ² kad, patiš leidę išeiti ir su didžiu rupestingumu juos išsiuntę, gailėsis ir juos vysis. ³ Nes dar tebebudanii užsiėmę geduliu ir tebeverkdami prie mirusiuju kapų, jie neprötinai pasidavė kito kai minčiai ir tuos, kuriuos su meldimais buvo privertę išeiti, vijosi kaipo pabégėlius. ⁴ Nes juos vedė į tą galą užpelnytas likimas. Jie nustojo atsiminimo to, kas jiemis buvo atsitikę, kad tolesnė bausmė papildytu, ko dar truko jų kančioms, ⁵ ir kad tavo tauta stebuklingai pereitu, jie gi rastu nauja mirtį.

atnašauti Dievo paskirto vyriausiojo kunigo. Tas stebuklas patvirtino jo vertybę, t. y. Dievo paskirtos kunigystės valdžią. Aarono kaipo vyriausiojo kungi žymė buvo jo apdarai. — *Buvo visas pasaulis.* Ilgas iki riešų vyriausiojo kunigo rubas buvo viso pasaulio vaizdas. Plg. Iš. 28, 31—35. — *Tėvų garbingumas:* dylikos izraēlio giminių vardai. Vz. Iš. 28, 17... — *Tavo didenybė...* Aliuzija i paraša ant auksinės juostelės aplink vyriausiojo kunigo nuometą. Vz. Iš. 28, 36.

(19, 1) *Ant bedievių: ant aigyptiečių.* — *Iki galui:* iki visiškam sunaikinimui. — *Nes jis:* Dievas. — *Kas su jais bus:* ka jie turėjo daryti. — (2) *Leidejiems išeiti.* Anot gr. t.: (aigyptiečiai) uoliai pasirurupinę, kad jie išeitų. — *Gailėsis ir.* Anot gr. t.: pakeitę nuomone. — (3) *Mirusiuju:* žuvusiųj

pirmgimiui. Plg. Iš. 14, 5. — (4) *I ta galą:* į tą didžiausią beprotystę. — *Užpelnytas likimas.* Plg. Rom. 9, 17. 22. Dievas tikrai norėjo pataisyti aigyptiečius, bet jų pasipriešinimas jo malonei padarė juos netinkamus tam dalykui. Dievas prisiėdo prie ju atėjimo į didžiausią beprotystę tuo žvilgsniu, kad jiemis nedavė gausesių malonių, taip bausdamas už anksčiaus padarytasiams nuodėmes. Baudžianti Dievo valia matė prieš save linosą žmonių pasiryžima daryti pikta. — *Jie nustojo...* Anot gr. t.: jis siuntė užmiršimą to, kas... — *Kad...* *papildytu, ko...* Aigyptiečiams nubausti už jų neteisibes negana buvo dešimties slogų; jie buvo užsipelnę daugiaus; jų kariuomenė turėjo žuti Raudonojoje juroje. Kad ir ta didžiausi bausmė juos sutiktu šiame pasaulyje, reikėjo, kad jie vytusi išėjusius izraēlitus.

⁶ Omnis enim creatura ad suum genus ab initio refigurabatur, serviens tuis præceptis, ut pueri tui custodirentur illæsi. ⁷ Nam nubes castra eorum obumbrabat, et ex aqua, quæ ante erat, terra arida apparuit, et in mari rubro via sine impedimento, et campus germinans de profundo nimio: ⁸ per quem omnis natio transivit, quæ tegebatur tua manu, videntes tua mirabilia et monstra. ⁹ Tamquam enim equi depaverunt escam, et tamquam agni exultaverunt, magnificantes te Domine, qui liberasti illos. ¹⁰ Memores enim erant adhuc eorum, quæ in incolatu illorum facta fuerant, quemadmodum pro natione animalium eduxit terra muscas, et pro piscibus eructavit fluvius multitudinem ranarum. ¹¹ Novissime autem viderunt novam creaturam avium, cum adducti concupiscentia postulaverunt escas epulationis. ¹² In allocutione enim desiderii, ascendit illis de mari ortygometra.

⁶ Nes visas sutvērimas buvo išnaujo perkeičiamas jam nuosavoje esmėje, kad tarnautu tavo įsakymams, idant tavo tarnai butu sergimi nepažeisti. ⁷ Butent debesis šešeliu dengė jų stovyklas, ir ten, kur pirma buvo vanduo, pasirodė žemė, ir Raudonojoje juroje kelias be kliuties ir žaliuoja laukas dižiausioje gilumoje. ⁸ Tenai perėjo visa tauta, dengiama tavo ranka ir matydamą tavo stebuklas ir ženklus. ⁹ Jie éjo kaip žirgai ganykloje ir šokinéjo kaip avinéliai, augštindami tave, Viešpatie, kurs juos išliuosavai. ¹⁰ Nes jie dar tebeatsiminė tai, kas buvo atsitikę jų pasilikimo šalyje, kaip žemė vietoje kitų gyvulių dàvė iš savęs musių ir užuot žuvę upė išvémė daugybę varlių. ¹¹ Pagaliaus jie matė naują paukščių rūši, kuomet pageidimo vedami reikalavo pokilio valgių. ¹² Nes jų pageidimui patenkinti pakilo jiems nuo juros putpelių.

(6) *Sutvērimas buvo išnaujo...* Tvari ni jiegoms nepaprastai padidėjus, arba sumažėjus, arba pasikeitus, rodési, kad jie igydavo naują prigimtį, skirtingą nuo tos, kokią buvo gavę sutvērimo valanda (pvz. ugnis degė vandenye ir nenaikino net menkų gyvių, plg. 16, 17...), arba vanduo stovėjo kaip siena abiejose žydų kelio pusėse ir t.t.). Gavę ta nauja prigimtį tvariniai tarnavo, kad Dievo tauta butu laikoma nepažeista, Dievo įsakymams, arba (kaip kituose kodeksuose skaitoma) saviesiems įsakymams, t.y. tiems kurie pritiko jų naujai prigimciai. — (7) *Butent debesis dengé...* Duodama keturi pavyzdžiai įvykusios permainos tvariniuose. Debesis, žydams keliaujant per Raudonąją jūrą, éjo paskuui juos, mesdamas tamsų šešeli ant sekusių aigyp tiečių (Iš. 14—19); taip žydai buvo nuo jų uždengti. — (9) *Jie éjo...* Dviem palyginimais aprašoma

perėjusių per Raudonąją jūrą izraélitų linksmybę. Jie palyginami su žirgais, laisvai bégiojančiais po žolės pilna ganykla ir su avinéliais. — (10) *Jų pasilikimo šalyje:* Aigyp. Atsiminimas tų nelaimių, kurios buvo atėjusios ant aigyp tiečių, izraélitams dar pas juos tebesant, didino jų džiaugsma. — *Musių:* ketvirtijoje slogoje. Iš. 8, 20—32. — *Žuvų.* Gr. t.: vandens gyvunų. — *Varlių:* antroje slogoje. Iš. 8, 1—15. — Gr. t. rasi noréta pasakyti, kad musių atsiradę ne paprastu gimydymo keliu, bet kad pati žemė stebuklingai pagaminusi jų iš savęs; taippat buvę ir su atsiradimu varlių, kurias išvémusi iš savęs upė. — (11) *Pagaliaus:* véliaus. — *Naujų:* stebuklingai suteikta. Vz. Sk. 11, 1... — *Pokilio valgių:* skanskonių. — (12) *Jų pageidimui patenkinti.* Anot gr. t. jiems palinksminti (nuraminti).

Et vexationes peccatoribus supervenerunt, non sine illis, quæ ante facta erant, argumentis per vim fulminum: juste enim patiebantur secundum suas nequitias.
13 Etenim detestabiliorem inhospitalitatem instituerunt: alii quidem ignotos non recipiebant advenas, alii autem bonos hospites in servitutem redigebant.
14 Et non solum hæc, sed et aliis quidam respectus illorum erat: quoniam inviti recipiebant extraneos.
15 Qui autem cum lætitia receperunt hos, qui eisdem usi erant justitiis, sævissimis afflixerunt doloribus.
16 Percussi sunt autem cæcitate: sicut illi in foribus justi, cum subitaneis cooperti essent tenebris, unusquisque transitum ostii sui quærebat.

17 In se enim elementa dum convertuntur, sicut in organo qualitatis sonus immutatur, et omnia suum sonum custodiunt: unde æstimari ex ipso visu certo potest.
18 Agrestia enim in aquatica convertebantur: et quæcumque erant natantia, in terram transibant.
19 Ignis in aqua valebat supra suam virtutem, et aqua extinguentis naturæ oblivis-

Ant nusidéjeliu atėjo kankinimų ne be pirma įvykusių žaibavimų ženklių; nes jie teisingai kentėjo dėlei savo nedorumų.
13 Nes jie prasikalto prieš svetingumą bjauriaus už kitus; nes kiti nepriemė nepažistamų ateiviu, štiegi svečius geradarius pavertė vergais.
14 Ne gana to: anie buvo nubausti, kad nenoromis priemė svetimuisius;
15 štiegi su su džiaugsmu priemę tuos, kurie naudojosi tokiomis pat kaip ir jie teisėmis, padarė jiems balsiausiu skausmų.
16 Jie buvo ištiki aklumu kaip anie prie teisio durų, kuomet umios tamasybės uždengti kiekvienas turėjo jieškoti savo durų angos.

17 Nes kuomet gaivalai savyje mainosi, esti kaip muzikos prietaise, kuriame mainosi balso kokybę, bet visa pasilaiko savo pamaatinį balsą; tai galima aiškiai suprasti iš apsvarstymo įvykusių dalykų.
18 Nes žemės gyvunai virtoti vandeninius, ir kurie plaukydavo, buvo išėjė ant žemės.
19 Ugnies galybė pasirodydavo didesnė negu paprastai vandenye, ir vanduo

Ant nusidéjeliu... Čia vėl grižtama į aigypiečius ir kalbama apie jų likima, palyginant jį su sodomiečių likimu. — *Kankinimų.* Gr. t.: kerštų. — *Ne be pirma įvykusių...* Tie ženklai buvo aigypiečiams paskutinis perspėjimas pasitaisyt. Plg. Iš. 14, 24; Ps. 76, 18. 19. — **(13)** *Prieš svetingumą:* plačiausioje to žodžio prasmėje, vargindami atvykusius į jų šalį ir joje apsigyvenusius žydus. — *Už kitus:* už sodomiečius. — *Nepažistamų ateiviu.* Sodomiečiai nežinojo, kad atėjusieji į jų miestą, buvo angelai. Vz. Prad. 19, 1... — *Geradarius:* nes Jokubo sunus Juozapas buvo išgelbėjęs aigypiečius nuo bado. — **(14)** *Anie:* sodomiečiai. — **(15)** *Su*

džiaugsmu priemę... Plg. 45, 18... 46, 5 ir k. — **(16)** *Prie teisio durų...* Vz. Prad. 19, 11.
(17) *Nes...* Nereikia stebėtis, kad taip atsitikiko, nes... — *Esti kaip muzikos...* Muzikos instrumente gaidos (garsai) pasiliaeka tos pačios ar bus jos silpnos, ar stiprios; taip pat esti su gaivalais, kurie gali rodyti labai permainą savo paprasta veikima, bet kurie neperkeičia savo esminės priginties. Pvd. vanduo nesiliovė buvęs vanduo, nors jis negesė ugnies ir t. t. — **(18)** *I vandeninius...* Ka čia turėjo mintyje autorius, neaišku; spėjama, kad izraelitų gyvuliai, kuriuos tie vedėsi su savim eidami per Raudonąją jūrą, t. y. ten, kur buvo vandens

cebatur. ²⁰ Flammæ e contrario, corruptibilium animalium non vexaverunt carnes coambulantium, nec disslovebant illam, quæ facile disslovebatur sicut glacies, bonam escam. In omnibus enim magnificasti populum tuum Domine, et honorasti, et non despexisti, in omni tempore, et in omni loco assistens eis.

užmiršdavo savo gesančią prigimti.
²⁰ Priešingai, liepsnos nedegindavo jose vaikščiojusių pigiai sunaikinamų gyvulių kuno ir netirpino to gero valgio, kurs taip lengvai tirpavovo kaip ledas. Nes visame tu, Viešpatie, augštinai savo tautą, ir pagerbei, ir nepaniekinai, budumas su jais visą laiką ir kiekvienoje vietoje.

vieta. — *Kurie plaukydavo*: varlės. — (20) *Liepsnos nedegino...* Vz. aug. 16, 18.— *Gero valgio*. Gr.t. *Γέρος ἀμβροσίας τροφῆς*, ambrozinio maisto rūšis. Taip nurodoma dieviška mannos kilmė, nes ambrozija

mytologijoje vadinasi valgis, kuriuo gérisi patiš dievai. — *Nepaniekinai*: neapleidai. — Taigi, ir dabar tu ateisi mums į pagalba prieš musų prispaudėjus kaip anais garbingais senovės laikais.

